

KOMÁROMI JÁNOS

**SZÜLŐFÖLDEM
SZÉP HATÁRA**

BUDAPEST DICK MANÓ KIADÁSA

TARTALOM

SZÜLŐFÖLDEM SZÉP HATÁRA

I.

(RÉGI EMLÉK)

II.

(HÓFÚVÁSBAN)

III.

(HEGYEK A LÁTHATÁRON)

IV.

(LENT ÁLL A HOLD)

V.

(EGYSZER RÉGEN...)

VI.

(NAPFÉNY A SZOBÁBAN)

VII.

(A DETEKTÍV)

VIII.

(EGY RÉGI ŐSZÖN)

IX.

(A HAZATÉRT)

X.

(A VAK KLARINÉTOS)

XI.

(UTOLSÓ TALÁLKOZÁS)

XII.

(BÚCSUZTATÓ)

XIII.

(LAPZÁRTA ELŐTT)

XIV.

(ÉJFÉLI LÁTOGATÁS)

A VISSZALOPOTT FELESÉG

SZÜLŐFÖLDEM SZÉP HATÁRA

I. (RÉGI EMLÉK)

Édesanyám a szekérhez lépett, de amint meglátott, visszahőkölt:

- Hát veled mi történt, fiacskám?

Ahogy pedig észrevette véres kezeimet, fölsírt keservesen:

- Gyilkosok! Latrok! Megölték a gyermekemet!

Jajgatva nyúlt be értem a szekérkasba, az ölébe kapott s mialatt két kezem fejből folyt a vér s az arcom is vértől volt bekeverve, az ő arcán a könnyek patakzottak:

- Korhelyek! Latrok! Vérébe ölik az ártatlan gyereket! Minek is engedtelek velük, fiacskám?

A korhelyek ketten voltak s fesztelen szóbeszéd közt kezdtek pakolózni az első ülésből; az apám, meg nagy barátja és komája, Vircsik, aki Kazsuba való lett volna igazság szerint, vagy hova és aki nagy humorista hírében állott. Mert egy hetivásár alkalmával benyitott Újhelyben a bazárba... Dehiszen erről szó leszen még.

Ők ketten akkor már leereszkedtek az első ülésből s a két macskalovat kezdték kifogni. Néha megálltak egymásnak szembe és igen nagyot nevettek. Talán az újhelyi bazár-eseten, vagy a Vircsik koma valami újabb stiklijén. Annyira nevettek pedig, hogy rángatózott a válluk s szemük az arcukba dagadt. Valószínű ennél fogva, hogy nem is hallották az anyám jajveszékelését és ha hallották volna is, nem sokat adtak rá. Csak a saját ügyeik érdekelték őket.

Engemet akkorára a pitvarba vitt be az anyám s vizet kerítvén egy nagy cseréptálba, a tűzhely lókáján mosni kezdte véres kezeimet. Sírdozott magának, sírdozott. És azalatt többször is kiáltott az udvar felé, de úgy, hogy az apámnak, meg Vircsik komának is illet volna meghallania:

- Gyerekgyilkosok! Hóhérok!

De azok nem is hederítettek rá odakint.

Akkor már kifogták a lovakat s vidám beszélgetés közt befelé indultak meg, a házba. A pitvarban észrevett az apám, amint bepólyált kezekkel kuporogtam a tűzhely lókáján és noha harmadfélesztendő legényke voltam csak azon a nyári délutánon, meg nem állhatta, hogy össze ne szidjon:

- Micsoda katona lesz belőled? Nem szégyelled magad? Eltörni a rábizott üveget!

S némi nehezteléssel tette hozzá:

- Az italért kár...

- Csak az italért? - lobbant fel az anyám. - Csak? Hát a gyerek kezei? Össze vannak vagdálva... Ó, hogy nem ég ki már a szemetek, te!... Te!

Apám, hogy a komája is jelen volt, nem igen akarhatott perpatvart, ennél fogva ennyit szólt kurtán:

- Asszony, a száj be legyen fogva, azonfelül hozass vagy egy literrel a zsidótól. De Piciktől s ne Vaktetűtől, mert arra neheztelek.

Itt már Vircsik koma is beleszólt, aki gömböcember volt s rajta a meleg miatt össze-vissza egy mellény:

- Isten hozott engem, kedves komámasszony! - és fölnevetett.

Édesanyám meg se fordult:

- Most is figurázik? Oszt nem félnek a jó Istentől, amit ezzel a gyerekek csináltak? Egy-vér a két keze...

- Hát persze, komámasszony, ha eltörte az üveget. Oda egy liter a lazonyi pájinkából. Kár, - tette hozzá a maga modorában. - Aztán mi az a kis vér? - kérdezte mintegy sajátmagától. - Legalább hozzászokik. Mibelőlünk elfolyt vagy másfél kanna, amikor Boszniát sturmoltuk. Az volt a jóvilág, komámasszony!

S az elsőházba nyitottak be. Apám még visszaszólt a küszöbről:

- Oszt itt legyen az a liter, mert baj tanál lenni. Miska, - szólt oda egy tíz-tizenkétesztendős fiúnak, ki a pitvar félfájának támaszkodva leskelődött befelé, - ugorj csak át te a zsidóhoz s mondd meg neki, hogy tiszteltetem. A többit ő már érteni fogja.

S azzal ő is az elsőházba lépett.

A legénykének, aki feltűrt nadrágban s mezítláb tétlenkedett a pitvar előtt, Mátyás Miska volt a neve. Később, amikor már megnőtt s fantasztikus hírre tett szert a környéken, Vidróczkinak hívták. Sovány arca telehánnya nyáriszeplővel s karimátlan szalmakalapjába két tyúktoll volt bedugva.

Édesanyám üveget hozott ki a hátulso-házból s kezébe nyomta Miskának:

- No menj. De ne igyál belőle!

Az elsőházban szélesen nevettek azalatt. Az ajtót nyitva hagyták félig s látni lehetett, amint szemközt ültek egymással az asztalnál. Apám kacagott:

- Azt mondta neki, koma?

- Azt! - kiáltott fel Vircsik, oly hasremegéssel, hogy a gombok pattogni kezdtek a mellényéről.

- Azt én! Derelyét kértem tőle!

Hátravágódtak mindketten, úgy harsogtak. Apám a féloldalát fogta:

- Jaj... jaj... - és a könnyei hulltak. - De figurás ember maga, koma!

*

Mindez, amit most említettem: véres kezeim emléke, édesanyám siránkozása, Vircsik koma meg az apám távoli útja a szekeren, kissé kihívó magatartásuk (mint rendesen), nagy vitájuk az asztalnál s később még nagyobb dalolásuk, fel, egészen a gerendáig, - mindez talán leg-távolabbi emléke az életemnek. Ma már mint álomfátyol jön egy és más: hiszen két és fél éves emberke lehettem azon a nyáron. Abban az egy esztendőben ugyanis a felvégen laktunk, az urasági kert kőfalához meghúzódó egyetlen kis házban s szemközt velünk az uradalmi cselédek majorházai szökeltek a holdfényben. Kísértet ijesztgetett e házak valamennyiében, különösen ha kelet felől fújt a szél s a felhők megett visszafelé szaladt a holdvilág, amitől mindig féltünk. A kőfalon túl ismeretlen nagy kert feküdt, amelynek irányából - leginkább elhagyott nyári délutánokon - kinyujtott, magános kiáltást hallottunk, máskor meg furcsa bánattal énekelt valaki a setétlő fenyves hátában. Szomorúan figyelgettünk arrafelé, különösen ha kakas-szó hallatszott a fák alól. Egyébként is bánatjellege volt mindennek a tájon. Csak olyankor lélekeztem föl, ha a messze hegyeket láttam meg, amelyek oldalában apró gyertyák kezdtek égni az első szürkületnél. Pásztortüzek voltak... Ismeretlen vágyak kezdtek fojtogatni, valahányszor a hegyek távoli láncát pillantottam meg. Megtörtént, hogy e nagy vágyaim közben útnak keredtem a hegyek felé, de nagyéném észrevett s visszahozott az utcáról:

- Hova nem csavarogsz, lurkó!

Ma már csak mint régi-régi álom hat reám ennek az esztendőnek néhány fakó képe, amelyekre magam is emlékszem. Azért emlékszem pedig a legtöbbre, mert későbbi esztendőkből többször beszéltek odahaza arról a felvégi házról, amelyben ennek a nyárnak évét éltük le. Ez az esztendő azért is nevezetes, mert édesapám akkor próbálta önállósítani magát először. Szerzett valahogy két szőrös kis lovat, elsőlábuk X-be állt s fuvaros lett. Ebben a minőségében ingyentásokat fuvarozott túlnyomórészt, akiket félútban szedett föl s akik ennek fejében áldomást fizettek a legközelebbi kocsmában.

Egy ilyen útra engemet is magával vitt egyszer. Ekkor kapaszkodott fel valahonnét az első ülésbe Vircsik koma s kerültem haza véres kézzel a hosszú út végén.

Régen volt igen... Álomszerű messzeségeket jártunk be akkor, sok országúton és falun át. A házak kéményein gólyafiak próbálgatták gyenge szárnyaikat, aztán végtelen urasági kertek mentén haladt el a szekér. Zöldstafétlis volt a kertek kerítése, a kertek mélyéből pedig keskenytornyú kastélyok bukkantak föl, de csak szempillantásra. Álomszerűen vonult el a táj... Mentünk nappal és mentünk estefelé a szekeren... Amikor éjszaka jött volna, fáradtan és aludva szedtek ki a kasból s dugtak a boglyaskemence mögé valami házban. Évek mulva tudtam meg, hogy ez volt az utazás végcélja: apám vőtársának, a nagyerejű Vajda Györgynek háza, ki a lazonyi erdők mélyén is túl-túl lakott és aki vagy huszonhét konda fölött parancsnokolt a vihorláti rengetegben... Vajda György előzően megüzente valakivel, hogy ekkor és ekkor gyenge malacot fog leszúrni s a lakomára mindenáron elvárja a sógort, már mint az apámat. Ezért volt a fárasztó szekérút, amelyre életemben először vitt el az apám. Engemet a kasba fészkeltek be, az öreg pedig az első-ülésben tünődözött egyedül. Nagyritkán nekem is hátraszólt valamit, aztán dudolgatni kezdett maga elé, az orrán át. Hogy egyik legjobb embere és komája, Vircsik, mikor és hol kapaszkodott melléje, nem tudom. Ám értesülvén, hogy apám malactorba indult el, ő is kitartott s nem szállt le többet az ülésből. Miközben beszélgettek, többször is mondta:

- Bolondulok a malacvese után, koma.

Valószínű ennél fogva, hogy evett is a veséből. Bizonyára volt sűrű dalolás is a torban. Visszajövet sokat vitatkoztak ketten az úton, a szünetekben pedig dúdolgattak. Olyan hetyke nótákat s olyan hegyes kalappal, hogy csak katonanóták lehettek. Máskor meg átcsaptak valami mélaszomorúba. Aztán megint beszélgettek az első-ülésben, fölnevettek magosra vagy bólogattak csöndesen s olyankor többízben mondták ezt a szót: „Bosznia”.

Nem tudom, hol dughatták kezembe a liter-pálinkát, hogy tartsam ott hátul. Döcögés közben eltört az üveg s amire hazaértünk volna, csupa vér voltam.

*

Most pedig elmondom, mimódon ment végbe az eset, amelynél Vircsik koma annyira túljárt az újhelyi bazáros eszén.

Történt, hogy hetipiac volt Újhelyben. Vircsik, mivel kedvező vásárt csapott valami kisebb üzletben, jókedvűen ment lefelé a Kispiac-utcán. Eközben a bazar elé ért. Gondolkozás nélkül benyitott s azt kérdezte a boltostól:

- Mit lehet itt kapni, kérem alássan?

- Mindent, - válaszolt szolgálatkészen a boltos.

- Hát akkor adjon tízér derelyét...

A bazáros csaknem hanyattesett Vircsik pedig magábaszorított nevetéssel indult kifelé a boltból. Odakint aztán kiengedte magából harsogva és úgy táncolt tőle hasa-válla, hogy mellényéről mind lepotyogtak a gombok. Többen is látták az ismerősök közül.

Így folyt le a csúnya felültetés és Vircsik ettől fogva nagy humorista hírében állt mindenfelé.

*

... Most is, hogy odabent ültek az első-házban, széles alapon folyt a vita kettejük között. Egy idő óta kevesebbet mosolyogtak fel, ahelyett bólogattak egymásra. A literesnek, melyet Mátyás Miska hozott Picziktől, a közepén alul jártak már. Vircsik lekönyökölt s belemarkolt a hajába:

- Akár hiszi, koma, akár nem, én egyszer olyan sűrű csuspájzot ettem, hogy megállt benne a kanál. Oszt a paszulyt csak késsel lehetett levakarni róla.

Mátyás Miska (a későbbi nagyhírű Vidróczki) ott állt az ajtófélfának tétlenkedve s úgy lesett minden szót. Olykor megvakarta a bokáját, melyet szúnyog csípett meg, majd szippantván egyet az orrán, szívrepesve fülelt tovább minden szóra a két nagy ember dolgairól.

Odakint, a kertek alatt, hajnal óta dongtak a cséplőgépek. Mindenki a szakadásig verítékezett, csak ők ketten filozofálgattak fesztelenül. Édesapám is hallotta a gépzúgást s magyarázat-képpen bölintott a koma felé:

- Higyje meg, koma, nem érdemes sokat dolgozni. Az ember akkor se gyűjthet semmit, ha megszakad bele. Nem fizetődik ki...

- Én is éppen ezt akartam mondani, - bókolt vissza Vircsik és csuklott egyet. - Micsoda sibenyákok vagyunk mink ketten, koma! - s miközben fölemelkedett félig, megveregette az apám vállát.

Most az öreg csuklott:

- Nagy kutyák vagyunk, azt már senkise tagadhatja. De jó komák is vagyunk.

- Halálíg komák, - intett a fejével Vircsik.

Ittak rá.

Édesanyám eleinte az ólka körül tett-vett, később leült az alacsony tornácra s maga elé merülve nézett szomorú szemmel. A hegyek alól mintha készülődni kezdett volna már a szürkület s a fenyvesen túl lengő párák kezdtek mutatkozni. Egy csillag látszott keletről, a kert mögül meg hosszan kinyújtott kiáltás szállt erre. Édesanyám csak ült ott, ült s a cséplőbúgásra felsóhajtott:

- Istenem, mindenki a télre gondol. Ezek ketten meg...

Azok ketten akkor már daloltak. Bepólyált kezemmel én is Mátyás Miska mögé sompolyogtam, aki pillanatra le nem vette szempilláit a sok világot bejárt két emberről. Még az orrával is szívta a szavakat. Ők ketten meg vitték ezalatt fel, a gerendáig. Dúdolva próbálták először, de azután kieresztették a hangot. Éppen a Vidróczkiról való merész dalt fújták:

No Vidróczki, most gyere ki:

Kilenc zsandár vár ide ki!

Fölemelt ökleikkel belefenyegőztek a levegőbe, aztán egymásra fenyegettek tréfásan... Igen szép volt!

De akkor történt valami.

A nóta után ittak egy hörpintést s ugyanakkor így szólt Vircsik:

- Idővel megéhezik az ember...

E megállapítás célzás akart lenni. Mert édesanyám - nagy keserűségében - semmi harapnivalót nem tett föl az asztalra, amint az ilyenkor szokás. Apám először nem figyelt oda, csak akkor ütötte föl a fejét, amikor Vircsik koma sunyin pislantva, így szólt másodszer is:

- Koma, adjon tízér derelyét!

Apám nevetni akart, de hirtelenül elkomorodott s a bőr egyszerre ijesztően feszült ki az arccsontjain. Felállt kissé bizonytalanul:

- Hát koma, így csak bazárba lehet beszélni, de nem az én házamba...

- Nono, - felelte Vircsik.

Apám magatartása nem volt többé bizonytalan. Az ajtóra mutatott:

- Mi az ott, koma?

- Ajtó, - mondta kíváncsian Vircsik.

- Hát akkor másszon ki rajta! - kiáltotta. - Menjen a fenébe!

Ezt már Vircsik is értette. Felállt. Megnyálazta a markát.

... Mátyás Miska menekült már az ajtóból. Én utána! Odakint ijedten rebbent meg az édesanyám s befelé figyelt...

Az elsőházban nagy lábdobogás kezdődött. Ijesztő fúvások, kerülkőzések, asztal és székek dülése, ropogása.

Anyám szívdobogva suttogott fel:

- Szűz Máriám, ezek megölik egymást...

Alig mondta ki, már tolultak is kifelé ketten. Lihegve és ropogva. Apám a hátán hozta legjobb komáját, Vircsiket, a koma hanyatt feküdt az apám vállain s kínjában az égnek rugdosott:

- Ezért meghal valaki, koma!

Az öreg azalatt - összes inait megfeszítvén, - kiszuszogott vele a pitvarajtóig, onnét a kiskapuig s ott átlökte a fején, hogy Vircsik keresztül bukott fölötte és olyat dongott végig a földön, mint egy tele-zsák.

Aztán visszajött az öreg, most már enyhültebb lélekkel. Meglátta az anyámat s csöndesen annyit szólt:

- Az én házammal nem lehet packázni.

Rámnézett:

- Láttad?

- Láttam, kedves apám.

- Azért, - s befordult az istállóba.

Jött az este, messziről kolompszó szállt. Édesanyám némán könnyezgetve ült megint a tornácán, én mögéje bújtam s úgy néztem Mátyás Miskát, ki az udvar szögletében állt, egy kőrakás tetején. És miközben kalapjánál meglebbent a két tyúktoll, a Vidróczkiról való ijesztő dalt dúdolta halkán.

II. (HÓFÚVÁSBAN)

Ötesztendő voltam, amikor költözködtünk.

A hatodik faluba kellett indulni két szekeren s már hetekkel előbb nagy tanácskozások folytak a házunkban. Mert az idő csepergős volt akkor decemberben s éppen azért úgy számították valamennyien, hogy újesztendő körül hófúvásba találunk keveredni. Arra az eshetőségre pedig holtbizonyos volt, hogy farkasok fognak leereszkedni a Vihorlátról s teleordítják majd a fehérségben zengő határt.

Hát ezért voltak az éjszakákba elnyúló tanácskozások.

Úgy tervezték, hogy két szekeren fognak indulni, a harmadik fogattal ellenben Sándor György kispíró jön majd elének a hatodik faluból. Sándor Gyurit a nagy távolság ellenére nálunk is ösmerték, mert, noha hivatalosan is el volt foglalva, sok vidéket bekószált azért. Egyszer éppen hófúváskor tévedt be hozzánk s olyan érdekes dologról beszélt az apámnak, hogy még később is emlegették emiatt. Sándor György hótól-televert fekete gubában érkezett hozzánk azon a bizonyos napon s ahogy a pitvarba lépett, összeverdeste gubakesztyűs tenyereit, aztán a fülét kezdte dörzsölgetni. Csak akkor jutott szóhoz s kiderült hamarosan, hogy nem közönséges útja volt, mert farkasok rohanták meg Szürnyeg alatt. De ki is tett velük alaposan.

Akkorára apám vőtársa, Vajda György, a híres főszámadó is átjött, véletlenül benézett szelíd anyai nagyapám is, ott volt azonfelül Turbis Antal fuvaros és még vagy ketten. Nem hiányzott természetesen Vidróczki sem, aki akkor próbált kamaszodni s csámpás fűzőcipőben melegegett a kemencepadkánál. A cipőt a tisztartó úr adta neki ajándékba. Persze fűző nélkül s az ifjú Vidróczki úgy húzta fel a mezítlábara, hogy a cipő kétfele állt, trampákul. S hogy im összejöttek volna a Sándor György jöttének hírére, apám kiszólt a konyhába az édesanyámnak:

- Asszony, nézz be a zsidóhoz s hozzá egy kis melegítőt.

Édesanyám csendes szóval, kissé ijedten válaszolt:

- Piczik azt mondta tegnap is, hogy nincs több hitel...

- Nincs? - csodálkozott az apám. - Micsoda disznó! No, menj csak át hozzá s mondd meg neki, hogy azt izenem békességgel, ha sokat rezonkodik, majd magam nézek át hozzá s kipeckelem a mestergerendára. Ismerhetne pedig, hogy barátsággal vagyok iránta...

Becsapta az ajtót, édesanyám pedig sóhajtott egyet s felhúzván a ködmönét, elindult a kocsmába.

Odabent Sándor Gyuri beszélt eközben a farkasokkal való találkozásáról. Az asztal körül ültek valamennyien s könyökre dülve hallgattak rá.

Úgy történt, hogy Sándor György Szürnyeg alá közeledett a hófúvásban, alig látott hús lépést, mikor egyszerre csak megálltak a lovak, a lábuk reszketni kezdett s a szőrük felborzolódt. Sándor György tudta azonnal, hogy ütött az óra, de még nem volt ideje hátrafordulni se, amikor hat vagy nyolc csikaszk kezdett üvöltözni egész közelről. Nem vesztette el az egyensúlyt, - katonaviselt ember volt, - hanem kivetette a kerékakasztó láncot s rázni kezdte a két karja erejéből. Az ordások azonban régebben koplalhattak már, mert föl se vették a lánccsörgést, hanem ott cikáztak a hókavargásban. Szerencsére az utolsó szempillantásban, mikor a dúvadak csüngő nyelvvel csattogtak már, eszébe jutott Sándor Györgynek, hogy a zsebében ott kell lenni valahol a szájharmónikának. Gémberedett ujjával elő is kaparta nehezen s aztán

játszani kezdett. És ettől fogva tetemes ideig játszott csárdást meg hallgatót vegyesen. Még a takarodót is elhúzta nekik. A farkasok pedig alfelükre ültek le a hóban s mialatt köröskörül vagdosott a hó, hegyezett füllel figyeltek a harmónikára, mintha meg lettek volna bűvölve. Sándor György, amikor már unni kezdte a dolgot, óvatosan megindult a szekérral, de persze azalatt is valami marsot fűjt. A farkasok követték őt s jámboran baktattak a szekér két oldalán, míg csak Szürnyeg szélső házai föl nem merültek a hófuvásból. Sándor György még akkor is cifrázott a hangszeren. Mikor a hat vagy nyolc ordas észrevette volna, hogy orral mennek neki a falunak, egyszerre megfordultak s aló, visszafelé a fergetegnek, miközben a dühtől karikába pörögve üvöltöztek. Csak akkor jöttek rá, mennyire túljárt az eszükön Sándor György.

Hát így volt!

Édesanyám meghozta a pálinkát s ők koccintván a Gyuri egészségére, elhallgattak s a fejüket csóváltgatták. Muszáj volt elhinni a dolgot, mert Sándor György teljes testi épségében ült közöttük, még csak egy szakítás se látszott a gubáján. Csupán az ifjú Vidróczki melengette hátát a kemencepadkán s felszáját lehúzáván, furcsán mosolygott maga elé. Meglátta ezt a fintort a híres Vajda György s egyszerre felkiáltott:

- Nem hiszed talán, te koszos?

Vidróczki tovább mosolygott, amitől féktelen indulatra lebbent Vajda György:

- Ne vágj itt nekem pofákat, mert olyat kapsz, hogy szétmázollak!

Dehát mindez régen volt, egy esztendővel előbb még...

... Most, hogy a karácsony is elmúlt s nyakunkra jött az újesztendő, nagy tanácskozások következtek. A vitában résztvett az apám, Vajda György, a híres főszámadó, ott volt rendszerint Turbis Antal és ha anyai nagyapán is benézett olykor, legtöbbször velejött Pikor András is, akinek száztizenhatéves korában halt meg a nagyapja s ő is lehetett már ötvenen felül. Pikor András sok világot bejárt fiatalabb korában s így komolyan hozzászólhatott az útirány megválasztásához. A tanácskozás vége csaknem mindig az lett, hogy Vidróczkit kilökték a szobából. Mert vagy belekotnyeleskedett a beszédbe, vagy csúfondárosan somolygott, mialatt a nagy út különböző esélyeit vitatták meg az idősebbek.

Minden attól függött, támad-e vihar vagy sem?

Hát támadt és pedig pontosan újesztendő reggelén. Olyan fergeteg, amilyenre még a dédapám se tudott visszaemlékezni. Pedig ő már csak a kucikban melengetőzött abban az időben s egy foga se volt. De azért forgott a szeme, ha méregbe jött. Olyankor az urakat szidta s mindenkit kizavart a szobából.

Újesztendő első napján nagy volt a tanácstalanság. Hó vagdosott odakint, az ablakok zörögtek s a jegenyefák felett dörgött a levegő. Mintha tüzerek ágyúztak volna a kertek alatt. Növelte a bizonytalanságot, hogy nem lehetett tudni: megérkezik-e estére Sándor György? Ő ugyan megüzente, hogy kellő időben elindul, ha Isten életben tartja addig, kérdés maradt azonban, nekimerészkedett-e egyáltalán ennek az istenítéletnek? Édesanyám, szegény, e napon többször is megállt az elsőház közepén s nem tudta, mihez fogjon? Nagy tanácstalanságában néha le is ült s ölbeengedte a két karját:

- Csak legalább a harmónikát ne felejtene otthon az a Gyuri!

Apámék akkor már koccintgattak. Úgy kevés beszéd közt, búcsúzóul. Nagyapám kétszer is felhozta, hogy én meg az öcsém talán nála maradhatnánk s tavasszal majd személyesen vinne el minket a szüleink után. Aggodalmaskodott, hogy az öcsém, aki apró emberke volt még akkor, meg találhat fagyni az úton. De az apám más véleményen volt:

- Nem olyan fából faragták ki az én fiaimat. Ha meg szorulni találna a kapca, megdörzsöljük a lábukat egy kis hóval...

S folytatta katonaelményeit, ahol épp megszakították. Mert ekkor már Bosznia körül folyt a szó. Az apám arról mesélt élénk színekkel, hogy a Szandzsák széléről hány estén sóhajtottak fel, ha felnéztek a magas égre s látták a csillagokat Magyarország felett. Itt elhallgattak keveset, hiszen a honvágy eleget mardosta valamikor mindnyájukat. Mert valamennyien ették a prófuntot. Már Vajda György mesélt, aki csehországi állomáshelyéről tudott több érdekesítő esetet. Sok figyelemmel adóztak neki, mindössze a növény Vidróczi mosolygott maga elé szemtelenül. Meglátta ezt Vajda György s hidegvérrel odaszólt a boglyaskemence irányába:

- Csak röhögj, te malac, mingyárt repülsz innét!

Sándor Györgyről régen meglepedtek, pedig szürkületidőben váratlanul csak csengőszó fordult be a hidacskán s pillanattal rá benyitott ő maga.

Csapok lógtak a bajuszán.

Először a báránypörköst verdeste össze, aztán a keszkenőt szedte le magáról. Mert noha sapka volt a fején, mélyen lehúzva, azért kendővel is lekötötte a sapkát. Hogy el ne kapja a szél.

Kitörő örömmel fogadták. Az apámnak arra a megjegyzésére, hogy már-már aggódni kezdtek miatta, Sándor György annyit mondott:

- Amit én egyszer megígérek, az úgy van.

Kalandja nem akadt, amint elbeszélte aztán. Mindössze Bodzás-Újlak táján kellett lekanyarodnia egy helyen, mert ott hótorlasz zárta el az utat s azonfelül benézett a Binyó-kocsmába. De csak épp hogy magába öntött valami meleget.

Attól kezdve hosszasan tanácskoztak a másnapi indulásról, mert ezt már így végezték el. Nagypámnak újabb aggodalmi támadtak, különösen engemet s az öcsémet illetően, de Sándor György kijelentette, hogy nem lehet tovább várni. Már útközben látta, hogy verebek potyogtak le az akácfákról. Bizonyos ennél fogva, hogy legalább egy hétig fog fújni a hó.

Másnapra már virradatkor nagy ajtócsapkodás volt a ház. Kis ember voltam még azon az újesztendőn s a családi eseményből ma csak annyira emlékszem, hogy odakint szemvakító fehérségben csattogott az udvar, a harangláb, meg a szemközti ház. Indulás előtt pokrócba csavartak bennünket, aztán párnák közé, dunna alá csomagoltak a szekeren. Három fuvar állt ki a bizonytalan útra: a középső szekér mellett az apámnak kellett hajtania gyalog, hogy el ne fagyjanak a lábujjai, a hátulsó szekér felügyeletét Vajda György vállalta, aki magától ajánlkozott, hogy elkísér bennünket az idegen világba, mialatt az első szekérral Sándor Györgynek kellett csapást vernie a hóban. Csak az Ondava-átkelő okozott gondot. Sűrűn emlegették, hogy a híd magas félkorlátja leszakadt a viharban, a kétnapos jágról pedig kétséges volt, hogy elbírja-e a szekereket?

Isten tudná, mimódon vertük magunkat előre. Mi ketten a dunnák alatt szuszogtunk, öcsém átölelt a két apró karjával s lehelletétől forró lett az arcom. Édesanyám az első-ülésben ült ködmönben, pokrócokban és kendőkben. Néha megálltunk, máskor csörömpölve rohant a három szekér s hallottam az apám hangját, amint lihegve nógatta a lovacskákat. Néha megmozdult az öcsém s belesugott a fülembe:

- Hoj a fajtaszot?

Megnyugtattam, hogy a farkasok Szürnyeg alatt fognak várni reánk minden bizonnal.

Mentünk-mentünk az ítéletidőben. Egyszer megálltak a szekerek s idegen hangokat hallottunk, amint az út felől kérdezősködtek az apámék. Valami faluban lehattunk, talán Nézpesten. Mert annak kellett közbeesnie a Nagyerdő irányába. Továbbzörögtünk aztán. Dörgött a világ s az egész határ üvöltözött. Később megint megálltunk s az édesanyám bekötözött fejét láttam, amint megemelte keveset a dunna csücskét:

- Hogy vagytok, kedveseim? Nem fáztok?

- Nem, édesanyám, - mondtam rá.

Az öcsém mozogni kezdett s behúzott fejjel susogta:

- Hoj a fajtaszot, mama?

- Ne mozogj, mert akkor idejönnek s bekapják a lábadat, - ijesztette az édesanyám s visszahajtotta ránk a dunnát.

Sokáig, igen sokáig álltunk. Félfüllel kihallottam azért, hogy az Ondava gátja előtt vesztegelünk. Izgatott tanácskozás indult meg a hótól belepert három ember között, hogy a hídon, vagy a jegen vágjanak-e neki? Sándor György türelmetlenül kiáltott fel:

- Megpróbálom a jegen!

Kevésvártatva megindultunk. Legelől Sándor György csapkodta serényen a lovakat, aztán dörögve futott valamerre a szekér. A mi szekerünk egyszerre megállt s ugyanakkor - valahonnét a mélységből - kétségbeesett segélykiáltozás hallatszott:

- Emberek! Keresztények! Elmerülök!

Sándor György kiáltozott ottan esze nélkül.

Még ki se dughattam az orromat, mikor az apám kurjantott át a szélsikongáson:

- Hej, a keserves teremtésit! Ott úszik a káposzta!

Amire nagyvagyázza kikukkantottam volna, összevissza-kiáltozásokkal volt tele a part meredekje. Csattogva sípolt a hó, a gátmente sivítózott s lent, alatta, földig-görnyedtek a törpefüzek, fájdalmas sóhajtozással. Vak fehérségben kavargott minden. A túlvilági zengésben látszott a híd is, de csak ritkán, mert aztán elmerült a szörnyű csapkodásban. De ha a fehérségből fölmerült megint, olyannak látszott a két part között, mint egy fehérgubás rém. Félkorlátja bénán csüngött s lent befagyott a jégbe.

Ők hárman toporzékoltak a hóban s elnyujtva kiáltoztak odalent. Mintha veszekedtek is volna. A viharon át az apám ingerült hangja ütött meg:

- Ménkü csapna abba a vacok ládába! A káposztát először! Meg kell menteni a káposztát!

Pillanatra láttam az édesanyámat is, amint lent a mélyben csapkodta össze a kesztyűs tenyereit s lehelle a szájánál fagyott meg. Vajda György a kantárszárnál fogva épp akkor vagdosta orron az egyik lovat s dühödt erővel kezdte ráncigálni oldalra a két tehetetlen állatot. Aközben kárhözatosán káromkodott. Sándor Gyuri meg az apám a szekeren próbált mozdítani valamit, szakadásig feszített lábakkal.

A dunna alá bujtam, mert veresre mart a szél. Az öcsém félig alattam mozgolódott és csípkedett, hogy hagyjak neki is egy csepp lyukat.

- Hallgass, mert itt a farkasok! - ijesztgettem a dunna alatt.

De az öcsémnek más baja is volt, mert vacogni kezdett:

- Fázit a jábom...

- Csak egy kicsit várjál, Józsika. Mingyárt jön a mama.

Másodszor is kidugtam az orromat. A hó dörgött az ítéletvilágban. Akkor már parton volt szekér, ló, de a hordó ott forgott a széles lék közepén s fölszakadt szája körül káposzta hánykolódott a vizen. Abban a szempillantásban egyszerre beugrott az apám s mire a másik kettő utánakaphatott volna, már kötésen alul fújt a folyóban. Egyszerre csak becuppant Vajda György s nyomban utána beugrott Sándor Gyuri is. Gubáik széle elterült és táncolt a vizen.

Édesanyám jajveszékelve csapkodta a kezeit:

- Mária-Anyám, csak most segíts!

Azok hárman lihegve dolgoztak a lékben, mert nem volt markolásuk a hordón. Sándor György hirtelen megbotlott valakinek a lábában s nagyot esett nyakig. A kezeivel össze-vissza hadonászott s mérgesen prüszkölt. Az apám fölnevetett a vízben:

- No, most legalább ihatol, ha olyan Isten-maflája vagy!

Sándor György nagy kínok közt kikapaszkodott a jégre. Édesanyám sírni kezdett, Gyuriból csörgött a víz. Olyan volt, mintha három dézsa vízzel zúdították volna nyakon Sándor Györgyöt. Nem is késlekedett sokáig, hanem felszaladt a parton, neki a második szekérnek és ott gubástul befúrta magát az ágynemű alá. Nagyokat nyögött.

Akkorára partranyomták a hordót is, de a káposzta fele odalett. Aztán nagy kínok közt föltették a szekérre s a lovakat is a híd elé húzták. Mert most már muszáj volt a hídon próbálkozni meg.

Isten tudná, hogy csinálták. Vagy félóra mulva odaát voltunk. Csak akkor jutott eszembe az öcsém:

- Édesanyám, édesanyám! Jóska igen hideg!

Édesanyám hozzánksietett, ködmöne-szoknyája lisztes volt a hótól s ahogy benyúlt az öcsém alá, rémülten sikoltott fel:

- Emberek, megfagy ez az apróság!

És sírni kezdett keservesen.

Azok ketten anélkül is forrtak a dühtől, mert kötésen alul szaruvá fagyott rajtuk minden. Apám visszakiabált onnan elülről:

- A Binyó-kocsmába megmelegítjük!

Nem volt vesztegetni való idő, ezt ők is jól érezték. Az anyám szipogva furakodott hozzánk, szélről s a dunna alatt magához szorította az öcsémet. Vajda György az első szekérbe ugrott fel, apám a harmadikra pattant, Sándor Gyurit közbevették. Gyuri a hasánfekve fogta a gyeplőt és akkor:

- Gyí!

Trappolni kezdtek, hogy zakatolva zörögtek a bútorok. A hófúvásban átverték már magukat Szürnyeg alatt, de a farkasok nem mutatkoztak. Hirtelen megálltunk.

Elértük a Binyó-kocsmát.

Hanem itt cselekedni kellett hamarosan, mert az öcsémnek kékült a szája. Apám leugrott, hozzánk lépett s kikapta az öcsémet dunnástul. Még visszaszólt az anyámnak:

- Egy kis havat hozzá! Megdörzsöljük a lábát!

A híres Vajda György engemet kapott föl s be a kocsmába!

Amire Sándor György is bejött volna, már a boglyakemencénél melengették az öcsémet. Magához tért. Katonadolog az egész, mint Vajda György megjegyezte.

A kocsmá ivója kihalt volt, csak egy öreg zsidó bóbiskolt a sarokban. Apám odaszólt neki:

- Valami meleget, öreg, mert fűrdünk.

Nadrágjaik kiengedtek akkorára s jött belőlük a víz. Sándor Gyuri csörgött, mint egy lúd. Először lehúzták a csizmát, kapcát váltottak, a kecskelábú asztalt odatolták a kemencéhez s melengették zsibbadt tagjaikat. Sándor Gyuri gőzölgött.

Az ital kedvre hangolta őket s most már föl se vették azt a kis kalandot. Mi a kucikban ültünk s anyám az öcsös körmeire lehelgetett, aki többször összerázkódott. Vajda György meg az apám már kötekedni kezdett Sándor Gyurival, hogy hol vannak hát azok a tavalyi farkasok?

- Álmodtad csak, Gyuri, - vetette oda Vajda.

Sándor György szótlánul mosolygott, mert tudta, hogy ugratni akarják.

Még kértek a zsidótól egy hörpentést, aztán készülődni kezdtek, mert a lovak fázhattak már odakint. Először kettőnköt csomagoltak be alaposan s akkor Sándor György szállt fel a szekereinkre olyanformán, hogy a hasára feküdt, dunnát húzott magára s csak a sapkája volt ki, hogy lássa a gyepelőt, merre kell hajtani. Édesanyám a középső szekérbe telepedett. A középső szekér menni fog kocsis nélkül is, mondta az apám.

Ő maga és Vajda György az első szekérré kapaszkodott fel. Pokrócba csavarták magukat, kötésig, mert a nadrág rögtön fagyni kezdett rajtuk.

Megindultunk aztán. A kocsmá még magányosabban maradt vissza.

Ítéletidő volt. Húsz lépésen túl elveszett az út s alig torony-alacsonyan dörömbölt a levegő.

Isten tudja, merre jártunk. Egyszer egy fordulónál - Barancs táján lehattunk akkor - kikukkantottam vigyázva. Az apámat és Vajda Györgyöt pillantottam meg legelől, amint egymás mellett ültek. Fehér volt rajtuk guba, ködmön s csapok fityegtek a szájuk körül. Beszélgettek valamiről, mert Vajda György a fejét csóválta.

Hóroham csapott át fölöttünk s ők ketten újból belevesztek a fehérségbe.

III. (HEGYEK A LÁTHATÁRON)

Már hetek óta készülődhettek, annyira föl tudtam fogni akkori értelmemmel.

Nem kisebb dologban tárgyaltak, minthogy meglátogassuk anyai nagyapámat. E körül a vállalkozás körül folytak az emésztő viták.

Mert a hatodik vagy hetedik faluról volt szó, ahol lakodalmat is tűztek ki egy bizonyos napra. Azon a napon pedig okvetlenül ott kellett lennie az édesanyámnak.

A viták egészen elmérgesedtek fokonkint. A vén Pikor Andrásnak tudniillik, aki állandó fuvarosunk volt addig, lesántult az egyik lova és így bármennyire kedve lett volna is eliszogatni régi barátaival a lakodalomban, semmi szín alatt sem vállalkozhatott a nagy útra. Más fuvaros pedig nem akadt. Ennélfogva bejelentette az édesapám, hogy ő pedig nem jön, mert úr nem jár gyalog. (Pedig akkor is állás nélkül lézengett a világban.) Édesanyám, a huga és annak férje, névszerint Szopkó Mihály eleget kapacitáltak, hogy vágjunk neki gyalogszerrel, mi az két ilyen katonaviselt embernek, ámde az apám egyetlen kézmozdulattal elintézte az egész problémát:

- Nem tehetem. Katonakoromban is úr voltam mindig.

Tudniillik mint főhajtó-tüzér az egyik ágyúslovon ült minden alkalommal.

Sokáig, igen sokáig elhúzódtak ezek a viták, legalább is nekem úgy tetszett akkor. Apró legény voltam még: a hatodik esztendőben ha járhattam azon a tavaszutón.

Mivel az apám végleg megkötötte magát, nem maradt egyéb választás, minthogy nélküle indulunk el. De hogyan? Ez volt a nevezetes kérdés. Mert magukkal kellett volna vinni az alig harmadfélesztendős öcsémet is. A megoldási módozatokon tanakodtak, amikor egyet rántott a vállán Szopkó Mihály:

- Majd viszem én a hátamon!

Ez látszott a legegyszerűbb megoldásnak. Ámde a következő pillanatban aggodalmai támadtak az édesanyámnak. Mert magával tehetetlen legényke volt még a Jóska öcsém s előre lehetett látni, hogy gyenge karjaival nem tudja az egész úton átölelve tartani a nyakát Szopkó Mihálynak. De nagynéném ura, Szopkó Mihály, ezúttal is feltalálta magát:

- Hát bele kell tenni egy kosárba! Abból oszt nem fog kiesni!

Úgy is lett.

A nagy nap reggelén Jóskát elhelyezték abban a kosárban, amelyben máskor libát szokott vinni édesanyám az újhelyi hetivásárra. Jóskának tetszett az új állapot, mert ujjongva tapsolt. A kosarat aztán felkötötték a Szopkó Mihály vállára, aki búcsúzóul kezefogott az apámmal s akkor odaszólt a két asszonynak:

- Mehetünk!

Édesanyám még egy-két háziteendőre hívta fel az apám figyelmét. Nagynéném kézenfogott és akkor nekivágtunk négyen a falu feletti dombnak. Jóska öcsém a Szopkó Mihály hátán, a kosárban. Mint egy lúd.

És hogy meddig mentünk attólfogva?

Az Isten tudná csak. Ma már álomszerű foszlányokban tudok visszagondolni mindössze az erdőkre, lapos dombokra, országutakra, emberekre és tájakra. Mert sok-mindenkivel találkoztunk s Szopkó Mihálynak úgyszólván minden szembejövő fuvaros és gyalogutas ismerőse volt. Olyankor örömmel kiáltott egyet:

- Jónapot, sógor!

De akadt olyan is, akit komának szólított.

Ilyenkor a sógor vagy koma is megállt néhány pillanatra, kezet adtak egymásnak s rövid szóval érdeklődtek egymás egészségi állapota iránt, megállapítván, hogy csak a grófoknak van jó dolguk, mert kubaszivart szívnak, a szegény ember ellenben kutya. Aztán elváltak: a sógor vagy a koma ment a maga útján, mi pedig igyekeztünk a végzetlen messzeség irányába. Mert messze-messze volt minden tőlünk. S minden messzeségen túl hegyek kék vonulata látszott, de el-elveszön, mint a sóhajtás. Egyszer valami falu hosszában mendegéltünk, libák jöttek szembe, roppant nagy libák. Félve lapultam a nagynénem szoknyája mögé, aki az édesanyámmal beszélgetett sok-mindenről a világon. És csak nem akart fogyni a messzeség! Édesanyám többször is hozzámfordult s olyankor mintha aggodalmat láttam volna a szemében:

- Bírod még, fiacskám?

- Igenis, édesanyám.

Legfesztelenebbül Szopkó Mihály viselkedett, ami természetes is egy katona-embernél. Úgy vitte a kosarat, mintha a hátán se lett volna. Jóska mélyen aludt a kosárban, mert fejére sütött a nap. Szopkó Mihály egy darabig odafigyelt az édesanyámra, meg a hugára, aztán egy fordulattal így vágta végét a tereferének:

- Nem tudtok ti semmit, csak világoltok!

Mivel ők ketten Krisztus kínszenvedéseiről elmélkedtek, váratlanul csak közbeavatkozott a vitába Szopkó Mihály is és leintette az asszonyokat, hogy hallgassanak. Ő (Szopkó Mihály) mindent jobban tudott s még a bibliát is helyreigazította. Szopkó Mihály ugyanis egyidőben, amikor állást keresett mindenfelé, elvetődött Ungvárra is és az ottani Kálvárián, egy márványkőben, látta a Krisztus lábnyomát abból az időből, mikor a kereszt alatt görnyedezett szegény. Bizonyos ennél fogva, hogy Ungváron feszítették meg a zsidók. Hogy ím a zsidókra tért volna a szó, Szopkó Mihály annyit jegyzett meg:

- Azok is kihúzzák egyszer a lutrit. Nem szeretnék a bőrükben lenni.

Erre a kijelentésére jól emlékszem most is.

Ám e nevezetes út egyéb részletei ma már úgy jönnek elélem, mint egy régi-régi álom. Dél is elmúlhatott és mi még egyre mentünk. Falukon haladtunk át, Szopkó Mihály egy helyen a kocsmába is betért és noha nem sokkal előbb komolyan neheztelt még a zsidókra, ezúttal már tegeződött a kocsmárossal. Erdőket láttunk homályosan a távolból, máskor valami énekeszarándok jött velünk szembe s Szopkó Mihály felvilágosította a két asszonyt, hogy föl kellene kötni minden zarándokot. Mert Kievből jönnek s a muszka cár kéme valamennyi. Szürke füzesek néztek felénk a messzeségből s Szopkó Mihály hozzáfűzte, hogy az ott, az Ondava vize, amelyben egyszer olyan harcsát látott, mint egy tehén. Karcsú tornyok villogtak a vakító fényben s túl-túl mindezekén kék hegyek álltak. De olyan messze, hogy lehetett az talán a világ vége! Szopkó Mihály felhozta, csakúgy melleleg, hogy ott találkoztak valamikor a nagy medvével. Egyszer, hogy fát irtottak a Vihorlát-Gutinban, összeakaszkodtak egy talpassal s a

medve akkor úgy törölte képen Turbis Antalt, hogy még ma is félreáll tőle a feje. Komisz verekedés volt az, mígnem végül baltákkal verték szét a förtelmes dúvadat.

Mindig mentünk a hegyek felé, de a hegyek nem mozdultak felém a láthatár szegélyéről. Egyhelyben álltak szakadatlanul.

És miközben fáradtan szedegettem magam után apró lábaimat, rajongó vágy rohant meg a hegyek után. Cik-cakkos gerincük szikrát vert a napban: havasok lehettek bizonyára. De messze voltak. Olyan messze, mint elérhetetlen álmaink. S csaknem a könnyem serkedt ki. Mert megéreztem akkor, hogy soha nem fogok tudni elérni a kék hegyekig.

A nap ereszkedni kezdett már. Itt-ott gulya kolompolt a fényeszöld legelőn s nehezen húztam már lankadó lábaimat. Édesanyám aggodalmasan tekintett rám:

- Bírod még, fiacskám?

- Igenis, édesanyám.

Pedig akkor már többször megbotlottam.

Szopkó Mihály ilyenkor, talán hogy megbiztasson, beszélni kezdett katonáélményeiről. Az volt csak a veszett állapot! A nagymanőveren megjelent a király is, lóháton, ők pedig három nap és három éjszakát lihegtek, mint a kutyák, hogy kilógott a nyelvük. És megcsóválta a fejét Szopkó Mihály.

- Disznóvilág volt, de azért sajnálom!

A sajnálkozás amiatt való volt, mert sarzsit viselt katonáéknál. Mint frájter.

Aközben Jóska öcsém is fölébredt s álmos szemmel szólt le a kosárból, az édesanyámnak:

- Mama, hol van a nadapa?

- Majd ott leszünk vacsorára, fiacskám, - biztatta az édesanyám, aki aközben mintha megint éniattam kezdett volna nyugtalankodni.

Mert alig vonszoltam már gyenge lábaimat. De azért összevágтам a fogamat.

Messze volt a nagyapánk faluja, messze. Előbb még Garanyban kellett rövid pihenőt tartanunk, ahol nagyapám testvérbátyja lakott. Első gazda volt a grófi birtokon, éppenúgy, mint két faluval odébb a nagyapám. Látszott is már egy torony, elég közel, az volt ott Garany község. Legalább is Szopkó Mihály azt állította. Szopkó Mihály remélte egyébként, hogy nagy uzsonnával várnak bennünket Garanyban. Csettintett:

- Ha van Isten, már pedig van, félóra mulva gyenge malacot eszünk.

Hogy ím az ennivalókról próbált elmélkedni, megállapította, hogy legfinomabb különlegesség a pacal. Mint kuriózumot említette meg, hogy egyízben gyenge taplót is evett (gomba gyanánt), rendbe is lett volna minden, de a tapló annyira recsegett, hogy ráment az egyik zápfoga. Három napig nem evett azután, mert úgy felfúvódott, mint egy duda.

Garanyban egyébként más érdekesség is várt reánk. Nagyapám testvérbátyjánál lakott állítólag valami vén ember is, amolyan távoli rokon, aki nevezetes egyéniség volt, mivel tizenkét esztendőig szolgált császári prófunton. Büntetésből persze. Tudniillik Kossuth alatt verekedett a király ellenében s őfelsége ellen elkövetett tiszteletlenség címén sorozták be Mantovába, vagy hová is. Vén ember volt már igen, veteránnak tartotta magát. Szopkó Mihály hallgatott egyelőre, de itt-ott föl-fölnevetett azért s egyszer el is szólta magát hangosan:

- Az tud csak nagyokat mondani, testvér! Hej, milyeneket hazudik!

Hogy mennyi ideig mehettünk még az Ondava irányába, nem tudom. Régen volt, régen s a legtöbb dolog ma már összefolyik előttem vagy kihalt az emlékeimből. De azt tudom, hogy egyszer csak Garanyban voltunk, a rokoni háznál, ahol bizonyára örültek váratlan betoppánásunknak. És ott volt a házban az obsitos is, aki tizenkét esztendeig búsult a szülőföldje után Mantovában, vagy hol. A boglyaskemence előtt üldögélt, a padkán, egy pipa kurta szárát szopogatta, foga már alig volt, de azért hetyke orral tekintett el maga körül, mialatt fejbűbján valami kékből-kikopott katonasipka ágaskodott.

Egy darabig elsettengetem az öreg vitéz körül s egyszerre csak eléje álltam:

- Bácsi, mondjon már nagyokat!

- Hej, eszem az eszedet! - kiáltotta el magát a rozsdás ember s nagyot csapott tenyerével a combjára. - Hát ezt ugyan kitől hallottad?

Szopkó Mihályra mutattam:

- Miska bácsi beszélte...

Mind-mind nevetni kezdtek a házban, legjobban az obsitos. Belerázkódott, köhögni kezdett s a két szeme szinte belefult a ráncos arcába:

- Hát jól beszélt, eszem az eszét! No várj csak, katonaöcsém, mingyárt mesélek valamit... De miről? Talán a szürke lóról?

- Igenis, bácsi, a szürke lóról, - álltam előtte bámész szájjal.

Mert mintha megéreztem volna, hogy rendkívüli emberrel állok szemközt.

Az obsitos szortyantott vagy kettőt a pipaszáron s akkor így kezdte, igen komolyan:

- Akkor vót, mikor tizenkét kis esztendő után kikaptam az obsitot Mantovába, hogy most már mehetek haza s akár meg is házasodhatok. De messze van Taliánország, gyalog mégse akartak eresztetni, mert meg voltak elégedve velem s ezért adtak egy vak szürkét, hogy arra üljek fel. Az enyém lehet a szürke akár életfogytiglan. Mentem hát a szürkén, zsebembe az obsittal, sok országon és tartományokon keresztül, mindig arrafelé, ahol a nap kel, vagyishogy kicsit bal-kéznek, mert fejembe verte alaposan az őrmester úr, hogy arra terül el Zemplénavármegye. A negyedik héten el is értem Zemplénavármegyét, Újhelyen túl bevetődtem egy tót faluba, ahol jobbágy volt minden lakos. Éppen vasárnapi nap volt, az emberek körülfogtak a harangláb előtt, hogy miféle ló ez a vak ló? Mert ők még sohasem láttak ilyen szürkét. Gondoltam mingyárt, hogy buta emberek ezek a falusiak s azt hazudtam nekik jókedvembe, hogy ez a szürke a szabadság. Nem értették sehogyse. Ekkor megmagyaráztam nekik, hogy aki megveszi ezt a szürkét, annak szabadsága lesz s nem köteles többet dolgozni a földesúrnak. A tótok nagy ricsajt csaptak ekkor örömükbe, mingyárt összerakták a pénzt s három forintot fizettek a szürkéért. A szürke ott maradt, én pedig jól kiléptem Kazsu fele, hogy utól ne érhessenek. Kazsuba oszt beittam a három pengőt... Hát így volt, hahaha!

Eltátotta a száját, hogy kilátszott a három lyukas foga s rekedten hahotázott. A házbeliek is nevettek, de annyira, hogy az oldalukat kellett fogni. Szopkó Mihály alig tudta kimondani, úgy könnyezett:

- Figurás ember ez a Miska bácsi!

Miska bácsi, miután kiköhécselte magát a nagy nevetésből, rámpillantott hunyorgatva:

- Hát ebből megtanulhatod, katonaöcsém, mit tesz az ész!

Harapnivalót tettek föl az asztalra s Szopkó Mihály, egy kis melegítőt öntvén magába, egészen fölélénkült. Nagypám testvérbátyja, aki olyan volt termetre, mint a gyertyán, ráütött a vállára:

- Azt hiszem, Mihály, nagy kavarodás lesz abba a lakodalomba, ha te is hozzákezel egyszer...

Szopkó Mihály annyit mondott:

- Legalább lerázom magamba a sok túrósbélest, Andris bácsi...

Később készülődni kezdtünk, hosszas búcsúzkodás után. Csónakon keltünk át az Ondaván, mely nyílegyenes gátak közt mendegél ezen a tájon s olyan a színe, mint a tót lányok kenderhajáé. A túlparti füzeseknél nekivágtunk mégegyszer az útnak. Akkor már alkonyodó színek kezdtek összeverődni mindenfelé. A nap csaknem a szalánci hegyek ormáig ereszkedett s előttünk, de messzebb, egy falu nyúlt el lapos és széles dombon, két templommal a felső végén. Elöl a katolikus, hátul a református. A katolikus templom keresztje véresen lángolt a napban. A nagypám faluja volt az ottan.

Előttünk pedig, de mesebeli messzeségben, még mindig ott álltak a hegyek. Észrevétlenül lilaszínbe kezdtek hanyatlani.

Mentünk-mentünk. Jóska öcsém megint a kosárban ült s úgy nézett le a Szopkó Mihály válla magasságából, mint valami vásárravitt liba.

Fáradt voltam már. De azért nem szóltam, mert féltem, hogy haragudni talál Miska bácsi. Hiszen neki kellett volna magáravennie. Úgy látszik, megszimatotha ezt valami módon Szopkó Mihály is, mert mesélni kezdett. És attólfogva mesélt-mesélt mindenről, ami épp az eszébe jutott, csak panaszkodni ne találjak véletlenül.

Azt kérdeztem egyszer:

- Ki lakik azokba a hegyekbe, Miska bácsi?

- Hát azt se tudod! - kiáltott föl meglepetten, ámbár lehetséges volt, hogy csak tettette magát. - De persze prücsök vagy még, hát nem is csodálom, - s aközben sűrűn csóváltatta a fejét.

Majd így folytatta, oktató hangon:

- Fityera lakik a hegyekbe, akit még a király se bír elfogni. Nagyobb az ereje, mint Jánosiknak, pedig az is volt valaki! Mikor lefülelte tizenkét zsandár s a ficfára akasztotta fel úgy, hogy vaskampót nyomtak a bordája alá. Jánosik csak mosolygott s a pipáját kérte. Megtömték a pipát, a szájába dugták. Haldoklott már Jánosik, de azért hét pipa dohányt szítt el egymásután. Mi az? - kérdezte mintegy magamagától. - Fityera elszína kilenc pipával...

S még néhány intimitást árult el Fityeráról. Olyan ember az, hogyha sikerül megfejni az ungvári vagy a nagymihályi zsidókat, bükkfától-bükkfáig méri ki a népnek a gyołcsot s a rusnyákok bokáznak örömükbe olyankor. Máskor meg, ha kedve jön hozzá, leereszkedik a lapályra s ott megbujik a kukoricásban. Ha ilyen alkalommal csendőrök mennek el a kukoricás táján, Fityera - a rejtekhelyről - számfület mutogat s csendesen röhög magában. De nem mindig van ilyen kedélyes hangulatban. Megesett például, hogy rakoncátlan perceiben kergetni kezdte az asszonyokat meg a leányokat a mezőn, akik sivalkodva szaladtak aztán a falu felé.

Szopkó Mihály itt már nem tudott elnyomni bizonyos kárörömet:

- No, nagy szoknya, azt már nem lehet tagadni! Ámbár az is lehet, hogy az asszonyok nem is bánták volna olyan nagyon...

Erre azonban felcsattant a felesége is:

- Mihály, Mihály, hogy nem ég ki a szemed!

Szopkó hunyorgatva lapított. Később azzal próbálta elütni a dolgot:

- Nem kell mingyárt hamisat gondolni... Várj csak, várj, majd megforgatlak a lakodalomba! Legalább lerázom magamba a sok derelyét...

Aztán rámnézett Szopkó Mihály s komolyan figyelmeztetett, hogy csak egy firmától óvakodjak az egész lakodalomban: a nagybögöstől. A bögös ugyanis a világ legpiszkosabb jelleme. Amikor ő (Szopkó Mihály) kisfiú volt s valami lakodalomba vitték, a boglyaskemence mögé került föl, a kucikba. Az egész házban táncoltak már, sűrű kavargásban és hejehujjazva, amikor húslevest és húst vitt neki az édesanyja. Ám alig maradt magára a kis Szopkó Mihály, a banda hátából egyszerre csak felpattant a nagybögös, csúnya, ragyás alak, odalépett a boglyaskemencéhez, kikapta a tányérból a húst és mielőtt észbekaphatott volna a kis Szopkó Mihály, a cigány egy falatban nyelte le a nagy darab húst.

- Hát jó lesz, - fordult hozzám, ha te is vigyázol majd a rücskösökre.

De én akkor már csak úgy húztam magamat, félaléltnan. Szopkó Mihály azonban úgy tett, mintha semmitsem venne észre. Ahelyett dudolni kezdett valami katonadalt, az orrán keresztül:

*Két fényes csillag mutatja a hazámat,
Három évig nem láttam a babámat...*

Később mellhangba csapott át, oly mélyen azonban, hogy rezgett tőle az ádámcsutkája.

Akkor egyszerre csak fölsírtam:

- Édesanyám, véres a lábam!

- Tudtam, fiacskám, hogy ez lesz a vége, - állt meg sajnálkozva az édesanyám s megvizsgálta a mezítlábamat. - Hát most már mit csináljunk? - nézett maga elé tanácstalanul.

- No, mit? - tette föl a kérdést édesanyám huga. - Hát majd fölveszi a Mihály... Van ott erő elég!

De itt már felhorkant Szopkó Mihály:

- A teremtésit, hát mi vagyok én, hogy mindent rámraknak? Teve, vagy mi?

Már-már úgy látszott, szembe fog szállni a feleségével, ámde Erzsi néni csak végignézte jól:

- Azonnal, mert messze még a falu!

Szopkó Mihály nem szólt többet. Jóskát leszedte magáról a kosárral, engemet raktak föl a hátára s átszorítottam a nyakát. Akkor aztán a kosarat s benne Jóskát elülről akasztotta a nyakába. A nadrágszíjjával pedig.

Megindultunk. A két asszony megettünk jött, egy-egy szót váltva, Szopkó Mihály viszont lihegett és fűjt. Mint egy bika.

Aközben alkonyodni kezdett.

Jobbról, de messze, széles rétság nyúlt el. Olyan széles, hogy eleje-vége nem látszott. Ott lehetett a szállása valahol másik nagyapámnak, aki csikós volt, de kozáknak csúfolták, mert izgága híre terjedt mindenfelé. Szopkó Mihály megjegyezte dühös lihegése közben, annak se tud az eszébe jutni ilyenkor, hogy legalább valami remondával meg egy talicskával sietne

elénk. Édesanyám s a huga, egy-egy szót cserélve nagyritkán, szedegette megettünk a lábát. Azalatt pedig sülyedni kezdett minden a szürkületbe, minden-minden nagyobbra vált és távolodott tőlünk. Az égen itt-ott bukkanni kezdtek a csillagok, ám oly erőlködő, gyöngé fénnyel, mint a pörsenés. A hegyeket se láttam már... De olyan messzeségben, mint a hegyek nyultak el délután, távoli földifények kezdtek tünedezni. Mintha leszállt csillagok lettek volna.

- Mik azok a csillagok ott messze, Miska bácsi?

Szopkó Mihály ingerülten vágott vissza:

- Ott pirít szalonát Fityera, meg a többi zshivány... De most hagyjál békét!

Elhallgattam. És sokáig-sokáig meredtem a távoli pásztortüzekre, melyek az eltűnt hegyek oldalában csillogtak szakadatlanul.

Szopkó Mihály sűrűn káromkodott már akkor, mivel én hátulról húztam a nyakát, Jóska öcsém meg elülről a kosárral. Azzal fenyegetőzött, hogy mihelyt elérjük a falut, felgyújtja nemcsak azt, hanem a szomszédos három községet is: névszerint Nézpestet, Abarát, meg Kácsándot.

Gyorsan ereszkedett a sötétség. S ebben a sötétségben most már öles léptekkel dobogott előre Szopkó Mihály, fenyegetőzve és fujva. Mint valami rém.

IV. (LENT ÁLL A HOLD)

Egész hosszú nap dolgoztunk.

Nem volt könnyű munka. A gyenge vetésnek nem lehetett elejét-végét látni, amikor úgy tíz óra tájt megálltunk féllélekzetre a forró napban. Vállamat alig éreztem már, mert szakadatlanul hajlongani kellett. Kezünkben a pirinyó irtólapáttal, a gazhajtásokat szűrőkáltuk ki a búzából. És amire ebédidő lett volna, csak levágódtunk az árokparti akác alá s nem tudtam, élő vagyok-e vagy holt? Lazsálni nem lehetett, mert Brugós kasznár könyörtelenül a sarkunkban volt. Kétezer holdra futott az urasági birtok, de Brugós minden pillanatban felbukkant hol itt, hol ott az uradalmi földön s ha észrevette, hogy valamelyik fiú vagy leány maga után talált hagyni egy szál gordonyt vagy valami egyéb dudvát, leírhatatlan kárörömmel kiáltott fel:

- No, most megfogtalak, naplopó! Mingyárt le is húzok neked egy krajcárt!

S előhúzván zsebéből a vastag noteszt, ott helyben beírta a fiú vagy leány nevét, hogy a szombatesti bérfizetésnél ne felejtse el levonni neki azt az egy krajcárt. A lehúzás érzékenyen érintett mindenkit, mert hajnaltól késő szürkületig hajlongtunk a vetésben s estére annyira felhólyagzott a markunk, hogy nem tudtunk elaludni a kintől. S akit megceruzázott egyszer Brugós kasznár, hiába pityergett azután halálos keserűséggel a krajcár miatt, mert Brugósban nem volt irgalom. És ha rajtakapott valakit, szinte szédült a kaján boldogságtól.

Ekkor már hatodik napja hajlongtam a sorban, mert pünkösdi vakációnk volt éppen, ötödik osztályba jártam azon a tavaszutón s úgy volt, hogy ősszel beadnak a kollégiumba. Édesanyám, szegény, karácsony óta gyűjtött már a tandíjra, nekem pedig azért kellett munkába állnom, hogy ez alatt az egy hét alatt legalább a felét keressem meg az új cipőm árának, amely Csanak András csizmadiamester keze alatt volt munkában. A nevezetes cipész a szomszéd faluban lakott s ha csak módját ejthette, a grófok meg a szolgabíró ellen beszélt szilaj komizkodással.

Azok a napok kegyetlenül megviseltek mindnyájunkat, dehát muszáj volt. Fiúcskák, kislányok szünetlenül hajlongtunk fel és alá a vetések közt, hosszú-hosszú sorban s vánnyadt karjainkat mégjobban megnyujtotta az apró irtólapát nyele. De azért nem panaszkodott senki, legfeljebb sóhajtott egy hosszat. S összedörzsölvén soványka tenyerét, hajlongott tovább, hogy el ne maradjon a többitől. Néha-néha belekezdtünk egy tavaszi dalba:

*Leveles a báró kertje, leveles...
Akinek nincs szeretője, most keres,
Akinek nincs, most keres.*

Szállt-szállt a nóta a mezők felett s nagy csönd támadt utána. Még a madarak is elhallgattak, mintha mireánk figyeltek volna föl.

Hiszen meglettünk volna így is, csak Brugós ne zaklatott volna mindig. Ám a nagyhasú kasznár alig tünt el az országút kanyarodójánál, hirtelen csak felbukkant az egyik halmon és noha valamennyien hajlongtunk-hajlongtunk, meg nem állhatta, hogy felénk ne kiáltson:

- Már megint a napot lopjátok, hé?

Mi aztán még jobban elhallgattunk olyankor.

De azért nem maradtunk sokáig nyomott hangulatban. Valamelyik soványkarú kislány mesélni kezdett Csonkatehenfiáról s a többiek elámulva figyeltek oda. Ilyen alkalommal még Brugós-

ról is elfeledkeztünk s megkönnyebbült szívvel haladtunk előre, szünetlen hajlongással. Máskor Tokár Miska adott elő borzongató részleteket az apja esetéből, aki valamelyik őszi estén a Ronyva kiöntései felé mendegélt egyesegyedül a mezei úton, hogy hazahozza a két lovat, amelyik lebéklyózva legelt az órházon túl valahol. Akkor történt a Tokár Miska apjával, hogy hirtelen egy tüzes hordó kezdett gurulni előtte az úton. Ha megállt, a hordó is megállt. Ha elindult a hordó felé, az is továbbgurult előre. Tokár Miska apja eleinte hangtalanul hányta magára a keresztet, de mivel semmi eredménye nem volt, egyszerre szívszakadtan kezdett ordítani, ahogy csak fért a torkán: „keresztények, segítsetek!” A kétségbeesett jajgatásra a közeli vasúti órházból lámpással rohant ki a bakter. Abban a szempillantásban semmibe-foszlott a túlvilági látomás...

Nem közönséges dolgok voltak ezek.

Legnagyobb odaadással azonban olyankor hallgattunk oda, ha Fityeráról esett szó. Amolyan nyáribetyár lett volna Fityera, aki csak meleg időben ijesztgette az utasnépeket meg a zsidókat, mert az őszi esőzéssel ő is félszer alá húzódott. Évek óta lappangott már a nádasok közt, meg a kukoricásban s igazság szerint talán senkisémet láttam még testi mivoltában. De azért mindenki tudott róla egy-két különös esetet. A fufangjaival aratta a legnagyobb sikereket. Egyszer beüzent például Kolbására az ottani földbirtokosnak, hogy ezen és ezen a napon, déli harangszónál, el fogja vinni a féloldal-szalonnáját. A földbirtokos azt hitte, ugratják s csak akkor rohant puska után, mikor kevéssel harangszó után az egyik igás kifűlva rohant a házba, hogy most látta Fityerát, amint a kertek alatt ment szuszogva, féloldal-szalonnával a hátán s ahogy utánakiáltott volna az igás, Fityera megfordult, számfűlet mutatott neki s aközben csúnyán röhögött.

Igaznak kellett lenni, mert ahogy a konyhába szaladtak be, a kéménylyukból csakugyan hiányzott az egyik oldalszalonna. De hogy mimódon vihette végbe Fityera ezt a vakmerő lopást, örökre titok maradt.

Sok-sok ilyen megfoghatatlan dologra merészkedett Fityera s iránta való rokonszenvvel voltak tele a szegény emberek. Mert csak az urakat tréfálta meg, valahányszor kedve kerekedett. Sőt egyszer az egyik hetvenkedő nemeslegényt egy akácfához kötözte oda, csak úgy félkézzel, az újhelyi országúton. S akkor jól megcsapta hátulról.

Lehet, hogy Fityera nem is élt talán a valóságban, de mi hittünk benne. S áhítatos szívvel kívántuk, hogy bárcsak összeakadna vele egyszer Brugós is. Majd elrántaná a nótáját Fityera!

Aközben délutánba fordult az idő s mi még egyre hajlongtunk a vetésben. De már nem dalolt senki. Halálos fáradtak voltunk egytől-egyig.

És így ment ez kifulladásig, míg csak a radványi hegyek fölött össze nem esett a nap.

Szombat este volt.

Fiúk, kislányok vállukra csapták a kis irtóásót s nesztelen csoportban indultak meg hazafelé az országúton. Nem nótázott, nem beszélt senki. Csüggedtek voltak, mint a verebek.

Én pedig nekivágtam a szomszéd falunak, trappban, hogy Csanak Andrástól elhozzam a cipőt. Mert pünkösöd elsőnapja lett volna másnap. A cipő egyelőre nem volt kifizetve, ez azonban nem jelentett nehézséget, mert Andris bácsi sok bizalommal viseltetett irántunk.

Nekiiramodtam a falu felé futó dombnak, mivel féltem a sötétől s az is eszembe járt, hogy hátha utamba talál akadni valahol Fityera! De így is sülyedni kezdett már a világ, amire belihettem a faluba.

Szép volt a falu ezen az estén.

A házak előtt már előbb tisztára separték az utcát s jólesett végigsietni rajta. Mindenütt érzett, hogy pünkösdi lesz holnap, amikor szinte tüzelnek a bazsarózsák. A kerítésen itt is, ott is egy-egy gazda hajolt ki s pipázott csöndesen vagy elnézett hosszan a felvég irányába, mintha váratlan vendéget várt volna onnanfelől. És az alatt messziről, valahonnét a Ronyva kiöntései irányából, andalító zenébe kezdtek a békák. Jóleső szomorkodás zsongott rajtam végig ettől a távoli zeneszüremléstől.

Erős alkony volt, amikor befordultam a Csanak András portájára.

Mélyen nyúlt be az udvar s hátul, egészen hátul gubbasztott a zsúptetejű ház. Ám Andris bácsi azóta, hogy beköszöntöttek a derűsebb napok, működése terét az udvarra tette át, az eperfa alá. Ott kalapált most is a háromlábú széken s ingerült hangulatban volt, mert ketten is sürgették. Egy tót menyecske meg Pista báró, a tyukász.

Némi szorongással kívántam jóestét: Andris bácsitól ugyanis mindig tartottam keveset. Most is épp kaptafa után tapogatózott az ereszkedő homályban, de mert a kapta nem passzolt a cipőhöz, az eperfához vágta, aztán megfordult s úgy nézett végig, mintha ott helyben fel akart volna döfni a bajuszával:

- No, te is jókor jöttél!

Visszafojtott lélekzettel álltam előtte. Andris bácsi, úgy látszik, megsajnálta, mert valamivel enyhébben folytatta:

- Megleszünk izibe, öccse, csak egy kis türelmet! Előbb a Pista báró cipője sarkát smirglizem le...

Pista báró, a tyukász, egy hosszú és horgas ember, savanyún somolygott az egyik bajuszszárával. Bárónak csak úgy hívták, mert soha nem dolgozott, hanem a kerítésnek dülve lőgérezett. Tyukász pedig azért volt, mivel ha valahol elcsíphetett egy tyukot, kitekerte a nyakát, lekoppasztotta s megette. Igen magános ember volt Pista báró s ezért féltem tőle.

Éreztem már, hogy baj lesz a mai estével. Legalább háromnegyedóra a falunk, vaksetét talál lenni, senki sem jár az országúton s azonfelül el kellett menni a zsidótemető előtt is, mely jódarabra volt kivette a falutól s jegenyefái rejtelmesen hallgattak a nesztelenségben. S nem tudtam szabadulni a nyomástól, hogy Fityera is elém fog botlani valahol.

Csanak készen lett aközben a Pista báró lábbelijével s átvevén a tiszteletdíjat, sóhajtott a tyukász felé:

- Hiába kergették el Kossuthot, barátom, mert lázadás lesz itt hamarosan. Akkor oszt vakaróznak az urak!

- Mit tudom én, - mondta a tyukász s vállat vont.

Csanak felhorkant:

- De tudom én! Csak annyit mondok, barátom, hogy nem szeretnék bárónak lenni. Cudar végük lesz, de nem sajnálom őket...

Hirtelen rámnézett s folytatta a gondolatfűzést:

- Mert mindig lingárkodtak. Itt van az igazság, öccse!

S fényesítvén valamit a két cipőn, elémtartotta:

- Itt van, viheted! Ilyet se csinál más, csak az a bolond Csanak. Nagy kár, öccse, hogy annak idején nem adtak be Patakra, azóta legalább fogalmazó lennék valahol, - folytatta maga elé. - Mert eszem van sok. Éppen az a baj.

S mialatt tovább búsult, hogy semmi-gimnáziumot nem végezhetett, én feszengve rukkoltam ki a hamarfortyanó ember előtt, hogy a cipő árát csak ünnep után tudom behozni. Andris bácsi legyintett egy lustát:

- Nem baj, öcsém, úgyse abból élek. Bizonyisten, nem is tudom, miből élek!

Aztán csak elköszöntem ügyetlenkedve. Csanak András utánamszólt még:

- Tiszteltetem az apádat. Sok betyáros napot éltünk meg, amíg nem voltunk házasok. Akkor persze pénzünk is volt még...

Az utolsó szavakat elmélázva mondta. Félig magának.

Hanem akkorára este lett.

Szívdobogva vágattam végig a falun, mert az égen kibújt már a sok csillag. Lábujjhegyen trappoltam el az alvóg utolsó háza előtt, amely sűrű gyümölcsösben bújt meg s félelmes volt ránézni is. Mert ablakszemei hólyagszínben vakoskodtak a távoli derengés felé. Valami Soltészé volt valamikor, de hosszú évek óta lakatlanul állt.

Így értem ki a faluvégre. De ott egyszerre gyökeret vert a lábam s pillanatokig nem tudtam megmozdulni.

Leírhatatlan este volt az!

Megálltam, akadozó lélekzettel... Mert a faluvégen egyszerre csak a tücskök olyan orgonája vágott fel köröskörül, hogy azt hittem, a túlvilágba estem ki. Zengett, harsogott a mező, zengtek a vetések, a távolabbi dombhajlatok s e szívszakasztó harsonán át csak itt-ott zümment fel olykor a békák fölsejlő dala. Az égbolt és az egész mindenség pedig másvilági színekben hullámozott és tombolt... Sárga-sárga volt minden, csak arra nyugatnak, merre a nap csúszott le, volt más színe az ég aljának... De az a vörös fény is halkulni kezdett már. Mindenütt másutt extázisban ujjongott a sárga fény... Sárgában lángolt az ég teteje, az országút, messze a hegylánc, sárgában csattogott az erdő... Magam voltam az egyedüli pont, amint ijedten menekültem a dombnak-futó sárga országúton.

S elfúló lélekzettel éreztem aközben, hogy ebben a túlvilági özönben nem kerülhetem el többé Fityerát.

Már közeledtem volna a dombtető felé s tudtam, hogy csak a tetőn állhat Fityera, valamelyik akácfának dülve, hogy meg ne lássák a zsandárok, ha jönni találnának valahonnét.

Csak lépést és lábujjhegyen mertem már közeledni a tetőpontnak, amikor újabb ijedelem ért... Megláttam a holdat.

Állt-állt egészen lent, a szemhatár fenekén, félig szinte a horizont alá bújva, olyan nagyításban, mint egy kerék, beteges arccal és laposan. Mintha oda lett volna ragasztva az ég aljához. Az ijesztő pedig az volt, hogy a sárga fények tobzódását nem a hold okozta, mert a hold úgy nézett el a föld széléről, mint a heptikás ember.

Nem tudtam már: élő vagyok-e vagy halott? Csalhatatlanul éreztem, hogy a másvilágba kerültem át.

És akkor egyszerre megálltam.

A tetőn ugyanis, az országút szélén, túl az árkon, egy keskeny akácfához támaszkodva megláttam Fityerát.

Abban a pillanatban éppen szembenálltam a holddal, amely csak nem akart megindulni az égen. Várt-várt odaragadva a földhöz s visszanezézett rám bádogarcával. Én is fehér lehettem nagyon: éreztem, hogy minden vér lefut a szívemről.

Ott állt előttem Fityera. Nem volt menekülés többet!

Horgas legény volt s fejével fölnyúlt csaknem az akác derekáig. Bagószíne volt az arcának, kopott és hervadt bajusszal s valami gubadarabkát vetett át a vállán. Ócska flinta a lábához eresztve, balszeme karikára tágult ki, mialatt a másikat lehúnyta félig s aközben furcsán rángott a feje. Mintha többször is belerázkódott volna a visszafojtott nevetésbe.

Ott álltam a dombtetőn, a sárgán-lángoló éjszakában s tudtam, hogy meg fog ölni Fityera.

Meddig állhattam így, élet nélkül, nem emlékszem. Váratlanul arra riadtam össze, hogy Fityera hűdélen csap egyet a combjára s rámkacsint:

- No, hogy vagyunk, testvér?

Kiaszott nyelvem megmeredt. Álltam ott, álltam, szemben a bádog-holddal. Kettőnk közt Fityera állt, háttal a holdnak s megint rángatni kezdte a fejét, mint akit rosszbetegség szállt meg. Aztán röhögni kezdett, de csak úgy magában, visszatartott kuncogással. Egyszerre csak fülére csapott a baltenyerével s olyan röhögés robbant ki belőle, mintha egy ló nyerített volna...

Sokára úgy rémlett föl nekem, hogy eszem nélkül menekülök az országúton, lefelé a dombról. S azalatt mintha élesen kurjantott volna valaki utánam. Többször egymásután.

Csak a sárga-színek égtek és csattogtak lankadatlanul. A hold - Isten tudná, miért? - állt-állt egyhelyben s én elfúlva bukdácsoltam és menekültem a megfoghatatlan estében. S rémütem továbbnőtt, mert elhagyván a bakterházat, amelytől nem messze, egy őszi éjszakán, ama tüzes-hordó gurult a Tokár Miska apja előtt, egyre közeledett felém a zsidótemető az útszélen, melynek kőfalán különös színek ugrándoztak. Váratlanul csak megmozdult a temető s nyurga jegenyefái szinte a levegőben suhogva repültek felém. Pedig szörnyű szélcsend volt.

Csúromvíz voltam már s ki-kihagyott a szívem verése. Mögöttem Fityera, előttem a nekem-futó temető: azt hittem, szörnyethalok. S megéreztem a hátammal, hogy a messze elhagyott dombtetőn nyúlik, egyre nyúlik a Fityera horgas alakja, túlnőtt már az akácfákon s aközben nyerítésszerűen röhög, tenyerével pedig a füleit csapkodja. A nekemrohanó temető kőfalán pedig ugyanakkor mintha egy karcsú alak állt volna, talpig lepedőben.

Nem emlékszem többre, mert behunyt szemmel vágattam tovább az úton.

Amire föl mertem volna nézni, már a falu felsővége előtt vonszoltam magamat nyöszörögve, a kiskápolna táján, melynek mély kertjéből fájdalomosan elnyujtott kiáltás hallatszott minden délben: kísértet járt olyankor a kápolna hátában. A színek csapkodása halkulni kezdett már s észak felé teljesen elhalt a sárga fény. Meg-megroggyanó térddel bukdácsoltam el a kápolna előtt. Megmenekültem.

De hátranézni nem mertem.

V. (EGYSZER RÉGEN...)

Hetek óta élesen vert a nap.

Mi, nagyobbak, az ötödik elemibe jártunk s rohamlépést közeledett az aratási-vizsga napja, melynek a református templomban kellett végbemenni minden fénnel és pompával. Az egész falu ott volt olyankor, még a zsidók is.

Dombtetőn állt a templom, a falu felett s toronyablakából látni lehetett a Bodrogköz fűzlige-teseit a messzi délibáb alatt s a füzesek közül ködszerű rejtelemben nézett vissza valamelyik falu tornya. A dombon állt a templom s mindjárt mellette az iskola s oldalt rengeteg urasági kert, mely titokzatosan hallgatott e forró napokon. Túlfelel, de szintén a dombtetőn, Bacsik Miskáék laktak. Bacsik Miska az első osztályba járt akkor.

Mióta kisütött a nap, sokat tartózkodtunk a templom körül, az utóbbi hetek alatt pedig alig voltunk a tanteremben. A tanító úr ugyanis a szemléltető alapon való oktatásnak volt meggyő-ződéses híve s ráadásul fanatikus szerelmese a természetnek. Néha mind az öt osztály - fiúk, leányok - a közeli erdőbe rándult ki, ahol játékok folytak le a tisztáson, a legénykéek versenyt futottak, végül pedig hazafias szavalatok következtek a kék ég alatt. Mióta aztán nyárelőbe fordult az idő, az iskola meg a templom táján tanultunk fenhangon, hogy zsongott tőlünk minden: osztályok szerint csoportosulva köröskörül. A tanító úr csiszolható zsakettben járkált föl és alá az iskolaudvaron, olykor megállt az eperfa alatt s mély tünődések között nézett el a hegyek kék láncá felé. Isten tudja, mire gondolhatott olyankor! Majd föleszmélt, megfordult, a templom irányába indult gyors léptekkel s ott, a gyepes részen, hol egyetlen zümmögés volt a gyerekráj, tapsolt kettőt-hármat s elkiáltotta magát:

- Gyerekek, egy hazafias dalt!

Abban a szempillantásban már futottunk is mindenfelől a templom elé s ott körbesorakozván, kinyújtott nyakkal figyeltünk, mert kétszólamra kellett menni az éneknek. A tanító úr elő-húzta mellényzsebéből a hangvillát, cipője sarkához ütötte s megadván az alaphangot, két karját lendületre kapta föl. És ahogy lecsapott volna a kiterjesztett két kar, egyszerre felvisí-tottunk valamennyien:

*Járjatok be minden, minden földet,
A-
Melyet Isten, melyet megterem-
tett, teremtett...*

Erre a forró júniusi időre esett a Bacsik Miska sajnálatos megtévelyedése.

Az iskola hátában laktak, mingyárt a templom alatt. Miska apja Amerikát-járt ember volt, ahol is bizonyos kultúrára tevéen szert, az úriemberek közé számította magát s ezért nem dolgozott. Angolul is tudott s mindig így köszönt vissza:

- Gudbáj!

Hogy, hogy nem: Miska egy reggel kimaradt az iskolából. Épp olyan időben, mikor a pünkösöd is elmulván, mindenki végső erejével feküdt neki a leckének, hogy szégyent ne valljon a vizsgán. Miska másnap se jött, harmadnap se láttuk. Erre engemet küldött át a tanító úr, hogy tudjam meg, mi baja lehet szegény Miskának, aki az első pad legszélén ült rendes körülmé-nyek között.

Kitünt rövidesen, hogy Miska nincs odahaza. Az apja annyit mondott, hogy tegnap is, ma is rendes időben indult el az iskolába. Arra a hírre, hogy Miska minden föltevés szerint csavarog valamerre, azzal nyugtatta meg magát:

- Hát nem tanul az a csiszlik? Majd elészedem a nadrágszíjat.

A tanító urat azonban nem elégítette ki ez a válasz s ezért a Miska kinyomozására indított el kettőnket, Stefán Pistával. Az utolsó osztályba jártunk akkor nyáron s úgy volt, hogy ősre a pataki kollégiumba adnak be mindkettőnket.

Fölvertük utána a határt s félóra mulva már a nyomában voltunk.

Miska az urasági gúlyakörül teljesített önkéntes szolgálatot, lelkesedve a szabadságért. A Hecske nevű domb túsó felén hajkurászta az el-elcsatangolt teheneket egy olyan bottal, hogy alig látszott ki mellőle.

Ahogy észrevett volna kettőnket, megérezte, hogy itt nincs menekülés többet. De azért nem adta magát könnyen. Mikor megragadtuk a két vállánál, lábait nekifeszítette a földnek, miközben akaratosan hajtogatta:

- Nem menek! Nem menek!

Erre megkaptuk a gérokkját s úgy húztuk magunk után, hogy lábával a földön szántott. Miska tisztában volt vele, hogy szörnyű leszámolás fog következni az iskolában s ezért minden izmát megfeszítve erőlködött. Akár egy halálraítelt. Mire a templomig vackolódtunk el vele ilyenképpen, alig volt benne élet. Én elülről húztam, Stefán Pista hátulról tolt. Ugyanakkor észrevett bennünket az öreg Bacsik, aki a palánknak dülve pipázott a kertje végében. Biztatva kiáltott felénk egypárszor:

- Úgy, úgy fiaim, nagyon jól van! Adjatok vagy két pofot annak a pizsoknak előlegbe! Majd én elbánok vele aztán!

S nagy elégtétellel nézte végig, mint hurcoljuk az iskolaudvarba a fiát, akinek akkor már holtszíne lett a sok kapálózástól. Egyszerre csak észrevette a tanító urat, amint keresztbefont karral állt az udvaron, az eperfácska alatt s néma szigorral várt bennünket. Bacsik Miska arca abban a pillanatban olyanra fordult, mint a hamu.

*

A templom mögött hevertem a fű és bogáncs között. A nap szikrázva vert.

A leckét tudtam már s mélézva feküdtem ottan. Szerettem a templom körül csatangolni. Mert a dombtetőről látni lehetett az északi és nyugati hegyek kék láncát, a Bodrogek elhaló peremét a füzesekkel meg a délibábbal s a dombon túl nem messze rengeteg erdő neszeit a nagy mindenségben. De legtitokzatosabb mégis az urasági kert maradt bedült kőfalaival, amelyek mögül - a sűrűségen túl - szívhasogató nóta csendült föl nem egyszer.

A gyerekek még egyre zsongtak az iskola udvarán, a kökénybokrok hűvösén meg a templomdombon. Egyedül feküdtem a templom hátában s hallgattam-hallgattam a szakadatlan zsongást, de nem voltak gondolataim.

Egyszer csak Stefán Pista futott felém az iskola irányából s ahogy mellémtérdelt a fübe, lelkendezve mondta:

- Már én kikaptam a verset!

- Mi a címe? - ültem föl kíváncsian.

Nagyon izgatott volt:

- Várjál, mindjárt olvasni kezdem!

Napok óta lestük már dobogó szívvel, mikor kezdi már osztogatni a tanító úr a hazafias verseket, melyeket a vizsgán kell majd elmondani a presbitérium jelenlétében, szavaló hanghordozással s megfelelő gesztusoktól kísérvé. Az izgatottság érthető volt ezeken a forró heteken, mert sok minden függött attól, kit milyen költeménnyel tüntet ki a tanító úr, amelyeket előzően ő maga írt ki egy nagy könyvből. Aki például a „Talpra magyar!”-t szavalhatta, arra áhítatos irigységgel néztek fel a kisebbek. Bacsik Miskára ezzel szemben az a vers esett vagy egy hete, amelyik így kezdődött:

*Bandi koma, Bandi koma
Sokat lót kend ide s tova...*

Miskát azóta nem is hívták másként, csak Bandi komának, ami feszélyező volt reánézve. Mert adott valamit az önérzetére.

- Hogy szól a versed? - nógattam Stefán Pistát.

Kiterítette a térdén s olvasni kezdett:

*Világosnál...
Világosnál, Világosnál
Huszárok könnyeznek,
Sírva-sírnak veszedelmén
A magyar nemzetnek...*

Egyszerre abbahagyta s rámnézett:

- Milyen vers ez?

- Biztosan hazafias, - mondtam rá kissé bizonytalanul.

- De mért sírnak a huszárok? - tette föl a kérdést Stefán Pista, mintegy magamagának.

Hát erre már én se tudtam felvilágosítást adni.

Ültünk a templom mögött tanácstalanul, csaknem leverten. Mert furcsa volt az a vers nagyon és szomorú. Különösképp azt nem tudtuk megérteni, hogy könnyeznek Világosnál és miért nem Kassán vagy Nyiregyházán, ahol valóban szolgáltak huszárok?

Stefán Pista tovább olvasta a verset s mindattól, amit hallottam akkor, kitéphetetlen búval telt meg a szívem. Sajnáltam, nagyon sajnáltam a huszárokat, akik összetörték a kardjaikat Világosnál. Pista lehajtott fejjel olvasott, mert neki se volt már jókedve:

*Dörren a cső, piros vér foly,
Meghajlik a zászló
És haldokló gazdájára
Búsan nyerít a ló...*

Stefán Pista révedezve tekintett rám:

- Te, ezeket a huszárokat tán megverték a csatába!

- A huszárokat nem lehet megverni, - mondtam komolyan.

Erre ő is maga elé tűnődözött. Egy dolog tudniillik szöveget vert a fejünkbe, mert a „kozák” szó is előfordult a versben. A kozákok pedig szörnyű emléket hagytak maguk után a faluban. Anyai nagyapám is többször beszélt róluk, nem a legépületesebb dolgokat.

Egyik ilyen kozák-gasztett volt, mikor előcsaltak valami öregasszonyt, aki jövetelük hírére a boglyaskemencébe bújt meg. Az öreg néni házába vagy öten zörgettek be pikástul s mivel nem találták sehol, liszttel hintették meg a szoba földjét. Akkor úgy tettek, mintha eltávoznának, de félóra múlva meglepetésszerűen megint betoppantak. Az öregasszony, aki akkor már az ablak mögül leskelődött kifelé, megpillantván a toronysüvegű vad lovasokat, esze nélkül szökött vissza a boglyaskemencébe, de nyomai ottmaradtak a lisztben, amire nem is gondolt az istenadta. A kozákok most már játzszerűen húzták ki a lábánál fogva s pikába húzták, mint valami varnyút. Hogy azonban mért haragudtak annyira a szerencsétlen teremtésre, arra már senkisémm emlékezett vissza akkortájt a faluban.

Most, hogy annyi esztendő után ismét szó került a kegyetlen lovasokra, tanakodni kezdtünk, mi mehetett végbe Világosnál s egyáltalán mi lehet az a Világos? De nem tudtunk kisütni semmit. Csak éreztük, hogy szörnyű dolgok folyhattak le Világos alatt, hisz benne volt a versben:

*Őseinknek szent sírhalmát
Kozákok tiporják...*

Köröskörül andalítóan zsongtak a gyerekek, mi ketten a templom mögött tépelődtünk a versen. A szívünk mondhatatlanul fájt. Egyszer csak odavetődött tűnődő sétája közben a tanító úr és noha ilyen alkalmakkor nem volt szabad őt megzavarni, most mégis felálltunk mindketten. Én kezdtem:

- Tanító úr, kérem szépen, nem tudjuk, mi az a Világos?

Úgy nézett ránk, némileg meglepetve, mintha nagy-nagy messzeségből ocsudott volna magára:

- Persze, persze, erre nem is gondoltam... No, gyertek csak utánam!

Visszafojtott lélekzettel mentünk a nyomába. A tanító úr, amint a zajgó gyereksereg közelébe ért, kettőt tapsolt s a halálos csendben így kiáltott fel:

- Az ötödik osztály jöjjön a tanterembe! De csak a fiúk!

S félhangon tette hozzá, úgy maga elé beszélve:

- Lányoknak nem muszáj tudni minden bitangságról...

Lábujjhegyen, szorongva indultunk a tanterem felé s nesz nélkül helyezkedtünk el a padokban. A tanító úr végignézett az ötödik osztályon, amelyet elég érettnek tartott ahhoz, hogy megértsen bizonyos dolgokat. Azután az ajtó elé állította ki Horváth Miklóst s így utasította óvatosan:

- Ha errefelé találna jönni a tiszteletes úr, idejében kopogtass az ajtón...

S azzal a kulcsot megfordította a zárban. Kétszer egymásután.

Rémlett már valami. Gyakran hallottuk mi gyerekek is, hogy a tiszteletes úr kormánypárti ember s Csanak csizmadia meg is abcugolta egy képviselőválasztásnál. Még azt is utánakiabálta: „pecovics!” Gondoltuk mindjárt, hogy ezért van a tanító úr óvatossági rendszabálya is.

A tanító úr akkor az asztala előtt állt már. Orrcimpái remegtek, halántékerei lüktettek. És akkor öklével belevágott az asztalba:

- Kárhozat, kárhozat, ahogy elárultak bennünket! Golyó és kötél: ez Világos! Krisztus verje meg őket!

*

Egyszer régen, egy júniusi késő-délelőttön, a templom mögött tanulgattunk Stefán Pistával, A tanító úr akkor már befejezte a Világosról szóló bizalmas természetű előadást, amelynek egyébként nagy-váratlansággal lett vége. A tanító úrnak könny csillogott a szemében a fájdalom miatt, halántékerei viszont csaknem szétpattantak a felháborodástól. Éppen lecsapni készült megint az asztalra, amikor Horváth Miklós izgatottan kezdett dörömbölni a bezárt ajtón:

- Gyün a tiszteletes úr!

A tanító úr abban a pillanatban elhallgatott. És megszeppent, ahogy végigtekintett az ötödik osztályon:

- Remélem, hogy arról, amit most hallottatok, hallgatni fogtok, mint a sír...

S igazítván egyet a zsaketten, kifelé indult, a tiszteletes úr fogadására. Közömbös arccal, mintha misem történt volna a világon.

A tiszteletes úr akkor ért fel a kapaszkodón, mely alatt lent, egészen lent húzódott meg a parókia. Ujsággal jött, mint mindenkor, kezét fogott a tanító úrral, levette fekete szalma-kalapját, törölt egyet gyér tarkóján, aztán rámutatott az ujságra:

- Meg vannak veszve, kérem, ezek a szószátyár szélbaliak! Már az uralkodóházat is kikezdi... Fúj!

A tanító úr zavartan mosolygott, mert ő maga is ellenzéki volt, de nyilatkozni persze nem mert a tiszteletes úr előtt.

Tíz perc múlva ismét a templom mögött hevertünk Stefán Pistával. Bele-belekukkantottam a leckébe s eltöprengtem sok különös dolgon. Stefán Pista a világosi bánatos verset mondogatta maga elé. Most már tudtuk, mért könnyeztek akkor régen a huszárok.

A templom előtt, a gyepes téren, az iskolaudvaron meg a kökénybokrok hűvösein zsongtak a gyerekek, mert aratási vizsga előtt álltunk. A nap szikrázva vert s messze-messze, a Bodrogköz füzesein is túl, délibáb kergetőzött a szemhatár szegélyén.

Később feltűnt a tanító úr is, amint szemébehúzott keménykalapban, mellén összefont karral sétált el a templom előtt. Szótlanul haladt, nagy eltűnődésekkel. Bizonyára hazája sorsa aggasztotta. S aközben, valahányszor ballábbal lépett, zsakettje hátsó tükörfeléről visszavert a nap.

Valamivel azután a templom hátában állapodott meg a tanító úr, anélkül, hogy észrevett vagy szóra méltatott volna bennünket. Nagy elmélyedéssel tekintett el a tájon. Csak akkor láttuk, hogy messzelátó van a kezében. Hirtelen a szeméhez emelte és sokáig-sokáig nézett rajta a Dargóhegy irányába.

Nem messze tőlünk, a Bacsik Miskáék palánkjánál, akkor már ott tétlenkedett Vidróczki is, a későbbi nagy hírre vergődött mezítlábas. Nemrég szabadult fel Újhelyben, mint cipészsegéd, különben nem dolgozott semmit. A határban csatangolt szünetlenül és ha találkozott valakivel, fantasztikusakat lódított.

Most is, mialatt könnyedén vetette hátát a palánknak s gúnymosollyal nézte a tanító urat, nem állhatta meg, hogy oda ne szóljon:

- Én is néztem eccer messzelátón s átláttam a hegyen, egész Kassáig...

A nevetlen hangra a tanító úr is fölrezzent s elkapta szemétől a messzelátót. S megpillantván az ádáz hazugot, ránkszólt:

- Fiúk, el innen!

A tanító úr után indultunk hát, az iskola felé. A tanító úrnak nyíltanvallott felfogása volt ugyanis, hogy Vidróczki puszta jelenléte mételyező hatással van az ifjúság lelkiületére.

Vidróczki utánunk nézett, sok fölénnyel. Aztán a napnak fordította nyáriszeplős képét, miközben halkán röhögött.

VI. (NAPFÉNY A SZOBÁBAN)

Tavasztó volt, nem álltunk messze a vizsgáktól s napok óta egy fillért sem találtunk a zsebeinkben. Volt pedig ez abban az időben még, mikor a kollégium hetedik osztályába jártunk.

Az abszolút pénztelenségnek csaknem csődszerű hatása volt kettőnkre: Hörcsik Józsi kamaratársamra és reám. Mert majd a szívünk szakadt meg, annyira elhatalmasodott fölöttünk a szerelmi érzés. Pénzünk tehát nem volt, de mivel a kislánynak illett éjjelizenét is adni, Gutmán úrnál, a mozgó zálogházasnál becsaptam a vadonatúj s kifizetetlen szmokingomat, az összegért aztán félóráig húzta Jónás Jancsi zenekara a hajnalelőtti nótákat egy kis ablak alatt. A szmoking még ma, tizenyolc esztendő után is ott lenne Gutmán úrnál, ha el nem adta volna azóta.

Hogy azonban a szmokingot éjjelizenére kótyavetyéltem el, nem maradt egyebem, csak a rajtamvaló öltöny s a titkos szorongás, hogy a legközelebbi éjjelizenét már mástól fogja megkapni a kislány. Kamaratársamnak, Hörcsik Józsinak nem lehettek ilyen aggodalmai, mivel az a másik leány, aki miatt viszont ő esett gyakori szívgyengeségbe, nem helyben lakott, hanem túl a Felső-Tiszán.

Alig ebéd után volt, kint napfény bujkált, mert fönt-fönt napok óta meg nem állt a felhők vonulása s fizikából negyvenhárom oldal volt föladvá másnapra. Ráadásul ki nem állhatott a fizika professzora: tudniillik verseket írtam azon a tavaszon, ami tetemes részét vonta el a fizikamagolásra szánt időmnek. Kamaratársam, Hörcsik Józsi, miután cigarettát sodort hetesdohányból, rágyújtott, néhány slukkert eresztett az orrlyukain s akkor odaszólt egy szőke fiúcskának:

- No Laci, vegyük csak át azt a holnapi penzumot!

Hörcsik Józsi fölöttem járt egy osztállyal s úgy volt, hogy ősszel Pestre megyen föl az egyetemre. Tanár akart lenni. Mert hitte, hogy ilyenmódon imponálhat majd leghamarabb annak a kislánynak, akinek öccsét tanította. Ő volt a Laci.

Elsőosztályos konya-diák lett volna még Lacika, de nem számított a mendikánsok közé. Mert a mendikáns nehéz sorból töri fel magát, a két apró öklével verve magának helyet ebben a keserves világban, Lacika szülei pedig birtokosemberek voltak s ezért úrfinak szólították. Lenhajú, ugrándozó fiúcska, akit egyetlen kemény szóval nem illelt még Hörcsik Józsi. Pedig akadt több tanítványa is, azokat azonban pipaszárral vezette be a tudományok különféle ágaiba.

Laci kivétel maradt. Hörcsik Józsi annyi figyelemmel szólt hozzá mindig, mintha az oldalán ott állt volna nénye is, a Tini kisasszony.

A gyerek időközben az asztalra teregette ki a könyveit s fölnézett Hörcsikre:

- Nevelő úr, kérem szépen, latinból a „Vulpes et ciconia” van föladvá ismétlésre...

- Hadd hallom, - mondta Hörcsik Józsi, mialatt két mély slukkert bocsátott ki egymásután.

A fiú csengő hangon kezdett olvasni:

„Vulpes ciconiam ad coenam invitavit...”

És miközben félszemmel Hörcsiket néztem az ágyból, megfigyeltem, hogy ezúttal kissé szórakozottan hallgat oda a gyerek feleleteire. És ez természetes is volt. Hörcsik Józsi megsúgta

nekem idejében, hogy a mai napon meg fogja látogatni Lacit a mamája s minden föltevés amellet szolt, hogy vele fog jönni Tinike is. Valami rokonukhoz kellett volna megszállniok a Rákóczi uccában s minden pillanatban betoppanhattak. Azt ugyanis hírül hozták már Hörcsik Józsinak a mendikánsok, hogy a kocsí egy órával előbb zörgött el a kollégium előtt.

Én az ágyon heverésztem, minden pillanatban készen rá, hogy mihelyt közeledő cipőkoppantást, avagy kis szoknyának suhogását hallom meg kívülről, talpraugrom. Abban az időben annyira szerelmesek voltunk, hogy szinte belebetegedtünk a reménytelenségbe. Mert reménytelenül állt legalább is az én ügyem, bármint forgattam a dolgot. A kislány, aki iránt sorvasztó vonzalmat éreztem, tizenhatodik évében járt azon a tavaszon. Én alig multam tizenhét. Ez volt az oka, hogy hajnalonkint nem tudtam aludni, hanem súlyos töprengések közt forogtam az ágyban. De nem aludt Hörcsik Józsi sem. Néha átszóltam hozzá egy-egy ily kietlen virradaton:

- Mit csinálsz, Józsi?

- Tinikére gondolok, barátom...

Most pedig úgy volt, hogyha van Isten az égben, (már pedig van!), minden pillanatban belibbenhetett Tinike kisasszony, akit csak Hörcsik Józsi rajongó leírása után ismertem addig a napig.

Mivel semmi kedvem nem volt a fizikából földott negyvenhárom oldalhoz, tétlenkedtem magamnak s közbe-közbe odafigyeltem Hörcsik oktatómódszerére, aki egyre zavartabban viselkedett. Egyszer-kétszer előfordult, hogy Lacika csodálkozva nézett rá:

- Jól mondtam, nevelő úr, kérem szépen?

Hörcsik Józsi olyanformán felelt ilyenkor, mintha távoli és mély álomból próbált volna felriadni. Aztán annyit szolt közömbösen:

- A legnagyobb mértékben meg vagyok veled elégedve, Lacikám...

Akkor egyszerre belépett Talpas koma a szomszéd kamarából s elnyúlt képpel vetette föl a problémát:

- Nem lenne öt vasatok, fiúk? Becsületszavamra, megadom ünnep után...

Hirtelen csönd állt be. Hörcsik abbahagyta a korrepetálást, én feküdtem az ágyban. Talpas koma, aki járás közben teljes talppal lépett, mint a mackó s osztálytársa volt Hörcsiknek, magyarázatképpen annyit mondott, miközben növekvő zavar játszott az arcán:

- Tudniillik jót tenne egy kis császárhús, Kavcsákhoz pedig restellek bemenni csak úgy pofára. Némi hátralékom van ugyanis e tiszteletreméltó hentesmesternél...

Hörcsik Józsi kissé kényszeredve nyúlt a pénztárcája után s számolgatni kezdett a rézkrajcárok között. Talpas koma szerény zavarral lesett aközben az öt vasra.

De megkapta az öt pénzt. S abban a pillanatban már indult is kifelé. Lábujjhegyen és nesztelenül.

Felültem az ágyban s fejcsóválva szoltam oda Hörcsiknek:

- Sose látod azt a pénzt, Józsi...

- Mit tehettem? - mentegetőzött Hörcsik. - Csak nem halhat éhen!

S tovább-nyaggatta a kisiút.

Talpas koma tragikuma ismert volt az egész városban. Félévkor, amidőn is a másodfélévi táppénzt kellett volna lefizetni a konviktusba, olyan kedve talált kerekedni a komának, hogy

egyetlen éjszakán mind a harminc pengőnek nyakára hágott a Kürtben. Attólfogva a mozgókosztosi intézményt honosította meg. Ha hazuról pakkja jött valamelyik diáknak, a koma hivatalosan is ott termelt s a pakkból beevett vagy három napra. Más alkalommal, ha már nagyon égett a gyomra, kileste, ki maradt el a konviktusi ebédről, leült az üres székre s végigette a hiányzó fika ebédjét. Ha egyik eset sem adódott elő, kiállt az iskolakert kapujába, szembe a kollégiummal s mialatt mások ebédeltek, Talpas koma egy-két szívhezszóló dalt füttyölt el diszkrétén.

Az ágyon ültem még, amikor úgy tetszett váratlanul, mintha kis cipők koppannának fel a tornácra s minden koppanásra meg-megsuhant egy rövid szoknyácska. És amire föl tudtam volna nézni, már megnyílt keveset az ajtó s egy félig gyerekleány kukkantott be a szobába:

- Szabad?

Hörcsik Józsi abban a szempillantásban olyat pattant, mint egy rúgó:

- Ó, Tini kisasszony, hát szabad ilyet kérdezni? Parancsoljon beljebb, kezét csókolom!

S már tessékelte is befelé.

- Talán meg is zavartam magukat, - védekezett kissé ügyetlenül a kislány. - De nem tudtam megállni, Józsi, hogy meg ne lepjem magukat... Bizony, Józsi, és formaliter megszöktem a mamától, de olyan régen nem láttam már a Lacit!... Meg aztán, hogy őszinte legyek, kíváncsi voltam, milyen lehet egy diákkamara?... Majd lesz nemulass, ha rájön a mama!

Egyvégben hadarta le mindezt, zavart pironkodással s csak akkor jutott hozzá, hogy megcsókolja az öccsét. Kétfelől is. Hörcsik Józsi ábrázata szétnyúlt a repeső boldogságban s szék után ugrott, hogy hellyel kínálja meg a drága vendéget:

- Parancsoljon, Tini kisasszony!

Ámde a leány nem foglalhatott helyet a székben, mert a szék nádfonata lyukas volt még tavaly óta. Erre a másik széket kapta föl hebegve, de a másik szék még lyukasabb volt s azonfelül hiányzott a negyedik lába. Több szék nem is akadt a kamarában.

Hörcsik Jóska tehetetlenül állt a leány előtt s látszott, rajta, hogy vagy elsülyed irtóztató szégyenében, vagy megbolondul két másodpercen belül. De szerencsére föltalálta magát a leány:

- Köszönöm Józsi, ne fáradjon! Majd leülök ide a ládára...

S aközben alig tudta visszafogni ki-kitörő kuncogását.

Csak akkor kerültem sorra én. Egyet rántottam a kabáton, eléje álltam összecsapott sarokkal s bemutatkoztam szabályszerűen.

Egy akaratos hajfűrt csúszott a homlokába. Előbb azt simította el s akkor kezet adott:

- Igazán érdekes egy ilyen diákkamara... Aztán ki seper maguknak?

- A bejáróné, Tinike, - mondtam jóleső érzéssel. - Az asztal letisztítása azonban már az ádáz mendurok kötelessége...

Fölkacagott:

- Ádáz mendur... Nagyon jól hangzik... Igazán érdekes...

Ott ült a ládán, kis cipőit átvetve egymáson s egyszerre elhallgatott. Mintha megzavarodott volna... Istenem, tizenöt éves ha lehetett azon a tavaszutón!

Megint a visszacsúszott hajtincset simította el a homlokából. Akkor Hörcsik Józsi nézett, aki már régebről volt ismerőse. Mintha nála keresett volna védelmet nagy tanácsalanságában:

- Mondjon már valamit, Józsi!

Hörcsik Józsi, aki egyhelyben álldogált az asztal sarkánál s a szemét pillanatra le nem vette volna a leányról, szélesen mosolygott. Szinte attól lehetett tartani, hogy váratlanul felordít az örjítő boldogságtól. De azért túrtóztette magát s rövid töprengés után annyit mondott kerek ábrázattal:

- A helyzet valójában úgy áll, hogy igazság szerint nem is tudok kifejezést adni annak az érzésnek, amelyet megtisztelő látogatása révén idézett elő bennünk...

- Hagyja már abba, Józsi! - nevetett föl a leány. - Mert ha így folytatja, nem fogom tudni megérteni!

S Tini kisasszony egyszerre felülkerekedett, amikor látta, milyen feszesen állunk előtte mind a ketten. És ahogy mosolyogni kezdett megint, de alig észrevétlenül, derengés áradt el a szobában. Napfény, napfény volt már minden körülöttünk...

Lacika a könyveit kezdte lepakolni az asztról. Mert megérezte, hogy a mai napon aligha korrepetál többet a nevelő úr. A kislány észrevehetett valamit aközben, mert felállt, lábujjhegyen odalépett az asztrhoz s összecsapta a kezét:

- Jé, mennyi név!

S összehúzza a szemét, betűzgetni kezdett: „Ilus... Böske... Pirike édes...”

- Nagyon szerelmes lehetett valaki abba a Pirikébe, - nézett föl lángragyulva. - Igaz-e, Józsi?

Józsi hebegett valamit, mert Tinike akaratlanul az asztal sarka felé siklott a tekintetével, a sarokban pedig - egy nyállal átdöfött szív legközepén - éppen az ő neve volt kifaragva.

De addig teméntelen név hemzsegett még összevissza s keresztül-kasul egymás alatt és egymáson. Legalább öt nemzedék próbálta ki itten a bicskáját, amikor csordultig lettek a szivek egy-egy tavaszutón... Hol vannak már azok a régi fiúk s hol az egykori kisleányok?!

Talán erre gondolt Tinike is, mert mind szótlanabbra vált, amint tovább-tovább betűzgetett. Egyszer csak odaért a sarokra s a lángoló szív közepén ezt olvasta: „Tinikém...”

Abban a pillanatban vért fogott az arca, egészen a hajáig s a karja leesett. Aztán fölemelte a szemét, ránézett Hörcsikre, aki úgy állt előtte, mint a szélütött. Alig tudta kimondani:

- Józsi, kísérjen el... a mamához...

Hörcsik gyámoltalanul kezdett kapkodni a kalapja után, a kislány pedig odafordult az öccséhez:

- Úgy készülj, Lacikám, hogy uzsonnaidőre rendben légy a holnapi leckével. Mert érted jön a mama.

Azalatt elékerült a kalap s Hörcsik Józsi előreengedte a leányt:

- Parancsoljon, Tinike kisasszony!

A kapuig kísértem őket. Ott búcsúztam:

- Kezét csókolom, Tinike!

Tini kisasszony fölényesen biccentett s végleges leereszkedése jeléül a keze két ujját nyujtotta. Majdnem kezet csókoltam neki.

Aztán elindultak ketten a Fő uccán.

Délután volt már, árnyékok feküdtek a gesztenyefák oldalán. Egy-egy fika tünt fel itt is, ott is és már messziről kalapot emelt Hörcsik Józsi elé, aki szórakozottan emelte mutatóujját a szalmakalapja karimájához, mialatt a kislány habosszélű napernyője alatt lépkedett mellette. Olykor összehajoltak s egy-két szót válthattak. Éreztem, hogy elkövetkezett Hörcsik Józsi boldogságának teljessége és míg néztem-néztem utánuk, remegve lestem a pillanatot, amelyben Hörcsik Józsi egyet ordít szívének kínzó boldogsága miatt.

Aztán eltűntek egy fordulónál.

Visszamentem a szobába, amelyből akkor már kiszökött a napfény, végigdültem az ágyon s halálos szomorúság ütött szíven. Mert sejteni kezdtem, hogy egy-két esztendő múlva az a kislány, aki miatt gyakran nem tudtam aludni hajnalonkint, asszony lesz már. De nem az én feleségem.

Feküdtem-feküdtem, Lacika pedig az asztalnál böngészgetett, a könyvei között.

Vagy félóra múlva hazajött Hörcsik Józsi. Kalapját az ágyra csapta, nem szólt egy szót sem, csak leült, rákönyökölt az asztalra, markába fektette a fejét s nótába fogott arról a kislányról, aki csónakban ül a Balatonon s akiért nem érdemes sírni:

*Szerelem az evezője,
Házasság a kikötője...*

Kiengedte mély mellhangját, hogy dörgött az egész ház. Fújta-fújta szilaj boldogsággal, megfeledkezve mindenről és mindenkiről. Testi-lelki barátom lett volna egyébként azon a tavaszutón, de - akkor délután - nem akarta észrevenni, hogy a világon vagyok én is...

VII. (A DETEKTÍV)

Valamikor sokat kószáltunk kettesben.

Melák legény volt, olyan bakancsban, mint két ladik s néha mégis arról panaszkodott nekem, hogy a lábbeli szorítja a bütykét. Vasbotjával ha felbukkant valamelyik mellékucca végében, a kölykök kiabálni kezdtek mögötte:

- Hekus! Hekus!

Mert detektív volt. Az egyetlen a városkában.

Ezt a titkosrendőri-mivoltot idővel ő maga is csak fikciónak kezdte tekinteni, mivel mindenki ismerte. Sőt senkit úgy nem ismertek, mint őt. De ezen nem is lehetett csodálkozni.

Mert detektív-módra öltözködött s már kétszáz lépésről feltűnt mindenkinek. De el kell ismerni, hogy adott is a külsejére.

A súlyos vasbothoz vastag gumitalpú bakancs járult, hogy nesztelen legyen a járása. Kockás sapkát viselt, lengőszabású nadrágot s széles arccsontjain szinte repedt a bőr, úgy feszült. Ha aztán szájába dugta a kurta papipát is, első tekintetre tudta mindenki, hogy csak ő lehet a detektív, senki más.

Ezért volt, hogy idővel csak a mellékuccákban mert feltűnni, de mivel a gyerekek ott is „hekus”-t kiabáltak utána, később már csak estefelé volt szokása kijönni a házból. Miután azonban így sem volt sok szerencséje, fokinkint melabús lett. Ami érthető is volt. Valahányszor ugyanis nyomozással bízták meg, kivétel nélkül holtpontra jutott minden törekvése.

Attólkezdve sokszor lett szomorú.

*

Különben szomorú volt azelőtt is, amikor még nem sikerült titkos-nyomozónak lennie.

Sokat, igen sokat kószáltunk a határban. Igazság szerint rokonságban is voltunk, amint nem egyszer emlegette, ha eltávolodván a mától, sok mindenről eltárgyaltunk az erdők alatt vagy a patak fűzbokrai közt tétlenkedve.

Nagyobb diák voltam abban az időben, Mihály lehetett úgy huszonnyolc. Mert Mihálynak hívták s már nevében is volt valami, ami szinte predestinálta, hogy peches ember maradjon egész életére.

Akkoriban sokszor összebotlottunk ketten. Mihály kocsifényező lett volna alapjában, de régen felhagyott a kocsik fényezésével...

- Nem pálya ez, testvér, - sóhajtott fel olyankor.

A detektívség: az lett volna a pálya! Ámde egyelőre, bármennyire fűtötte is az ambíció, semmi kilátása sem lehetett, hogy detektív lehessen. Többek között azért is, mert a rendőrségen akkor még nem volt megszervezve ez az állás.

Mihályt azonban mindez nem csüggesztette. Olyankor felémfordult szomorúan, mintha önmagába akart volna bizalmat önteni:

- Muszáj, hogy az legyenek! Érzem magamba, hogy csak ehhez a pályához van bennem tehetség!

És készült rá. Ami kis pénzhez jutott itt-ott, detektívfüzeteket vásárolt össze rajta. Ismerte Nick Cartert, Zigomárt és Nobodyt s mialatt a patak partján hasmántfekve falta őket a napon, egy-egy fejezet végén felkiáltott:

- Az anyját! Akárcsak én csináltam volna!

Mivel tudtam, hogy helyzete egyelőre semmi számítással nem kecsegtet, részvétellel néztem reá:

- Aztán mért szeretne annyira detektív lenni, Mihály bácsi?

A kérdésre csodálkozva tekintett rám, aztán mosolyogni kezdett fanyar szájjal, mialatt bőre szinte szétszaggatta a pofacsontjain:

- Hogy miért, testvér? Megmondhatom. Az ember észrevétlenül lapul meg a házak mentibe a gumitalpu cipőbe, csak a vasbotja ütődik a járdához s aki látja, utánaszól magában: - itt megy a detektív, az a veszett... Hej-haj!

- De Mihály bácsi, - szóltam közbe, - az nem jó, ha mindenki felismeri!

Felütötte a fejét, nem értette hirtelen:

- Lehet, de szép dolog. Aztán mért ne volna az jó?

- Mert nem nyomozhat annyi sikerrel. A zsebmetszők már messziről megismerik s elszőknek előle.

Ritkás, színtelen bajusza volt Mihálynak. Ezt a bajuszt sodorgatta hosszú ideig s eltűnődve nézett maga elé. Utoljára annyit mondott:

- Hallod-e, testvér, mondtál valamit. De azért ez nem számít sokat. Detektívnek születni kell, ez a fő. Én az orrom után megyek s állásommal felelnék, hogy három héten belül összefogdosok minden csiszliket...

A fejével bólogatott, úgy helyeselt magának:

- A gallérjánál húzom be valamennyit a dutyiba.

Abban az időben én már leányokat kezdtem kísérgetni s ezért ritkábbak lettek a találkozóink is. A sarkon, ha egy ismerős kisasszony közeledett, kedves fejtartással az utca túlsó felén, szívdobogva álltam meg vagy eléje siettem s velementem aztán hazáig. Vasárnap délután tíz-szer is megálltam valamelyik akácos utcaálcában s mialatt a harmadik házból zongoraszó ütődött ki álmatagon, keserű szívvel gondoltam rá, hogy a kisasszony, aki oldalthajtott fejjel ült most a zongoránál, egy év múlva talán a felesége lesz valakinek, én pedig egyedül maradok. Olyankor bánatos lettem, mert augusztus volt már s tudtam, hogy rövidesen menni kell a kollégiumi városkába, nyolcadikosnak. A kislány pedig elfelejt egy hónap múlva. Álltam hát az akácos utcaálcában és míg a gomolyfelhőket néztem, melyek a síkság pereme alól tolultak föl, elszorult a szívem. Egy darabig elálldogáltam még ottan, aztán összezavarodva indultam meg a városka alá, a patakpartnak, hogy elbeszélgessek keveset Mihállyal s könnyítsek valamit nyomott hangulatomon.

Mert ilyen napos délutánokon mindig a patak szélén heverészett Mihály. A ponyvafüzetek tartalmán tünődött el mélyen, avagy ötleteket kombinált össze, amelyek alapján hűvösre lehetne tenni az összes dologkerülő fickókat.

- Mit csinál, Mihály bácsi? - kiáltottam feléje már messziről.

- Gondolkozom, testvér.

- Min gondolkozik?

Egyszerre komolyra változott a hangja:

- Azon, hogy milyen tetves-állapotok vannak itten. Ha egyszer az én kezembe jutna a felelősség, minden éhenkórászt a nadrágszíjamon terelnék be a fogdába.

Fogát piszkálgatta egy szalmaszállal s dűnnyögve tette hozzá:

- Tenni kéne valamit.

*

Hosszú idő mult el ettőlkezdve. Csak husvétii szünetre kerültem vissza a kollégiumból.

Akkor már detektív volt.

Kockás-sapka volt a fején, angolpipa a szájában, vasbot a kezében. Azazhogy súlyzó.

Megtudtam aztán, hogy az egész rokonság összefogott Mihály érdekében. Különösen sok hálára lehetett lekötölezve egyik sógorának, aki írnok volt a városnál és aki minden követ megmozgatott, mikor a város hosszas előkészületek után megkreálta ezt az állást. Mihály pályázat mellőzésével lett titkos rendőr.

Akkor már mindenki ismerte, még a vásárosnép is a vidékről. A gyerekek pedig karban visítotkák utána:

- Hekus! Hekus!

Ezért aztán jobban szeretett a mellékutcákban surranni végig. De ott sem volt maradása sokáig az apró csirkefogóktól.

Amikor hosszú idő után először találkoztam vele megint, már erős hajlamot fedeztem föl benne a mélabúra. Nem volt még szomorú, de mindenesetre melankolikus.

Zeg-zugos városszéii utcákban járkáltunk, minden terv nélkül. Váratlanul megkérdeztem:

- Mondja csak, Mihály bácsi, mimódon jutott az eszébe először, hogy éppen erre a pályára lépjen?

- Mi módon? - és fölnezt a levegőbe, mialatt vakart valamit az ádámcsutkáján. - Magam se tudom. Úgy magától jön az ilyen, testvér...

- De mégis! - faggattam tovább. - Kedve volt hozzá?

- Ez már tehetség dolga, - s egyszerre fölényes lett. - Születni kell rá, testvér, ennyi az egész.

Pedig ő alighanem másvalamire született. Akkor már úgy látszott.

Mert szörnyőség volt az, micsoda pech üldözte a detektívii pályán. Ahány ügyet bíztak rá eddig, a legnyomorúságosabb eredménnyel végződött valamennyi. Mind-mind elpuskázta. Megtörtént, hogy tettenérte a tolvajokat: megugrottak előle. Hiába feszítette meg minden erejét, képtelen volt nem elfogni, de még csak meglátni is a tetteseket. Akkorára fogalom lett a városkában s ami rossz tréfa megszületett, mind az ő rovására faragták.

Ez volt aztán az oka, hogy Mihály mind-szomorubb lett idővel. De azért nem hagyta el magát végleg. Mert keserves szívvel hitte, hogy lesz ez még másként is egyszer.

És a fordulat csakugyan elkövetkezett egy májusi éjszakán.

Egy májusi éjszakán ugyanis, valamivel éjfél után, hazafelé tartott Mihály. Nem egyedül, mert vele volt két barátja: egy megyei díjnok meg egy számkukac. Előzően a Varázsfuvalához címzett italkimérésben kvaterkázgattak, elbeszélgetvén sok mindenről azonközben. Amire fölkerelkedtek volna végül, kicsit be voltak borozva.

Így mendegéltek hazafelé, nesztelen húzással a házfalak tövében, amikor történt valami.

Az egyik mellékutcába csaptak le éppen a főtérről, amikor a Hangya Szövetkezet raktára előtt egyszerre csak megállott Mihály s intett két komájának is, hogy pszt maradjanak. Aztán lábújjhegyen settenkedett el a raktárhoz, melynek egyik hasítékán át bizonytalan fény ütődött ki az utca felé. Mihály beleskelődött óvatosan s megértette nyomban, hogy elkövetkezett az ő ideje is.

Odabent, szegényes mécsvilágnál, mintha két-három gyanús alak imbolygott volna ide-oda. És Mihály nem teketóriázott sokat.

Mivel a főbejárat le volt lakatolva, a hátsóajtóhoz lopózott, amelyet persze nyitva felejtettek az ebadták. Egyik cimboráját jobbfelől, másikat balfelől állította oda a bejáratnak, ő maga a középben foglalt helyet. Aztán belenyult a hátsó nadrágzsebébe, kihúzta a brovningot s egymásután két riasztólövést adott le.

Minek nyújtsam tovább?

A betörők hanyatt-homlok menekültek kifelé. Kettő kisiklott ugyan, de a harmadik - s éppen a főmacher - egyenesen a Mihály karjaiba futott s ott is maradt végleg.

Mihály előhúzza a zsineget, összekötözte a fickó csuklóit s úgy húzza maga után a rendőrségre, mint sintér a kutyát. Harmadnap reggelre pedig öles cikkek jöttek már Mihályról a helybeli két lapban. A kormánypárt szócsövében csakúgy, mint a liberálisok orgánumban. Az egyik lap kifejtette, hogy Mihály fogása valóságos „kunszt”-ja ennek a szövevényes mesterségnek, az ellenlap konstataulta viszont, hogy ezt a teljesítményt Sherlock Holmes is jóleső önérettel könyvelhetné el a magáénak.

És Mihály nevezetes ember lett egyetlen éjszakán.

*

Mire a városkába vetődtem vissza érettségi után, magasan ragyogott a Mihály csillaga.

Az oka pedig mindennek az a riasztó-lövés volt akkor éjszaka. Heteken át Mihály zsenialitását emlegette minden ember s az elismerő cikkek hatása alatt általános lett a nézet, hogy Mihály-nál a legjobb kezekbe van letéve a város nyugalma és biztonsága.

Régi szomorúsága egyszerre eltűnt s ahelyett bizonyos tartózkodó fölény kezdett jelentkezni egész magatartásában. Amin nem is szabad csodálkozni, mert a helybeli két sajtóorgánium nem hagyta abba a mesterfogás tényének első regisztrálásával, hanem megszólaltatták magát Mihályt is. Mihály nyilatkozott, nem szorítkozáván többé az esemény rideg ecsetelésére, hanem refleksiószerű megjegyzéseket is fűzött az interjuhoz, melyek több mesterségbeli „fogás”-t is helyes megvilágításba helyeztek az avatatlan közönség előtt.

Senki-másról nem beszéltek ekkortájt, csak a detektívről. Ugyanekkor történt, hogy Mihályt véglegesítették állásában s egyúttal soronkívül lépett elő, magasabb fizetési rangfokozatba.

És mialatt fenyegetővé vált a Mihály híre, egy csapásra megváltozott sok egyéb is. A városi csirkefogók és hivatásos tyúktolvajok úgy meglapultak például, mintha nem is lettek volna a világon. Moccanni nem mertek. Az uccai gyerekek is elhallgattak, ha valamelyik sarkon fel-

bukkant váratlanul Mihály és nem kiabáltak már, hogy: „hekus! hekus!” Mert ettől fogva egyre titokzatosabb lett a megjelenése és olyan helyeken toppant fel váratlanul, ahol álmodni se merték volna. Mindenki érezte, hogy Mihály szeme ott van a város felett. Egyidőben valamennyi ponton.

Már nem surrant el a mellékutcákba megbújva, hanem széles talpaival nesztelenül vágott át a főtéren vagy a nagyállomás perronján. És olyankor az emberek szinte áhítattal súgtak össze a háta megett:

- A detektív...

Ilyen előzmények után kerültem haza a kollégiumból. Mihály csillaga a horizonton állt akkor.

Találkozásunk meghitt és fesztelen volt, mert Mihály mindazáltal nem kapatta el magát. Úgy viselkedett, mint aki tudta jóelőre, hogy az eredmény előbb-utóbb be fog következni. Amikor érdeklődni kezdtem nála, mi módon is vihette végbe azt a mesterstiklit, legyintett, miközben fanyar mosoly rándult el a savóbajusza alatt:

- Mindenre születni kell, testvér...

- Jó, jó, Mihály bácsi, - magyaráztam fontoskodva, - de a születés magában talán mégsem elég!

Maga elé gondolkozott, majd így felelt:

- Mondtál valamit. Azt hiszem, előkészítő olvasmányok is kellene hozzá, meg intelligencia.

Bólintott néhányat s úgy mondta másodszer is, mintegy magának:

- Igenis... intelligencia...

Nyár volt már ekkor, magasra feszült égbolttal s Mihálynak alig akadt dolga igazság szerint. Megtette ellenőrző útját a városban, meg a nagyállomás perronján, aztán hazament s ebéd után elszundított vagy másfél órára. Egyetlen csiszlik nem mert moccanni a városban és közvetlen környékén, Mihály viszont - a kispolgári jólét következménye gyanánt - hasat kezdett eresztetni. Bizalom és megbecsülés környezte mindenfelől.

Hanem akkor történt valami.

A főügyésznek eltűnt az aranyórája. Az íróasztalán hagyta utoljára, a lakásában, úgy reggel kilenc óra tájt. Utána a hivatalba ment el, de ahogy észrevette, hogy nincs nála az óra, nyomban hazatelefonált. Otthon azonban üres volt az íróasztal.

Az eset meglehetősen port kavart fel, mert ugorkaszegzon volt éppen s növelte a tanácstalanságot, hogy a cselédek közül senkit sem lehetett még csak gyanuba sem fogni. Először a rendőrség nyomozott a maga hatáskörében, de amikor három nap mult már el a rejtelmes eset óta, mindenki Mihályra gondolt.

És Mihály akcióba lépett. Egyet mosolygott fanyarul s legyintett hozzá:

- Piszlicsár-ügy ez, testvér...

S belevágott a nyomozásba.

És megkezdődött a legszönyűbb erőfeszítés, amit titkosrendőr valaha véghezvitt a világon. Mihálynak pedig vége lett, vége!

De hadd kezdem az elején!

Először persze senkisémet kételkedett a legfényesebb sikerben, ám amint teltek-multak napok és hetek, a közvélemény egyre nyugtalanabb lett. A főügyész egyre sűrűbben érdeklődött a nyomozás fázisa iránt, de Mihály titokzatos maradt olyankor s legfeljebb azzal ütötte el a dolgot:

- Sarkukban vagyok a gazembereknek...

Azonban egy-egy ilyen elejtett mondattól eltekintve, semmi más külső jel nem árulta el, mintha Mihály csakugyan szorítaná a tetteseket. A közönség hite fokozatosan kezdett megingani Mihályban, mert az aranyóra rejtelmes eltűnése óta egy hónapnál is hosszabb idő telt el. Körülbelül tisztában volt már vele mindenki, hogy abszolút fiasco a dolgok vége, csak Mihály nem vett észre még mindig semmit sem. Fülig gombolkozva bukkant fel hol itt, hol ott a városkában, mint aki lázas tevékenységet fejt ki. Csak akkor kapott fejhez, amikor eleinte szórványosan, később mind sűrűbben hangzott fel a háta mögött:

- Hekus! Hekus!

Mihály sejteni kezdte, hogy valami nincs egészen rendjén. De hitt magában és tehetségében.

Amikor megint találkoztam véle, előre-láttam szörnyű letörését. Már messziről nyujtotta a kezét, némi fanyar mosoly közt:

- Most fogok rájuk csapni! Ha érdekel, velemjöhetsz...

Persze, velementem.

Jókor ebéd után volt, édes augusztus-vége. A város alá indultunk, hol félóránnyira a folyó kanyargott a határban. Mihály közölte velem aközben, hogy három csizlik a gyanúsított, akik néhány perccel előbb indultak el a folyó felé. Minden föltevés szerint fürdeni. Az a terve, hogy maga is a vízbe megy utánuk, olyan arc kifejezéssel persze, mintha csak véletlenül vetődött volna oda, a vízbe ülve aztán kihallgatja, miről beszélget egymással a három jó pipa. Föltehető, hogy nem fognak gyanakodni rá. Az ötlet lényege ugyanis az, hogy Mihály arc kifejezése mindvégig közömbös fog maradni s a csizek ily módon álmukban sem gondolnának rá, hogy fürdés után rájuk fog csapni. Mihály itt felkuncogott, annyira biztos volt a dolgában:

- Úgy húzom be őket magam után, mint sintér a kutyákat!

Akkor már ott álltunk a folyóparton. Szép víz ez a városka alatt: koronás fűzfákkal, melyek a folyóba kacsintgatnak le, rajtok túl egy falucska kertjei kandikálnak át, feljebb a parton nádas suhog szomorúan, lejjebb merész kanyarodó és a kiáltás messzire száll a vízen. Idáig-mereng messziről a Vihorlát-Gutin, lefelé a hegyaljai kúpok vonulata kéklik... Fehér gomolyfelhők állnak az ég északi negyedében...

A három jasszlegényke csakugyan fürdött. Csattogtak a vízben, de a túlsó partra úsztak át, hol fővényes volt a lapály. Irigyelni-való jókedvük volt.

Levetkeztünk a füzesben s néhány pillanat múlva széles tempókkal úsztunk át a mélyen. Mihály az égő pipával. Mert abból a föltevésből indult ki, hogyha fesztelenül pipázgat a vízben, a három kötnivaló annál gyanútlanabban fog majd fecsegni.

Fürödtünk hát. Én messzire kószáltam el a homokos részen s hosszan eltűnődtem a nádas sejtelmes suhogásán. A fickók kergetőztek a folyó szélén, Mihály pedig nyakig ült a vízben, füstölt a pipából s aközben fülelt, de úgy, hogy kiálltak bele a nyakizmai.

Később annyit láttam még messziről, hogy a három csirkefogó átúszik a vízen s eltűnik a túlpárti fűzbokrok mögött. Lassan lesétáltam a fővényen s ahogy Mihályig értem, aki nyakig elmerülve pipáskolt még mindig, annyit kérdeztem félhangon:

- Van eredmény?

- Nincs, - szólt kedvetlenül a pipája mögül, - de most már lecsapok...

- Milyen jogcímen?

Kránakogott, aztán köpött a vízbe:

- Azon a jogcímen, hogy most már muszáj lecsapni valakire. Bizonyítékom nincs, ez igaz, de én az orrom után szoktam menni. Mert szimat, az van!

Nekivágódott a víznek s áttempózott a szemközti partnak. Pillanattal rá eltűnt a bokrok között s én nyugtalanul kezdtem hallgatózni. Sejtettem ugyanis, hogy a három fickó nem adja magát könnyen.

De hát nem úgy történt.

Egy-két perccel rá ugyanis veszett üvöltés vert át a folyón. Mihály káromkodott ottan toporzékolva:

- A Pilátusát ezeknek a disznóknak, ellopták a ruhámat! Hej, mindjárt megesz a frász!

Hát a ruhát bizony elemelték a csirkefogók, de még a kalapot is, a cipőt is, az inget is, meg az egyéb hozzávalót. Mihály anyaszült-meztelenen futkosott fel és alá a tulsó parton, mint egy tébolyult. Csak az maradt érthetetlen, hogy az én dolgaimhoz nem nyultak. Úgy látszik, mégis volt eszük a fickóknak.

Hanem Mihálynak vége is lett e délutánon... Örökre vége!

Akkor este mindenki rajta hahotázott a városban. Egy hét mulva mert csak előbujni, átsurránva az egyik mellékutcán, de már polgári áncugban, mert a tetteseket még mindig nem sikerült nyakoncsípni. Azok vitték el a detektív-öltözéket.

Hanem ugyanakkor meglátták az utcai suhancok s egyszerre felviharzott megint kórusban:

- Hekus! Hekus!

*

Sok esztendeje már ennek.

Mihály továbbcsúszott fokozatosan s azóta egészen lent van. A hivatalban megmaradt ugyan, de mert semmit se bíztak rá többé, évek mulva el is felejtették. Annyira pedig, hogy mikor elkövetkezett volna a B-lista korszaka, övele nem is törődtek. Senki nem tudta már akkor, hogy még mindig státusban van.

Így hát most is detektív. De tevékenysége ma már annyira zsugorodik csak, hogy elsején beküldi sógorát a fizetéséért. Személyesen nem mer mutatkozni.

Sok minden sorvasztja. A többi közt az, hogy a kutya sem emlegeti többé. Legszörnyűbb pedig, hogy már a gyerekek se csúfolják hekusnak.

Csak alkonyat-tájt bujik ki a házból, elsurrán a házak tövében s kilopódzik a határba. Ott csatangol aztán gyötrő gondolatok között. Néha megpihen egy kövön, kiveri a pipáját s égő szemmel néz a város felé.

VIII. (EGY RÉGI ŐSZÖN)

A levelek már mind leestek a fákról s összezsugorodva zörögtek a Szentkirályi-utcában, ha egy-egy szél-lehellet érte őket.

Először még fülig feltúrt gallérral siettek el a házak tövében, ha az egyetemre néztünk fel nagyritkán. De ahogy közeledni kezdett volna a november, egyszerre csak kikoptunk mindenhonnét. Felsőkabátunk nem volt és így diáktanyánkba szorított be a hideg. Mivel pedig fűtőanyagra se lehetett sok reménykedésünk, készülődni kezdtünk a téli alváásra.

Az én helyzetemet még csak tűrni lehetett volna némi rezignációval, de ami Drabant jogászt illette, szörnyű volt rágondolni is, mi lesz vele tavaszig? Biztosra vette mindenki, hogy a katasztrófa nem fog elmaradni.

Négyen laktunk a diákotthon egyik szobájában, de máról-holnapra mintha mindenki elköltözött volna a házból.

Valami szünet volt akkor az egyetemen, talán szüreti vakáció. A fiúk elutaztak mind s két nap óta az üres szobákon ha végigment az ember, kongtak, mint a sírbolt.

Egy napon azon vettük észre magunkat, hogy ketten vagyunk csak az egész gárdából: Drabant meg én.

Drabántról le kellett mondani végleg. Mert én, ha nagyon kellett, legalább ki tudtam menni az utcára, az ő anyagi helyzete azonban még ezt a fényűzést sem engedte meg. Drabant elérte a mélypontot, minélfogva egész nap az ágyban feküdt, nyakig takarózva a pokróccal, amelyre - hogy nagyobb meleget fejtsen ki - rátette a cipőjét, valamint a háziasszony vasalóját is. Felöltözködni már nem tudott, mert a kabátját, mellényét és nadrágját előző délelőtt küldte be a zálogházba. Valami három forintot hozott érte a takarítóasszony s Drabant az egész összesen nyomban verpeléit hozatott a méteres-szárú pipájába. Mert a dohányban válogató volt. Ezen az egy gyöngéjén kívül ijesztő cinizmussal várta, mikor fordulnak a dolgok? Mert holtbizonyosra vette, hogy így nem mehet tovább. És mialatt türelmesen várt, szakadatlanul pipázott.

A szoba két szemközti sarkában hevertünk az ágyainkon s már vagy félnapja gondolkoztunk szótalánul. Ezen a napon átszóltam Drabanthoz:

- Mi lesz velünk, testvér?

Drabant nem felelt. Megdöbbenő volt az a képessége, amellyel hallgatni tudott. Kevésbeszédű volt egyébként is, de most egész nap nem szólt semmit.

Másodszor is megkérdeztem:

- Mi lesz velünk, testvér?

Drabant megunhatta a zaklatást, mert a vánkosa alá nyúlt, elővette a szájharmónikát s a takarodót kezdte játszani rajta. Olykor, némi változat kedvéért, a lovassági-marsot kezdte fújni. Tudniillik előző évben volt önkéntes a közös-gyalogosoknál, valami morva ezredben s régebben még el-elmondott egyet-mást laktanyabéli élményeiről. Most azonban, hogy elkövetkezett a vég, csak feküdt hanyatt és ha abbahagyta a harmónikát, a pipát szedte elő s nagy felhőket kanyarított belőle, mialatt a pipa szára lecsüngött az ágy oldalán. Minden előkészületéből látszott, hogyha valami isteni csoda nem következik el, kénytelen lesz tavaszig feküdni. Addigra csak történik valami: vagy valamelyik jóléti-intézmény segíti ki egy öltönnyel vagy

magárahúzza valamelyik barátja ruháját. Mert arról, hogy a kabátot, mellényt és nadrágot kiválthassa a zálogházból, szó sem lehetett az adott körülmények között.

Drabant jogász hangját előző estén hallottam utoljára, amikor felülve az ágyban, így szólt, inkább csak sajátmagához intézve a szót:

- Enni hát volna még mit.

Ez igaz volt.

Két lakótársunk ugyanis, aki szintén elutazott valamerre, naponkint egy-egy liter aludt-tejre fizetett elő a szemközi tejcsarnokban. Két kollégánk azonban nem igen jelenthette be ideiglenes távolmaradását, mert a két liter tejet azontúl is felküldték minden reggel a tejkimérésből. Drabant nyomban rátette kezét mind a két literre. Attólfogva aludt-tejjel táplálkozott reggel, délben, este. De kenyér nélkül, mert azt nem küldték föl. Két kollégánk ugyanis külön vásárolta a kenyeret. Ekkora fényűzést azonban Drabant nem engedhetett meg magának a már ismertetett okok folytán.

Ezen a napon reggel óta feküdtünk hanyatt az ágyban. Én ruhástul, Drabant a legszükségesebb alsódarabokban. Mikor eljött volna az ebéd ideje, Drabant elköltötte az aludttej-porciót. Én hallgattam.

Ablakunk kertre nyílt s gesztenyefák álltak az ablak alatt, az őszi enyészetben. Csupaszigákkal, nesztelenül. Szomorú, nagyon szomorú volt odakint minden.

Elmult az ebédidő, délután lett. És akkor a szomszédos lakásban, mely a diáktanya után következett, játszani kezdett valaki a zongorán. A „Sorrentói emlék”-et.

Abban a pillanatban éreztem, hogy a szívem szakad meg.

*

Egy krajcárunk nem volt azon a régi őszen s ezért maradtam vissza a diáktanyán. Hogy Drabant jogász sem ment haza, azon nincs csodálkozni-való, mert Drabantnak egész életében nem volt egy krajcárja.

És akkor délután, amikor ablakunk előtt egyetlen levél se csüngött már a gesztenyefán, a szomszéd szobában váratlanul felhangzott a szerelmes emlék. És hazagondoltam megint.

Két hónapja mult már akkor, hogy elhagytam apámat s testvéreimet. És micsoda bizakodások közt!

Most semmi voltam...

És otthagytam egy kislányt is. Ahányszor rágondoltam, fájni kezdett a szívem.

Itt, a szomszédos szobában is valami kislány játszhatta a kis dalt, mely tele volt vágyakozással és szerelemmel. Talán ő is rágondolt valakire, aki messze járt ezen a délutánon s eszébejutván a legény, játszani kezdett halkán, hogy könnyítsen valamit nehéz búján.

Mikor a falon átütöttek a dalocska első ütemei, lehanyatlott a fejem. Egyszerre megéreztem, hogy a leány, akit otthon kellett hagynom, esztendőre vagy tavaszra másnak lesz a felesége. Nem volt már egyéb választásom, minthogy meghaljak.

Drabant előbb még a takarodót fújta a szájharmónikán, most azonban kibújt az ágyból. És mialatt engem a nyár emlékei ragadtak sziven, hallgatag társam a mosdó mellől levette a törülközőt s körülkötötte a hasát, jó-szorosan. Éhes lehetett. Akkor leült az ágy szélére, pattintott egyet az ujjain s annyit szólt fidelesen:

- Az istenfáját!

Azontúl szótlán maradt. Visszafeküdt, magárahúzta a pokrócot nyakig s a mennyezetet nézte kitaratóan. Láttam rajta, hogy elkészült a legrosszabbra s végső esetben így fog kimúlni a létből. Egy ilyes eshetőség azonban alig érdekelte különösebben.

A szomszéd lakásból szünetlenül hallottuk a „Sorrentói emlék”-et. S a fejemből most már sehogysem tudtam kiverni annak a régi kislánynak képét.

Belémkapaszzkodtak az emlékek, jelenvaló reménytelenségem pedig belevisítozott a fülembé. Nem tudtam, mi lesz velem?

Két hónappal előbb náluk jártam még... Tizenhatéves nem lehetett akkor augusztusban s a szeme kék volt. A házuk előtt állt az egyik virágágy mellett s kezében egy leszakított virágot tartott. És mert szótlánul álltam az oldalán, fölnézett rám s a gomblyukamba tűzte a virágot. S bánatosan mosolygott, mintha érezte volna, hogy sokáig nem fog látni.

Azon a késő ősön rég elhervadt már az a virágszál.

Feküdtem az ágyon, hanyatt s nem tudtam, mitévő legyek? A nyár emlékei felzaklattak minden pillanatban.

Mert a nyáron sokat mulattunk a Tiszaháton.

Házuk közelesett a folyóhoz, melynek két szélén fűzligetek csoportosodtak. Ünnepek délutánokon majálist volt szokás rögtönözni a fűzesek tisztásain és ha cincogni kezdtek a cigányok, táncba szedelőzködött az aranyifjúság. Már a csillagok is fellobogtak az éjszakában és mi még mindig jártuk a gyepen, bizonyos kellemmel. Akkor már lampionok égtek a fűzfákra aggatva, mialatt a tiszteletes urak, úgyszintén a környékbeli ispánok bort iddogáltak szódavízzel. Táncszünetekben az ifjúság tehetségesebb tagjai produkálták magukat. Pataki meg debreceni teológusok szavaltak versenyt s olykor szóhozjutott egy-egy prepa is. A prepák a balladákat kultiválták nagy előszeretettel. Csak elvétve esett meg, hogy valaki kurjantott volna tánc közben. A tiszteletes urak tudniillik, ha kvaterkázgattak is csöndeskén, félszemmel vigyáztak azért a tónusra.

Ilyenkor ő is ott volt s én mindenütt a sarkában. S ezen az őszi délutánon, ahogy rá gondoltam megint, kedves alakja már csak olyannak tünt föl, mintha álmomban lépett volna élém valamikor. Bágyadoztak már ez alak körvonalai s rémülten vettem észre, hogy tavaszra már a legnagyobb erőfeszítéssel sem fogom tudni magam elé varázsolni édes arcát.

Mert kedves maradt mindvégig s úgy táncolt, hogy a fejét oldalt hajtotta keveset. Felmosolygott olyankor, de csak pillanatra, úgy álomszerűen, aztán komoly lett a szeme. Szeretett kicsit maga elé gondolkozni.

Csöndes természetű volt különben is. És sokszor láttam magam előtt, amint elviszik egyszer hazulról s ő félnapos férje oldalán megfordul mégegyszer a kocsiból, visszanéz a szülei-házra és sírva fakad. Akkor még hittem, hogy az én feleségem lesz.

Volt egy dalocskája is. Ritkán dúdolta csak, különösen, ha elbúsult valamicskét. Alig hallhatóan kezdte:

*Viszik a menyasszony selyemágyát,
Tetejébe tették a párnáját...*

Itt már alig tudta folytatni:

*A párnája színig telistele,
Csak a szíve vágyik hazafele...*

Ha föltekintett rám olyankor, a szeme könnyben csillogott.

A szomszéd lakásból még mindig hallatszott a „Sorrentói emlék”. Összeszorult a szívem, mert akkor már tudtam, hogy a tiszaháti kislány sohase lesz a feleségem.

*

Sírt-sírt a nóta odaát, Drabant pedig feküdt s pipázott. Szokatlan lecsúszása előrelátható volt.

Gólyának iratkozott be az ősz elején, de a ruházkozásban olyan lukszust fejtett ki az első hetekben, hogy minden komolyabb gondolkozó jogász fejet csóvált ekkora flancra. A nagy elegancia azonban rövidéletűnek bizonyult. Négy héttel rá már lüszterkabátban járt, zsakett-nadrágban és tenniszcipőben. Kalap helyet sportsapkát viselt.

Azóta újabb három hét mult el s Drabantnak körülbelül vége lett. Ezzel magyarázható csak, hogy szünet nélkül pipázott. Úgy látszik, a pipafüsttel akarta eloszlatni kínzó gondolatait.

Egyszer csak belépett a háziasszony s nem minden káröröm nélkül valami cédulát vitt oda Drabantnak:

- Ezt küldték föl. Tessék!

Drabant szórakozottan hajlott föl az ágyban, mialatt súlyos pipájának szára lehúzta a szája sarkát:

- Mi az?

S az ablak felé tartotta kissé az írást, hogy jobban lásson. De akkor egyszerre elmosolyodott, sok fölényel:

- Ja, vagy úgy?

Kisült, hogy a tejkimérés tulajdonosnője megneszelte valami módon a stiklit s az aludttejek árát követelte. Drabant továbbmosolygott, most már maliciával. De akkor megzavarta a háziasszony:

- Ha nem tetszik kiegyenlíteni az összeget, holnap reggelre be lesz szüntetve az aludttej...

- Kiegyenlíteni? - kérdezte szörnyű gúnnyal Drabant. - Jó vicc. Tessék csak visszaüzenni, hogy ne próbáljanak komizkodni odalent, mert országos skandalumot csinállok!

A háziasszony kiment. Drabant pedig visszafeküdt. De megérezhette, hogy ezúttal ütött a tizenkettedik óra, mert hirtelen felült az ágyban, maga elé morfondírozott, aztán csodálkozó mozdulattal csapta össze a kezét s azt kérdezte, de csak magamagától:

- Na, mi lesz?

S nem szólt többet.

Én pedig feküdtem hanyatt s nem törődtem már Drabanttal, mert égő gondolataim a Tisza táján jártak. Nyolc napja mult már, hogy írtam a kislánynak s válasz csak nem jött. Akkor már tudtam, hogy nem is fog írni többet.

A falon még egyre átütődött a „Sorrentói emlék”. De már egész bágyadtan. Mintha a leány, aki a zongora előtt ült, mély bánkódással hajtotta volna le a fejét. Talán azon a ponton volt már, hogy minden pillanatban elsírja magát.

Kietlen volt ott kint a világ s a lelkem szomorú. Napok óta fellegek álltak az égen, mindig egyhelyt. Érezte mindenki, hogy hamarosan hódarát kezdenek szitálni a felhők. Nekünk pedig egyetlen krajcárunk sem volt, de télikabátunk sem.

Csak Drabant nem csüggedt. Az ágy szélén ült megint s előkotorván a szájharmónikát, a Prinz Eugen-marsot kezdte fújni gondfeledten. Eszébe se jutott már, hogy holnap reggelre aludttej nélkül marad.

A zongoraszó elhalt a szomszéd szobában.

Feküdtem, feküdtem azon a régi őszön, a szentkirályutcai diáktanyán. Az járt eszemben, hogy a kislány elfelejtett levelet írni... Sóhajtottam egy nagyot s azt hittem, meg fogok halni.

IX. (A HAZATÉRT)

Tíz esztendő után itthon volt.

Ahogy lassúdni kezdett a személyvonat, megállt a kocsi folyosóján s kíváncsian nézett kifelé. A hegyek alatt ott feküdt a városka, így távolabbról és szemre éppenúgy, mint tíz esztendővel azelőtt, amikor trombitaszó és kendőlengetés közt megindult velük az első vonat Mezőlaborc felé. Aztán elősiklott az állomás is. Hanem az bizony ragyás volt. Falairól, különösen a szegleteknél, szüntelenül hullt a vakolat.

Kinézett a folyosóról: néhány embert pillantott meg az állomás perronján. Egyiket-másikat mintha megismerte volna. De csak villanásra. Az emberek is viseltesek voltak, akár az állomás. Tíz esztendő óta egyvégben talán ugyanazt az egy ruhájukat nyúzták.

Felkapta hátizsákját, átlökte a vállán s a fülke polcáról leemelte vékony nádpálcáját. Úgy tervezte előre, hogy az állomásról szépen hazasétál az országúton. A második faluban volt a szülei háza. Azok ugyan semmit nem tudtak róla a hosszú fogságban s ő is csak elvétve hallott felőlük valamit, később kivetődött fogolytiszteltől. Az utolsó négy esztendő óta pedig, hogy nekivágott a szökésnek, semmi hír nem jutott el hozzá. Mi fogja érni most idehaza? Ezt a kérdést százszor fölvetette már magának s elkészült minden rosszra. Talán ez volt az oka, hogy nyugodtan indult meg kifelé.

Ahogy leszállt a kocsiról s hazai földön állt meg, elnézett maga körül s egy nagyot sóhajtott.

*

A perronon ott állt a tanító s a vaskorlátnak hajolva nézte az utasokat. Véletlenül vetődött ki. Tegnap este történetesen bevetődött hozzá a pesti egyetemista-öccse s most azt kíséerte idáig az országúton. Hogy aztán továbbutazott volna az öcskös, a tanító nem fordult vissza mindjárt, hanem fölvette magában, hogy megvárja a miskolci személyvonatot is. Hátha akad valaki ismerős? Falusi embernek, aki ritkán tér be a városba, az is ujság, ha végignézhet egy-két befutó vonatot.

Ott állt a tanító a vaskorlátnak dülve s az utasokat vizsgálgatta. Egyszerre fölkapta a fejét... Nem akart hinni a szemének!

Az egyik másodosztályú kocsiból poros fiatalember szállt ki. Hátizsák a vállán, vékony nádpálca a jobbkezében. A pálcikával megütögte a csizmája szarát.

Lehetetlen! Teljességgel lehetetlen!

Kihajolt a korlát fölött s összehúzott szemmel nézte a fiatalembert, aki akkor már a kijárat felé tartott. Durva lovaglónadrágban, amely sok-sok hónap alatt pléhre keményedett, ráncostorkú puha csizmában jött az egykori főhadnagy. Széles vállain az ujjas és az ulánka furcsa keveréke, a feje búbjára meg sörtéskalap volt felhajtva.

- Nem lehet az, - susogta maga elé a tanító. - Istenemre nem lehet...

A főhadnagy már elhaladt előtte. Fekete kis bajusza hegyesre volt pederve, akár az aprószeg.

A tanító bólongott:

- Ő lesz, ő lesz... Istenem, hát mégis hazajött!

A főhadnagy átadta jegyét a jegyszedőnek s az étterem felé indult. Ahogy végigment a perronon, csikorogtak alatta a kőkockák. Úgy ment most is, olyan hetyke tartásban, csak éppen arcra lett soványabb. Dehát tíz esztendőt léptünk azóta az időben.

A tanító biztos volt már iszonyú gyanujában. A főhadnagy mögötte haladt el. Odaszólt halkán:

- Géza...

A poros utas megfordult s ahogy észrevette a tanítót, barna szemében felvillant valami a régi fényből. Odanyújtotta erős markát:

- Szervusz!

- Isten hozott! Isten hozott! - - topogott zavartan a kis tanító. - Jaj, ha tudnák odahaza...

A főhadnagy nem szólt semmit, csak nézte az apró embert, aki a kezét dörzsölgette örömeiben és meghatottságában:

- Hát megjöttél...

- Meg, - mondta kurtán. - Négy esztendeig szökdöstem, mert kergettek, mint a kutyát.

Elhallgattak. A főhadnagy kezdte:

- Mi az ujság?

- Köszönöm kérdésedet, kedves barátom, megvagyunk. Édesapád is megvan, édesanyád szintén. Csak persze sokat bántotta őket, hogy semmit se tudtak felőled a tévelygő világban.

- Hát a hugom?

- A hugod férjhez ment. Egy menekült főhadnagy vette el. Most ő gazdálkodik idehaza. Kislányuk is született a tavaszon.

A főhadnagy lökött a hátizsákján:

- Aztán miféle ember amúgy?

- Nagyon-nagyon rendes úriember. Szent meggyőződésem, hogy igen meg fogod kedvelni. Mondhatom neked, felette finom úriember.

A főhadnagy nem szólt semmit. Amint így szembenálltak egymással, fáradt tekintetét meghordozta az állomás folyosóján s az állomás előtt rozsdálló tíz-tizenkét sín páron.

Élesen vert a nap s az imént befutott személyvonatot kivéve, kihalt volt a nyájas tájék. Arrább le a Bodrog füzesei homályoztak. Pázsit zsendült a lapályon, az állomás körül azonban kókadtan porosodtak a soványka fák. Nehány utas álldogált a Perronnon s odébb, a kijáratnak, két csendőr lépegetett taktusra.

A főhadnagy elnézett észak felé, ahol már dombok emelkedtek ki a síkságból. Abban a pillanatban expresszvonat fordult ki a dombok alól, de az állomás előtt hirtelenül kelet felé kanyarodott s zúgva fűrődött bele a messzi kéklő tájba. Az a pályaelágazó már „azóta” készült.

A tanító az expressz után nézett, amint zsuporodva távolodott. Annyit szólt:

- Az már ott nem Magyarország.

- Úgy, - mondta rá kurtán a főhadnagy.

Megigazította magán a zöld hátizsákot s az étterem felé indult:

- Nézzünk be egy pohár sörre. Majd oszt hazafele megyünk.

A tanító engedelmesen szegődött a nyomába.

*

Már egy órája beszélgettek a restiben és iddogáltak.

Azazhogy a tanító beszélt, a főhadnagy pedig megtámasztott fejével hallgatott. Volt mit hallgatnia!

- Úgy bizony, barátocskám, - folytatta a tanító, - nemzeti eszményeinknek céda árulása van itt jelen minden vonalon. Megromlott mindenki. Jányaink se a régi jányok többet...

A főhadnagy figyelt is már, nem is. Félkönyökre eldültében az éttermet nézegette. Kopott, igen kopott volt minden. A négy falat talán tíz év óta nem festették, a padlót talán tavaly óta nem súrolták. Nem volt már fehér abrosz az asztalokon s a szivárványos ablaküvegnél darazsak és legyek dongtak... Érezte, hogy el-elfül a torka... És képzeletben elvonult előtte az eltűnt világ, amikor három égtájnak zúgtak el innét a vonatok, amikor éles csengetyű hasított be minden félórán s távoli utasok, elegáns urak, kedves fiatalasszonyok foglaltak helyet a virágos asztaloknál, felülről csillárok verték tompán a fényt s egy-egy csengetyűszónál zaj és eleven-ség közt sereglettek a ziháló vonatokra, amelyek csillogó ablaksorai mindig rövidülő vonalban fűrdtek bele az éjszakák borulatába. - S ahogy mindezt megjártatta magában, egyre fokozódó nyugtalanságot érzett.

A tanító beszélt:

- Sokszor elgondolkozik az ember: minek így élni? Jó dolguk lehet, akik meghaltak...

- Hol vannak a régi hadosztályok? - szólt rá egyszerre a főhadnagy. - Arról szájalj nekem!

A tanító meghökkent a váratlan és nyers kérdésre. Szerencséjére éppenakkor botlott elé a főpincér. Ahogy észrevette túlfelől a főhadnagyot, először ijedten pillogott rá vén szemével, aztán az asztal sarkáig settenkedett. Ott megállt:

- Géza úrfi...

A főhadnagy megfordult s szembenézett a főpincérral. Sokéves fekete kabát lötyögött az öregén, ujja szélein megstoppolva, itt-ott pecsétesen, zöldfoltosan. Kezet nyujtott neki:

- Hogy vagyunk, Marci bácsi?

- Köszönöm szíves kérdését, úrfi. Bizony azt hittük már, hogy odaveszett...

- Megjöttem, öreg, meg. Hozzon csak még egy bort!

A főpincér eloldalgott, a főhadnagy visszatehenkedett a könyökére. Pillanatig kibámult, messze az ablakon túl. Akkor rászólt a tanítóra:

- Hol vannak a hadosztályok, hé? Hol a kapitányok? Hol az ezredesek?

A tanító szorongva mozdult meg. Szinte bocsánatkérően kezdte:

- Kedves barátom, én valóban nem tehetek róla. Gondolhatod, hogyha valaki, én természetesen legkevésbé folyhattam be az események alakulásába. Egy dolog azonban, kérlek alázattal, mint tény, tagadhatatlan: hogy mindent feloszlattak, - hogy ne mondjam - szétverték itten. A katonák elszóródtak, a tisztek szertezüllöttek. Bizony, szegénységben vannak, oszt minek-utána elfelejtettek itten minden harctéri érdemet, hát hogy is mondjam csak? Igenis: úgy van: nincs itt becsülete semminemű hazafias célt szolgáló munkateljesítménynek...

- Értem, - bólíntott ingerülten a főhadnagy. - Gyáva kutyák vagytok!

A tanító meghökkent:

- Kérlek alázattal, valóban nem rajtam múltott...

- Jól van no, jól, - s töltött. - Prószit!

Ittak.

A tanító kezdte megint:

- Szorítanak bennünket mindenfelől, ez a baj, barátocskám...

A főhadnagy végignézte, úgy félvállról:

- Nyavalyás fickók vagytok, ez a baj, barátocskám... Hát nincs már itt egy ember, aki szétvágna ebbe a világba?

- Nincs, - vakkantott rá őszintén a tanító, de meg is bánta azonnal. - Illetve, hogy úgy fejezzem ki magamat...

- Értem, értem.

Koccintottak, hallgattak.

Az étterembe városi tisztviselők kezdtek szállingózni. A főhadnagy szemügyre vette őket: hering-külsejük volt túlnyomórészt. A terem közepén, kerekasztalnál, egy kupec-külsejű alak ült s szemközt vele sportsapkás zsidóbirtokos kockás bricseszben. Átvett lábbal dült hátra a székből s vastag szivarból füstölt.

A főhadnagy magához intette a pincért:

- Még egy bort.

Már négy üveg állt előttük üresen. Koccintottak.

- Hát az ezredparancsnokomról tudsz-e valamit?

- Igenis, kérlek szépen. Itt lakik a városban.

- Hogy van?

- Hát, kérlek tisztelettel, hogy is mondjam csak... Tavalyelőtt meghalt a felesége, oszt penzióba került az öreg, minekfolytán magára van nagyon. Délbe itt szokott ebédelni, mert tudod, most úgy van, hogy középosztálybeli emberek a restibe járnak, itt olcsóbb a menü. Egyszóval szegényesen van az öreg...

- Értem, értem, - bólogott gúnyosan.

A pincér elhozta a bort. Abban a pillanatban élénk csörömpölés közt, jókedvű tisztitársaság jött be a perron felől.

Idegen nemzetbeli tiszték voltak.

Hónuk alá emelt kardokkal indultak a sarokasztalnak. Úgy látszik, azt az egy asztalt az ő számukra tartogatták, mert zöld vázában piros virágok lánghaltak a közepén. Fesztelen csevegés közt leoldották kardjaikat, helyet foglaltak s körülnéztek a teremben. A bricseszadrágos birtokos felállt s meghajtotta magát könnyedén. A tiszték ismerősen bólintottak vissza, aztán nem törődve semmivel, jókedvűen kezdtek beszélgetni. Talán franciául. A tanító mindenestre nem értette.

- Kik ezek? - mozdult meg a főhadnagy.

- Ezek, kérlek alázattal... Ezek a határkiigazító-bizottsághoz tartoznak.

- Oszti mi az istencsudájától jó az?

- Hát, kérlek tisztelettel, vannak összesen vagy tizen, magyar tiszt is köztük, aztán a határt igazítgatják. Hol egy dülöt csapnak ideátra, hol egy országutat odaátra. De inkább odaátra.

- Úgy, - bólintott rá. - Értem.

Töltött a pohárba s féltréfával annyit kérdezett:

- És nincs senki, aki jól fenekenrúgná őket?

- Hogy gondolod azt, kérlek szépen, - ütődött meg a tanító. - E bizottság a győztes európai hatalmak védelme alatt áll.

- Vagy úgy? - nevette el magát. - Nem is tudtam.

*

Ebéd vége körül jártak valamennyien.

Az idegen tiszték ittak. De a főhadnagy is ivott. A szeme zavaros lett s ingerülten zaklatta a tanítót:

- Hol a régi hadosztályok, te pupák? Ezért még számolni fog valaki!

A tanító nyugtalankodni kezdett:

- Gyerünk már, kedves barátom! Hidd meg, elég volt. Különben, ami a hadosztályokat illeti, engemet valóban nem terhelhet semmi néven nevezendő felelősség. Mert mi is vagyok én alapjában véve?...

- Nulla vagy, pajtás. Nagyobb nulla, mint volt a régi ország kerülete... Ne pofázz itt nekem, mert mindjárt kihajíntlak! Igyunk!

- Elég volt talán, kérlek tisztelettel...

A főhadnagy ráordított:

- Igyunk!

A kiáltásra megütődve kapták fel fejüket az idegen tiszték, de amikor látták, hogy mindössze egy utaskülséjű fiatalember van oda valamiért, egymásra mosolyogtak. Észrevette ezt a főhadnagy s összekapta a fogát. Ám ugyanakkor kinyílt a perronfelőli ajtó s öreges úr topogott be az étterembe.

Odanézett a főhadnagy s karikára tágult a szeme:

- Hát ez ki?

Az öregúr megállt tétován és toprongyosan. Aztán megindult az idegen tiszték felé: a szomszéd asztal üres volt. A főhadnagy pedig bámult-bámult az öreg után, leesett szájjal. Alul ki-rojtozott nadrágban, ferde cipőben, keshedt kabátban tántorgott az öreg, mialatt betegesen rángott a feje...

- A volt ezredparancsnokod, kérlek alásan, - motyogta zavartan a tanító.

A főhadnagy nézett-nézett, szinte maga elé bukva. A szája észrevétlenül mozgott:

- Hát ennyire vagyunk?

Akaratlan csönd támadt a teremben. De csak olyan pillanatig-tartó.

Ám ez alatt az egy pillanat alatt történt valami.

A rángófejű öregúr, mialatt az idegen asztal mellett botorkált el, valahogy könyökével találta érinteni az egyik tisztet. A tiszt megfordult és idegesen szólt valamit. Az öregúr - úgy látszott - mentegetőzik, mire a tiszt rákiáltott. A tanító nem értette, mert ismeretlen nyelven folyt a szó. De megértette a főhadnagy.

Felállt. Sáppadt volt, igen sáppadt:

- Megsértették a parancsnokomat...

- Az Istenért, kedves barátom, gyerünk innét! - könyörgött neki a tanító.

Felállt a főhadnagy. Nem volt már ideges, egészen nyugodt volt. Egyszerre az idegen tiszték felé indult s rákiáltott az öregre:

- Ezredes úr!

Az öreg megfordult: csak most vette észre a fiatalembert, aki dúlt arccal haladt neki a termen át. Nem ismerte meg.

- Ezredes úr! - kiáltott fel másodszor is fájdalmas hangon.

Nem! Nem!... A főhadnagy maga tudta legkevésbé abban a pillanatban, mit fog csinálni. De az idegen tiszték félreérthették a közeledő embert. Felugráltak s a fogasról lekapták a kardjaikat.

A főhadnagy előtt egyszerre vak veresség lobbant: vér futotta el a szemét. Felhorkant! Egy ugrással rávetette magát az első tisztre, kicsavarta a kardját s fejbevágta, hogy az asztal alá zuhant.

Kavarodás, lábdobogás lett a terem. A pincérek szaladtak, az emberek menekültek. A másik két tiszt kezében karddal tört előre. A főhadnagy elékapott egy széket s úgy vágta közéjük, hogy szétment a szék s az egyik tiszt falnak vágódott, a másik az ajtónak hátrált, düledt szemgolyókkal.

Akkor egy másik széket kapott fel:

- Istenteket, ahányan vagytok!

Abban a pillanatban felrikácsolt az öregúr is:

- Jól van, fiam! Űssed őket, vágjad őket, hazánknak, népünknek, családjainknak, gyermekeinknek megnyomorítóit!

Mindenki futott. Ajtók csattogtak, ablakok csörömpöltek. A perron felől kapkodó kiáltozás hallatszott. Az öreg a kályhának támaszkodva tüzelt, mintha régmegholt ezredét vezényelte volna:

- Öld meg a kutyákat, öld meg! Így verekszik egy császári és királyi főhadnagy! Rúgj a hasukba, édes fiam!

A főhadnagy nem hallott már semmit. Szétfeszült és remegő lábbal, szemébehullt hajjal, cikázó lendülettel fújt és csapkodott a középén. Hirtelen csak bokáncsapta az asztal alá rogyant tisztet, kilendítette, megforgatta maga körül, úgy verte ki vele a másik kettőt. Velük szakadt kifelé az ajtó is. Aztán utánuk rúgta a harmadikat, hogy a perron kőkockáin nyakkant el félholtan.

Akkor megállt a legázolt terem közepén. Az inge szét volt szakítva. Egyet fújt:

- Taknyosok!

Az ezredes a kályhának dűlt s könnyei sebesen hulltak a szakállára. A tanító a sarokban vacogott:

- Be fognak avatkozni a győztes európai hatalmak...

Kint lárma, futkosás, csörtetés közeledett mindenfelől. Emberek rohantak fel és alá megőrülve. Valaki csendőrt kiabált.

A főhadnagy egyszerre az ajtó felé indult magánkívül, mint egy veszett. A tanító felkapta a hátizsákot meg a vékony nádpálcát s a főhadnagy után igyekezett, aki akkor már az ajtó lépcsőjén állt.

De előtte ott állt két csendőr is, szuronytszegezve.

Megállt a főhadnagy, szembenézett az első csendőrrel s nyugodtan annyit szólt:

- Bakos.

A csendőrőrmester összerezte, visszajette fegyverét, vigyázzba állt, s odasúgott a társának:

- Lábhoz...

Tisztelegve álltak, mialatt elhaladt előttük a főhadnagy. Egyszer visszafordult még, a tanítótól átvette a kalapját, fejébe lökte, aztán vállára taszította fel a hátizsákot s elkapta nádpálcáját:

- Mehetünk!

A tömegnek indult. Mindenki szótlánul nyitott neki utat.

Valahol az elsőosztályú váróteremben a három tisztet borogatták. A két csendőr még mindig a resti ajtajában állt mereven. A második csendőr elsápadt:

- Börtönbe tesznek, őrmester úr.

Az őrmester is elsápadt:

- Tudom... De a századparancsnokom volt.

X. (A VAK KLARINÉTOS)

Nagy idő után a schönbrunni kertben jártam megint.

Valamikor sokat voltam erre. Más világ volt az. Felkötöttkarú katonatisztek sétáltak a parkban, csinos asszony kísérte a legtöbb tisztet s egy májusi hajnalban fölmentünk a Szent István-templom tornyába, mert olyan hír volt, hogy virradat előtt, mikor alszik a város, furcsa dobolást hallani a toronyablakban és senki nem tudja, honnét jönnek ezek a kísérteti hangok. Mi is hallottuk akkor a dobolást: néha hatszor egymásután, máskor megállás nélkül peregve. Tirol havasai irányából jött ez az álomszerű dobpergés és mi mély meghatottsággal hallgattuk, amint messze-messze szóltak a Ferenc József ágyúi. Talán a hetedik isonzói csatát vívták akkor...

Mert élt még az öreg, de már hajlottan járt. Többször láttuk a park elkerített részében, amint a kastélytól oldalt járkálgatott s Isten tudná, min tünődhetett ősz fejével? Mert túlnyomórészt maga elé gondolkozott s a járása bizonytalanra vált. Senki nem sejtette akkor, mi következik el másnap népekre és császárokra? A kerítés fái alól szívszorongva néztük az öreget. Szokása volt, hogy olykor megállt egy szünetre. Mögötte udvari vadász járt, talán száz lépésnyire. Úgy lépkedett, taktusra, mint elől a király. S ha megállt az öreg, a vadász is megállt visszafogott lélekzettel. A sárga kastély feljárójában magyar baka feszített a poszton s a szemgolyóit se merte megmoccantani. Akkor már esztendőök óta katonák haldokoltak a messzi határokon, itt pedig vacogott a vadász s görcsbe-merevült a strázsa. Nagy úr volt az öreg.

Azóta sok minden megváltozott.

Hogy a régi kertbe vetődtem el ismét, sok néhai emlékre alig ismertem rá. A kastélyban kedve szerint kószálhatott mindenki s elhanyagolták a parkot is. Vasárnap volt e napon, elkésett nyárvégi délután. Itt-ott pókhálók szálltak s a nap tündöklött, talán utoljára. Mindenki érezte ereje hanyatlását. Talán ezért is volt, hogy az emberek kiözönlöttek a városból örülni az utolsó napfénynek. Vigan voltak a bécsiiek, nevető csoportok tolongtak a park utacskáin, köztársasági gyalogosok jöttek nyalkán s karon hozták a babájukat is. És senki-senki nem akadt, akinek eszébejutott volna, mi volt itt valamikor! Csak a verkliszó volt még a régi, amely távolabbról szállt errefelé, ócska dalt sipítózva. Valahol az állatkert táján nyöszörgött a sípláda.

Súlyos emlékek fogtak közre, ahogy egyesegyedül kóboroltam az utak zeg-zúgain. S itt talákoztam a vak klarinétossal, aki a kert egy zugolyában üldögélt, fatönkön. Nyekeregve játszott egy kézharmónikán s világtalan szemeit a napnak emelte. Fekete pápaszeme felgyult a napban, keskedt ruhában ült ott egyedül s kirtartóan játszott. Néha egy-egy pár vetődött a magányos helyre, félpillantást vetettek a vak emberre s egymásba karolva, fesztelenül haladtak tovább.

Pedig a vak ember katonaféle lehetett valamikor, mert elnyúzott sapka volt kitéve a lába elé. Valaki néhány papírpénzt vetett a sapkába.

A vak katona játszott. Sipítva szólt a hangszer s egyszer-egyszer ő is hozzádalolt. Valami elfelejtett valcert:

*Wienerin, du kleine,
Fahre nicht alleine,
Fahre nicht im Schneegebraus'
In das alte Meer hinaus...*

Senki sem volt talán, aki emlékezett volna még a kopott dalocskára.

Megálltam oldalt és sokáig elhallgattam a vak katonát. Nem vett észre. Ő csak játszott buzgón és ha úgy érezte, hogy valaki elhalad előtte, dalolni próbált a harmónikához, mialatt mély alázattal mosolygott.

Egyszer megpihent. A harmónikát az ölébe ejtette s kabátja ujjával megtörölte a homlokát. És sóhajtott egyet.

Hozzáléptem:

- Hol sebesült meg, öreg?

- Én, uram? - s meglepődve fordította felém az arcát, mint az olyan ember, akit ritkán szoktak megkérdezni. - Én, uram, Rohatin alatt tizennégybe, őszön. Ott maradt a két szemem...

- S hol szolgált?

- Én uram, csak a zenekarba. Ott fújtam a klarinétot, amíg meg nem vakultam. Akkor veszett el az egész banda, mert mind hősi halált haltak. Csak a tamburmajor maradt meg, de az ijedtségtől ő is sokáig rángatta a fejét. Aztán, hogy meghalt a zenekar, sebesültszállítónak állították be vagy két hét múlva. Más hasznát úgyse vehették többet.

A banda tömeges pusztulására elhallgatott. Az utacska irányába fordult és sokáig elfigyelt arrafelé... Észrevettem, hogy sétálókra les.

- Senki nem jön az úton, - mondtam neki.

- Gondoltam, uram. Ha lépést hallok, játszani kezdek nekik. De mindig kevesebben járnak énfelém s leginkább csak magamnak húzom. Maholnap mindenki elhagy, uram.

Egy darabig maga elé meredt. Aztán beszélni kezdett:

- Úgy volt az, kérem, hogy rosszul állhattunk akkoriban, mármint tizennégyes őszön. A nap igen sütött s minket egy erdőcske tisztására állítottak fel. Úgy sütött, akárcsak most, mert azért megérezem az arcommal. Annyi volt a halott, hogy már nem is számolták őket, a sebesülteket meg nem győzték hordani hátrafelé. Szóltak az ágyúk, de hogy! Már a lábunk is rángatózott, amikor hozzánklovagolt az ezredes úr, kihúzta a kardját, úgy lelkesített: „fiúk, fújjátok el az ezredmarsot, minden ember ahogy bírja!” Mi belevágtunk azonnal, mint soha azelőtt. Egy pillanat alatt recsegték a kürtök, bőgtek a bombardonok, doboltak a dobok, kiabált a sok klarinét. Az egész erdő zengett, mert akkor ment rohamra az ezredünk...

Összenyomta a harmónikát, letette az ölébe:

- Sokan abban a föltevésben élnek, hogy a zenekar csak úgy gépiesen játszik. Lehetséges, hogy egyéb alkalmakkor előfordul. De akkor délután, ott Rohatin alatt, minket is elkapott a lelkesedés s elmondhatom, hogy szinte hősiesen fújtuk. Köröskörül velünkdőrgött az erdő, amiből nagy baj lett aztán. Mert az ellenség is meghallotta, hol vagyunk. Amiatt vakultam meg. Nagy tüzzel játszottunk abban a pillanatban, a cintányéros még bokázott is jókedvibe, miközben a tányérokat csattogtatta, amikor egyszerre csak sivítás támadt a levegőben s amire feleszmélhettünk volna, valami nagy sötétség vágódott a félkör legközepibe, majdnem a tamburmajor lábához. Elállt bennünk a szív, de még lélekezni se volt időnk, amikor megnyílt a föld s felvágódott a fák tetején túl. Annyit láttam csak, hogy a tamburmajor a hátára esik, aztán egy csattanás, de olyan, hogy megreszketett az erdő, aztán nagy veresség lángolt fel, a szemembe csapott, aztán még nagyobb feketeséget láttam. Olyan csönd lett, hogy visított tőle a fejem. Csak a tamburmajor nyöszörgését hallottam: a zenekar minden többi tagja hallgatott. Mert elesett az egész zenekar. Ketten maradtunk meg a tamburmajorral, de a tamburmajornak,

mint később mondták, úgy rángatózott a feje, mint valami nyavalyásnak. Én pedig, hogy beleestem akkor a nagy setétségbe, még mindig benne vagyok. Azóta nem látok, uram.

Megállt, sokáig nem szólt. Egyszer még annyit mondott csendesen:

- Azóta csak hallgatom a világot, de semmit se látok belőle. Talán jobb is így. Mert sok minden megváltozott itten, uram...

Lecsüggesztette a fejét s végleg elhallgatott.

A kertnek azon a részén, hol a vak klarinétos üldögélt, nagy elhagyatottság ült. A verkliszó távolról, egy-egy villamos csengője s idebb a kirándulók zsidongása mély melankóliába mosódott, amire idáig jutott el. Egyik szomszédos utcán felkacagott valaki, különben csend volt.

A vak ember megmozdult egyszer:

- Mindig klarinétos voltam, kérem a félbalról álltam a második sorban. Mindenki a maga helyén, mert nagy volt a fegyelmezetség. Azóta sok minden másképp van...

Hirtelen fölfigyelt s az utacska irányába emelte arcát. Aztán felémfordult:

- Jön valaki, kérem?

S a harmónika után nyúlt izgatottan, talán, hogy a kellő pillanatban belesapjon valami hetyke marsba. Végignézttem az útvonalon s annyit mondtam neki:

- Üres a környék.

Elszontyolodott. S ahogy beszélni kezdett megint, sok keserűség volt a hangjában:

- Itt szokok ülni minden vasárnap. Kevés a kereset, de legalább magamba vagyok. A klarinétot akkor fújtam utoljára, mikor megvakultam. Egyszer-kétszer próbáltam még, de nem ment. Meggyengült a tudóm. Az ismerősök tanácsolták akkor ezt a hangszert. Nem sokat hoz a konyhára, de nem is zavar senki. Olyankor elgondolkozok sok régi dolgon. És látom is őket, mert sok esztendőig szolgáltam a zenekarba. A császárt is láttam, uram. Sokszor láttam. A parádén is én fújtam a klarinétot. Nagy dolog volt az, kérem.

Rámfüggesztette kialudt szemeit:

- Látott valaha császárparádét, uram?

- Nem láttam.

- Hát majd elmondom. Hanem tessék szólni, ha valaki jönni találna erre. Majd játszok neki.

Hogy a régi emlékekhez készülődött, izgatott lett. Oldalt tette a harmónikát s tétova ujjait végighúzta a bajuszán. Kihúzta magát:

- A zenekar jobbszélről állt föl, egyvonalba az ezreddel... De rosszul kezdtem. Mert már három nappal elébb jött ki napiparancsba, hogy parádé lesz a Schmelzen s a császár is meg fog nézni minket. No, lett aztán, ami nem volt még a kaszárnyákban! Az ezredesek szigorúan intézkedtek, a kapitányok az őrmesterekre kiabáltak, az őrmesterek a káplárokra káromkodtak, a káplárok pedig pofot ígértek a bakáknak. Mindenféle nagy abrikolás, hogy minden ember tisztában legyen vele, mi az, mikor a császár jön... Volt katona, uram?

- Voltam.

- Akkor tudja, mi az: három lépésről distanc! Nohát, amikor minden baka jól meg volt már dolgozva, előző napon próbaparádéra rukkoltak ki az ezredesek. Zsinórral meg cövekkkel mérték ki a teret és távolságot s mikor a legények egymásután kezdtek felkanyarodni és a tisztek

kardjaikat villogtatták, volt ott, ami még nem volt! Nagy vezényszók meg káromkodás: minden percben hallatszott a tajfelbagázs, meg az ájncellaeszt. Estek a büntetések, mint a csillaghullás: minden parádé után be volt csukva az ezred harmadrésze. Szép világ volt, uram!

Hallgattam. A vak ember lázasan beszélt, halántéka csillogott a napfényben:

- De mindez semmi. Hanem mikor az igazi parádéhoz kellett felvonulni! Az emberek le nem hunyták a szemüket, mert nem hagyták őket a feljebbvalók. A közlegényeket már éjfél előtt fölverték a káplárok s akkor kezdődött csak a pucolás! Félóra múlva a káplárok keltek föl. Egy órakor az őrmesterek, félháromkor a zászlósok, négy előtt a hadnagyok, ötkor a kapitányok fel, egész a tábornokokig, sarzsi szerint. A huszárok az istállóknban csutakoltak, a tüzérek az ágyúkat készítették, az árkászok a lapátokat dörzsölgették smirglivel, a szekereszek a kerekeket kenték kulimázzal... Így virradt ránk a nap. Akkor érkeztek a tiszt urak egymásután, díszben. Mind összeszidta az alantasokat, őket pedig a feljebbvalók. Kilenc órakor megindultunk aztán.

Melege volt: kabátja ujját végighúzta a homlokán. Egyet fűjt:

- Nohát, kilenckor indultunk. Mi zenészek legelől, nagy zeneszóval. A város összes utcáin és terein vonultak már a csapatok és mind, mind a Schmelz felé. Az csak a gyakorlótér, uram! A nép az utcákra tódult, úgy gyönyörködött bennünk. Mi pedig meneteltünk nagyvígán s voltunk, Isten tudja, mennyien. Mikor a Schmelzre kezdtünk felkanyarodni, nem lehetett látni mást, csak az eget, meg a sok katonát. Voltak ott bakancsosok, vadászok, dragonyosok, ulánusok, huszárok, tüzérek, utászok, szekereszek, árkászok, hidászok. S a sok katona már vagy másfélórája kanyarodott a Schmelzre, mert voltunk talán húszezren. Minden emberben vert a szív... A császárt vártuk, uram.

- Aztán hogy álltak fel?

Mosolyogva felelt:

- Igen szép volt az, kérem. A zászlóaljnak tömegben álltak föl, a századok oszlopban, négy század egymás mellett. Legmesszebb, elől, az ezredesek, szembefordulva az ezredekkel, minden ezredes mögött az ezredsegédtiszt. A zászlóalj-parancsnokok a zászlóalj előtt, a kapitányok a századok jobbszárnyán, a szakaszparancsnokok az arcvonul hátában. Majdnem elfelejtettem, hogy az első vonalban a gyalogosok álltak kifeszített mellel, azok megett lovasok ültek kényesen a lovaikon, aztán a tüzérség következett az ágyúkkal, legvégül a többiek. A bakák sapkahegyein csillogtak a rézrózsák, a huszárok fekete forgói himbálóztak, ha egy kis szél jött, a tüzérek lófarkos csákókban rukkoltak ki. Mi az ezred jobbszárnyán sorakoztunk, legszélről... Régen volt az, uram.

Kis szünetre megpihent. És ahogy beszélni kezdett újra, egyre-inkább tűzbejött:

- Azalatt tizenegy óra lett s mi halálos csendben vártunk. Csak a sziveink dobogtak a félelemtől. És amikor már jó sokat vártunk, nagy távolságból a díszjelet kezdte fújni valaki. A figyelő trombitás volt, akit azért állítottak ki egy pontra, hogyha sok tábornokot lát ügetni felénk egy csomóban, fújjon bele, mert ott jön majd a császár is. Abban a szempillantásban az ezredesek fölemelték kardjaikat a napban s vezényszót kiáltottak, a kapitányok és főhadnagyok utánakiáltották rekedten, mert mindenki igen be volt már gyulladva. Egy másik szempillantás alatt a katonák vállra kapták a fegyvert, s olyan csend lett utána, hogy belenyilallott a talpunkba.

Akkor jött a császár!

Messze járt még, de ahogy közeledett ügetve, mindig nagyobbak látszott. Vagy huszonhárom tábornok és egyéb nagykutya lovagolt utána zöldtollas kalapokban, széles hassal. A császár legelől, mint a szél s már nem is tudtuk, hol vagyunk? Szinte repült felénk fekete lován. Fehér waffenrokk rajta, piros volt a nadrágja s arany-lampassz húzódott végig azon, a tollak pedig lobogtak a kalapján. Keményen tartotta magát a nyeregben...

Akkor az ezredesek magosra suhintották a kardjaikat s remegve kiabáltak valamit, a tambur-major jelt adott az ütenybottal s abban a másodpercben már bele is vágunk a Gotterhaltébe. Azt kellett volna hallani, uram! S mialatt megszólaltak az ezredkürtösök és a generálmarsot fújták egyszerre mind, a zászlótartók földig hajtották a zászlókat, mi pedig fújtuk, hogy zengett a világ. Cifráztak a klarinétok, sikoltoztak a sípok, jajgattak a csavarkürtök, kiabáltak a vadásztrombiták, peregtek a kisdobok, puffogott az öregdob s a bombardonok bögtek. Minden kavargott már körülöttünk, az ezredkürtösök két pofára fújtak, a zászlók rúdhegyei a földre buktak, mi pedig ész nélkül trilláztunk a klarinétok billentyűin...

Sötét lett velünk a világ, mert akkor már a tér közepén volt a császár.

És hogy mi történt azután? Alig lehet azt elmondani.

A legfőbb parancsnok a császár elé ugratott és míg tollbokkrétái lobogtak, egymásután háromszor vágott le a kardjával, úgy tisztelgett. A császár szalutált s akkor megindult a csapatok felé.

Kicövekelve állt minden ember. A bőr kifeszült az arcsontokon, a szemek nem moccantak. A zene szólt, az ezredkürtösök a generálmarsot fújták megállás nélkül, a zászlók hegyükkel a földet érintették. A császár pedig ment lépést és siket csöndben az első vonal előtt, utána legalább huszonhárom nagykutya ugyanúgy. Jól megnézte a fejevonulat s néha megcsóválta a fejét, tetszése jeléül. Némelyik bakának szalutált is, ha kedvére volt a peckes tartása. Ment a császár nagy csendben. Mikor az ezred végibe ért, a másik ezredben vágott fel a zenekar. Mi elhallgattunk már akkor, odaát pedig felsikítottak a klarinétok, kiabáltak a vadásztrombiták, peregtek a kisdobok, puffogott az öregdob s a bombardonok morogtak. Az ezredkürtösök fújták, hogy majd szétment a pofájuk, a zászlók pedig hegyükkel földreestek a császár előtt. Nagy úr volt az, kérem.

Mikor aztán elhaladt az első vonal előtt, a második vonal elé kanyarodott, aztán a harmadik elé, a negyedik elé, végig. Ahogy elléptetett a szekeresek előtt is, lovába vágta a sarkantyút s elvágatott messzebbre, ott megállt egy ponton, mert onnét akarta megszemlélni a díszmenetet. Látott már díszmenetet, uram?

- Láttam, - feleltem szorongó szívvel.

- Az lehetséges, - sóhajtott egy mélyet. - De olyat soha, mint mikor a császár előtt vágta a lépést!

- Nem is lehet azt elmondani... Az első zenekar felkanyarodott s elhelyezkedett szemközt a császárral, aki megett akkor már vagy harminc tábornoki sarzsi foglalt állást lóháton. Tollaik megborzolódtak a gyenge szélben, az öreg meg csak ült a nyeregbe peckesen, pedig koros ember volt már abban az időtájban. Az első vonal már közeledett is ekkorára, de micsoda lineában, hej! A tisztek kardjai felsuhantak a napban, mellek és puskaszíjak kifeszültek, a fejek a császár felé vágódtak, dörgött a föld a bakancsoktól. Akkor intett ütenybotjával a tamburmajor, mi belecsaptunk egy marsba, mint a fergeteg! Elvonult az első linea, jött a második, a harmadik, a tizedik, az arcok remegtek az erőfeszítéstől, jöttek a dragonyosok, jöttek a huszárok kényesen s fekete forgóik hajladoztak. Mi vágunk a marsot, hogy csörgött a halántékunk, a császár pedig szalutálgatott. Öreg ember volt már, tehát a fejével bólogatott a

feltartott kezéhez, de azért látszott rajta, hogy sok öröme telik az egyes alakulatokban. Azalatt mindig jöttek s egy zúgás volt már a mező a felvonulástól. Jöttek lófarkos csákókban a tüzérek s ágyúik torkai szakadatlanul kongtak, jöttek az utászok, a szekeresek, az árkászok, a hidászok. Volt ott húszezer ember is talán. Amikor az utolsó linea is ellépett, a császár - hajlandósága jeléül - szalutált a tábornokoknak, megrántotta a kantárszárat és akkor nagy vágásban átrepült a széles mezőn, a Burgnak. A sok tábornok meg utána, repkedő tollaikkal. A császár legelő!... Elzúgtak, mint a szél! És akkor egy nagyot fúj mindenki: vége volt a parádénak...

A vak ember itt elhallgatott hosszan, mintha rajzó emlékeivel küzdött volna. Ahogy megszólalt mégegyszer, alig ismertem a hangjára:

- Ma rongyvilág van, uram... Császárok, királyok visszajönnek egyszer, mert nem élet ez így... Visszajön a császár, de én már nem fogom megérni. Mások fújják majd a klarinétot...

Leesett a feje. Később annyit kérdett még:

- Nem jön valaki az úton, uram?

- Nem. Senkisé jár mostan erre.

Némi pénzt csúszttam a sapkájába s elosontam mellőle nesztelenül.

Néhány perc múlva megálltam a kastély előtt annál a drótkerítésnél, mely a park egy kis részét elzárta a kastély körül s ahol néhány esztendővel előbb annyiszor figyeltem elálló szívvel, mialatt a kastélytól oldalt az öreg király sétálgatott egyesegegyedül. Koros ember volt már abban az időben, de azért keményen tartotta magát. Vagy száz lépésre udvari vadász kísérte és ha a király megállt olykor, az udvari vadász is megállt, visszafojtott lélekzettel. Ha aztán tovább ment a király, ő is megmozdult, taktusra.

Most szabad volt a kastély. A széles lépcsőkön jókedvű kirándulók, köztársasági bakák rajzoltak ki és be, karjukon a babáikkal. Múzeum, vagy valami látványosság lehetett odabent. Nem tudom, mert nem kérdeztem senkit.

Álltam a régi kerítésnél, álltam. Abból az irányból, hol a vak klarinétost hagytam el, egyszer megszólalt még a harmónika. Nyekeregve játszott a hangszer s a vak ember nyekeregve próbált hozzádalolni egy régi vakért:

*Wienerin, du kleine,
Fahre nicht alleine...*

Eltűnődtem sok néhai dolgon. Vasárnap volt, csodafényű délután. Később hűvösebb áramlat húzott át a Kahlenberg felől s hosszút sóhajtott tőle a kert.

Az ősz üzent már.

XI. (UTOLSÓ TALÁLKOZÁS)

Alig-délután volt. Délibáb remegett a puszta távolában.

De innen, a nyárfás alól, csak az éghatár legalját lehetett látni, mert a fák törzsein felül erdő volt minden. És míg odakint, a forróságban, szinte lihegett a határ, halálós neszben hallgatott a nyárfás. Darázs se dongott sehol, minden-minden ájultan esett össze a kánikulában.

Csak messziről, valahonnét a kazlak felől szállt el idáig nagy-olykor a cséplőgép zúgása. De ez a zúgás is el-elveszett. Talán csak rémlett az is.

A zúgás iránya felől egy lovas tűnt föl. Toronyiránt poroszkált a tarlón át, egyenesen a nyárfásnak.

A fiatal gazdasági tiszt volt. A prakszi.

Amint az árnyasba ért a lovával, lecsúszott a nyeregből, a szakadék partjáiig vezette a lovat s megkötötte az egyik fához. Ő maga leheveredett a szakadék tetejére, a fűbe, alig pár lépést a nyírfahidacskától, mely a mélység fölött vitt át. Más időben patak csobogott odalent, de most azt is felszívta a kánikula.

Lovaglónadrágban hevert ott a prakszi, poros csizmában, könnyű kabátja törekkel beverve, ahogy éppen jött a cséplőgép mellől. Huszonhatéves ha volt csak, arca olyan, mint az alma s előszedvén ovális zsebtükrét, kis bajuszát kezdte kipödöríteni. Szúrósra, mint a szeg.

Később fölpillantott s az urasági ház felé nézett el sokáig, melynek piros cserepei kikandikáltak a nyárfás szélén. S belesóhajtott a világba.

Remélte, hogy ma megint csak erre fog elmenni a leány. Föltette magában, hogy beszélni fog vele.

És mialatt elandalodott édesen, nem vette észre, hogy a majorság felől a másik prakszi közeledik. Az is bricseszben volt, zergetollal a kalapja mellett s a csizmája szintén poros. Már odaért s átszólt heverésző társához:

- Tudom, kire vársz, Jóska.

Az első prakszi megfordult:

- Annál jobb nekem. Legalább nem diskurálunk feleslegesen.

A második prakszi pillanatra megállt a szakadék túlsó szélén s annyit mondott:

- Pirikéről ne álmodozz, koma. Ugyis hiábavaló.

S némi káröröm is volt a hangjában.

- De te se, cimborá - szólt vissza félvállról az első prakszi. - Tudom, hogy abba görbültél meg.

A második prakszi nem mutatott sok meglepetést, mint akinek minden mindegy ugyanis. Továbbment, az urasági lak felé. Néhány lépés után visszaszólt:

- De én legalább nem vacakolok utána. No, ég veled és harmathullás!

Távolodott, távolodott a cimborá, a szerelmes prakszi pedig ottmaradt az árok tetején, féloldalt dülve, mialatt a fogát piszkálgatta egy szalmaszállal.

Azalatt hallgatott a nyárfás. Mert csak kis szél se jött a puszta felől, melynek határkarimáján hangtalanul játszott a délibáb. A fák törzsei között ki lehetett látni az elhaló távolig, hol tengervíz vert hullámot és kergette magamagát a szemhatár fölé tornyosodva.

A délibábon hosszan eltünődött a prakszi s kietlen állapota jutott eszébe. Nem volt titok többé (az elébb is a szemébe mondták), hogy szerelmes az uraság leányába. Sok reménye nem lehetett a prakszinak, különösen azóta, hogy egy rokonfiú is feltűnt a háznál. Öt hete lézengett már itten, barátja lett mindenki, még a két prakszi is, tegeződő viszonyban volt a leánnyal s egyelőre semmi jel sem mutatta, hogy hazafelé készülődne. Érezte a prakszi, hogy nem minden ok nélkül van jókedve az ő urfi-cimborájának, tehát sóhajtott egy keserveset:

- Hej, vacak világ!

Ahogy felrévült volna s az urasági lakás felé tekintett, úgy tetszett neki, hogy a leány tart erre a nyárfás ösvényén. Mint csaknem minden délután máskor is, ha tenniszezni indult. Összehúzta a szemét, hogy nem valami más nőszemély közeledik-e a kastély felől? Hosszú pillanatilg nézett így s akkor annyit szólt nagy felindulásban, maga elé susogva:

- Pirike jön...

A prakszi azért lett lázas, mert nagy töprengések után elhatározta, hogy ma egy-két célzást próbál elejteni a leány előtt. Hátha csalódnék a föltevésében? Hiszen a leány mindig szívesen beszélgetett vele, különösen olyankor, ha vasárnap-ebédre hivatalos volt a két prakszi is a kastélyba. S most, a végső pillanat előtt, miután előbb elszontyolodott kissé, szeretett volna felujjongani. Mert egyedül jött a leány.

Jött.

A járása volt a legszebb s a prakszinak feldobbant a szíve, amint látta közeledni, egyre közeledni maga felé. Egyenes, büszke tartásban lépegetett a gyalogösvényen, rakett volt a jobbkezeben s amint egyet-kettőt felcsapott vele a levegőbe, megvillant a barnára edzett karja, amelyet szabadon hagyott a kurta ujj s megvillant alulról egy-egy fodorszél. Fehér vászonruhában jött, tenniszcipőben. A tennispálya felé tarthatott, mint csaknem mindennap délután.

A prakszi félkönyökre bocsátotta fejét s nem mozdult. Arra gondolt, hogy a leány alig ha három évvel fiatalabb nála: éppen hozzávaló lehetne. E gondolattól elkeseredett, mert olyasféle sejtés kezdte gyötörni mégis, hogy prakszitársának alighanem igaza volt, amikor azt ajánlotta neki, hagyjon föl minden számítással.

A leány közel volt már a hidacskához, mire a prakszi is fölocsudott. Ha már le kellett mondania róla, föltette magában, hogy legalább egyszer elbeszélget még vele s kigyönyörködi magát benne utoljára.

Fölállt, odalépett a lóhoz, megveregette a nyakát, aztán háttal fordult neki s félkézzel a sörényébe fogózva, várta a leányt. És amint így szembefordult vele, megérezte valahogyan, hogy a leány sohasem lehet az övé. Nem, nem! Valóságos merénylet még a puszta föltevése is.

A leány akkor lépett rá a hidacskára s a prakszi megbillentette kalapja keskeny karimáját:

- Kezétcsókolom, Pirike!

A leány kis mosolyra huzta össze a száját s jószívvel biccentett hozzá:

- Jónapot, Józsi!

Úgy látszott, tovább akar menni, de akkor gondolhatott valamit. Mert némi tétovázás után megállt s a prakszira nézett. Inkább kíváncsian:

- Várt?

- Vártam, Pirike - s a remegés érzett a hangján.

A leány nem felelt. Félrekapta a szemét, a híd karfájához lépett s két karjával rákönyökölt könnyedén. Letekintett a mélységbe s fehér vászonruhája aközben kifeszült keveset a két apró mellén. A prakszi le nem vette szemét a leányról és ahogy elnézte a kiskontyos barna haját, meg a komolykodva leeresztett félarcát, amelynek bronzszíne volt a naptól, azt hitte, fel fog jajgatni. Nézte a leányt, nézte szívszakadtan.

Egyszer aztán fölpillantott, a leány is és nyílt barna szeme zavaros lett. Beszélni kezdett fáradtan:

- Azon gondolkoztam éppen, hogy milyen szomorú így látni ezt a patakot. Kiszáradt, nem hallani a csörgését, amely mellett annyiszor eltűnődtem azelőtt. Hová lett, Istenem! Hiába töpreng rajta az ember, mert a poros meder hallgat...

A prakszi annyit mondott rá halkán, mintha valami mélységes-mély álomból kezdett volna ébredezni:

- Nekem is épp az járt az eszembe, Pirike.

Itt már szembenálltak. A leány ismét rátalált a hangjára. Így kezdte:

- Az elébb azt mondta, hogy várt reám...

- Vártam, Pirike. De csak vártam...

E pillanatban csodálkozva vetette föl fejét a leány. Nagyon szép volt így:

- Miért csak várt?

- Tudom is én, - válaszolt keserű közömbösséggel a fiatalember s megsimogatta a ló nyakát. - Csak úgy...

De a leány nem hagyta. Belekötött:

- Meg kell mondani! Akarom! Ha csak egy cseppet szeret, azonnal meg fogja mondani!

A prakszi elnézte a leányt s hirtelen csak mosolyogni próbált, amikor látta, hogy ökolbe szorítja a keskeny kezét s minden szónál akaratosan üt egyet a hidacska karfájára. Nem volt már levert a prakszi, ellenkezőleg: gyönyörködni kezdett a leányban.

A leány most már követelőzőtt. Fölvetett fejjel, merészen. Egy váratlan mozdulattal aztán összetette a kezét:

- Ha csak egy cseppet szeret, Józsi...

- Hisz éppen ez a baj, Pirike! - vágta ki oly hirtelen, hogy maga is megszeppent s nem folytatta.

A leány türelmetlen lett:

- Miért volna az baj? - s fürkészve húzta össze a szemét.

- Azért baj, Pirike, kezécsókolom, - sóhajtott egy végtelent a prakszi, - mert nem egy cseppet, hanem nagyon szeretem. A kelleténél is jobban. Mondjuk így: meg nem engedhető mértékben.

Csendesen rázta fejét a leány:

- Mi az, hogy: meg nem engedhető mértékben? Ezt nem értem. Hiszen tudhatná, hogy én is szeretem. Mert jó fiú maga, Józsi.

A prakszi közbevágott, mert itt már ő lett türelmetlen:

- Nem úgy gondoltam, Pirike! Maga végzetesen félreért...

- Hát hogy? - kérdezte édes-kíváncsian a leány s azalatt szomorkásan hajtotta oldalra a fejét.

A praksziból kitört temérdek keserősége. Nem bánta már, ha összedül fölötte a világ:

- Úgy, Pirike, hogy szerelmes vagyok magába!

A leánynak elnyílt a szeme s a meglepetéstől félig nyitva maradt a szája. Alig tudta ki-
mondani:

- Maga szerelmes belém? De hisz az lehetetlen!

S olyan értelmetlenül nézett a fiatalemberre, hogy a prakszin hirtelen átvillant az égő
gondolat: a leány mindent tud és csak azért faggatja, hogy gyönyörködjék a kínlódásában. De
csak átcikkanó gyanúja volt ez. Kicsorduló szívvel folytatta, mielőtt faképnél hagyná a leány:

- Tudom, hogy lehetetlen, Pirike. Továbbmegyek. Ordítani szeretnék, ha arra gondolok, hogy
egyszer másnak lesz a felesége!

Megállt, elhallgatott. Nem bírta tovább.

Csend volt, csend volt... Még a levegő se mozdult. Túl, túl a nyárfáson, olyan messzeségben,
hogy képzelet volt talán, még egyre épített és rombolt a délibáb. Siket neszben figyelt a
nyárfás.

Hosszú idő mult el így. A prakszi a ló mellett állt s nézte, nézte a leányt, aki apró kezébe
bocsátotta le a fejét s a poros patakmedren tünődözött még mindig. Egyszer aztán, de igen
sokára, felpillantott. Szomorú volt már a szeme, a hangja elváltozott. A fiatalemberre nézett:

- Szóval maga azt szeretné, Józsi, hogy a felesége legyek...

- Kérem, kérem... Csak úgy gondoltam rá azelőtt, - mondta sok fájdalom közt a prakszi.

- És most miért nem gondol rá többet? - faggatta a leány.

- Azt hiszem, túlnagy fába akartam vágni a fejszét...

A leány nem tudott elfojtani egy felvillanó mosolyt ekkora őszinteségre. De ugyanakkor
mecsajnálta a prakszit:

- Más itt a baj, Jóska...

- Hogy-hogy? - kapta fel fejét a fiatalember.

- Úgy, hogy már lekéstem...

A prakszi egyszerre vakmerő reménybe kapott s izgatott lett:

- Hogy lekéstem? Miért késtem volna le?

- Mert másnak vagyok a menyasszonya, - s alig észrevehetően felmosolygott. De e mosolyá-
ban volt némi kihívás és még több dac.

A prakszi elkeseredett:

- Más szóval: kampec!

Felkacagott a leány, bágyadt kacagással. Ez azonban már nem zavarta a prakszit, mert érezte,
hogy itt valóban kampec mindennek.

Elhallgattak keveset. A lány mosolyban úszó szemmel, a prakszi nem törődve már semmivel. Közömbös hangon kérdezte:

- S ha szabad kérdezni, ki a vőlegény? Remélem, Géza.

- Ó, - bólintott a leány.

Elhallgattak. A prakszi a lova nyakát simogatta, mert az az érzése volt, hogy fokozatosan kezd megzavarodni. A leány fölhajolt lassan a korlátfáról s kiegyenesedett vakmerő szépségében. Komolyan kezdte:

- Józsi, én most sajnálom magát...

- Hát lehet is, Pirike, - bökkent közbe a fiatalember. - Mert ilyen peches alak nincs több a világon!

- ...sajnálom magát, Józsi, - folytatta feltűnő nyugalommal a leány, - mert nem tagadom, a társasága mindig kedves volt nekem. Szeretem is, de ne értsen félre: csak úgy, mint a kedves fiúkat szokás. Szerelmes nem voltam magába, erről szó sem lehet. Szerelmes csak a vőlegényembe vagyok. Mert szüleink rég megegyeztek - mi ketten kisebbek voltunk még akkor - hogy a Géza felesége leszek. Most aztán, hogy megjött hozzánk, megkérte a kezemet...

A prakszi ingerülten csattant föl:

- S maga ezt nem tudta megmondani előbb, Pirike?

- Hiszen volt eszemben, - szólt csendes búval a leány, - de nem akartam megszorítani.

Itt nézett csak a prakszi:

- Maga eszerint tudta, hogy én szerelmes vagyok magába!

A leány nem felelt, csak bólintott. Igen-igen sajnálta a fiatalembert, aki a fejét csóválgatta:

- Nohát igazán mafla voltam, vagyok és leszek!

A leány meg nem állhatta, hogy föl ne kacagjon megint. Bágyadtan csengő kacagással. A prakszi viszont komolyan megboszankodott magára: hogyan is lehetett ennyire elővigyázatlan! Hiszen ha egy csepp sütnivalója van, látnia kellett volna, hogy a leány alighanem másnak a menyasszonya.

Arra gondolt, hogy elbúcsuzik, szemébe vágja a kalapot és dolgára indul. Messziről idáig szállt olykor a cséplőgép zúgása. Az urasági lak felé pillantott s annyit szólt:

- Géza jön errefelé.

A leány megfordult, majd visszakönyökölt a hidacska karfájára. Csendes volt már ő is:

- Sokáig készülődött az úrfi, szándékosan nem vártam meg. Most biztosan pattogni fog reám.

Megint nem szóltak hosszú ideig. Igen-igen el találtak gondolkozni valamin.

Már közeljárt a vőlegény, amikor magára eszmélt a leány. Megindult a hidacskaról s a prakszihoz ment. A kezét nyujtotta neki. A szeme fátyolos volt, hangja megremegett:

- Bucsuzzunk el, Józsi...

A prakszi a keze után nyult. Az ő hangja is remegett:

- Hol fognak lakni, Pirike?

- Pesten.

- Megengedi, hogy megcsókolhassam a kezét?

- Meg, - és elfordult a fejével.

A fiatalember lehajolt s kezét csókolta a leánynak. A hidacska éppen akkor lépett fel a vőlegény s jókedvűen kiáltott feljűk:

- Mi az? Csak nem szerelmi vallomás?

A leánynak megcsillant a szeme. Óvatosan felelt:

- Most búcsuztam el Józsitól. Jó pajtásom volt mindig.

A vőlegény megállt a hidacska innenső végén. Mosolygott:

- A teremfáját!

Csinos, lengőhajú fiatalember volt s eszéágába se jutott volna, hogy féltékeny próbáljon lenni. Észrevette ezt a prakszi s rosszul esett neki. Szerette volna, ha a vőlegény számonkéri egy kicsit. De az ahelyett jókedvűen intett neki:

- Viszontlátásra, barátom!

- Szervusz, Géza, - bökött valamit kalapján a prakszi, teljes reménytelenségben.

Elmentek. Szorosan egymás mellett, a tennispálya felé. A prakszi, ahogy utánuk nézett s nem vette le róluk a tekintetét, úgy érezte, mindjárt össze kell roskadnia. Ezért visszafeküdt az árok tetejére, a ritka fűbe. De alig hogy leheveredett s félkönyökre dűlt, váratlanul nagyot csapott a csizmája szárára s méltatlankodva kiáltott egy nagyot:

- Mindent kifecsegetem neki! Micsoda marha vagyok, Uram-Teremtőm!

Ám éppoly hirtelen le is csillapult. Mert halottriasztó csend volt körülötte s hallgatott a nyárfás is. A fák törzsei között látni lehetett az éghatár peremét, amely alatt futkosott még a délibáb, de már aléltan. Mintha elfáradt volna a pusztító hőségben. S aközben hallani lehetett elvétve, hogy messziről a cséplőgép zűg...

Egyszer még fölhajlott a prakszi s utánanézett a jegyespárnak. Csaknem elérték már az ösvényfordulót, a vőlegény egyet-kettőt levegőbe csapott a rakettjével, aztán a menyasszonyához hajolt. Ugyanakkor úgy rémlett a prakszinak, hogy a leány megfordul félig s visszapillant a hidacska felé.

S a prakszi nyugodt lett. Mert tudta már, hogy jönni fognak napok, amikor reagondol a leány.

XII. (BÚCSUZTATÓ)

Meghalt a segédjegyző.

Hát meghalt.

Van már bizony másfél-esztendeje, hogy eltávozott e földi terekről és beírta nevét a másvilági vendégkönyvbe, ahol minden föltevés szerint törölték az ideáthagyott apró adósságait, - de a híre csak most jutott el hozzám. Mert messze halt meg a segédjegyző, olyan távoli helyen, amelyre ma úgy tekintek vissza az itthoni messzeségből, akárcsak megfogyatkozott kedvemmel a tűnő ifjúságom után. Istenem, mi módon is kellett elmennie innét! Csatakos ősz volt, köd fogta be a falucskát, pocsolyatenger zárta el a külvilágtól, gyöngyök csillogtak a szilvafácskák ághegyein s a segédjegyző akkor fölemelkedett mégegyszer nyomorult vackáról s a tenyéryi ablakon át belenézett az őszi ködbe. Szederjes volt az arca s csak nézett, nézett ki-felé halálravált szemével. Egyedül volt már, mindenkitől elhagyatva. Aztán visszahanyatlott és sok keserűség közt utoljára hajtotta le fejét a párnára.

*

Nem mindennapi ember volt a segédjegyző.

Vállban kicsit megtört s emiatt némileg göthös. Ez lehetett az oka, hogy már ifjúkorában is vénülő legénynek tetszett. Egy gyengéje volt: a borovicska. Elsején sohasem várta be, míg megküldik postán a fizetését, hanem már előző napon felkészült, hogy nagy izgalmak közt és gyalogszerrel nekivágjon a megyei székvárosnak és ott személyesen vegye föl havi járandóságát: a nyolcvankét koronát és hatvankét fillért. Mert ennyi járt a segédjegyzőnek minden hó első napján.

A segédjegyző tehát, akit „bontalábú bojtár”-nak hívtak melleleg, minden elseje előtti napon személyesen indult el a székváros felé, azzal az eltökélt szándékkal, hogy estére feltétlenül otthon lesz s magávalhozza a teljes fizetést. Régi terve volt ugyanis törleszteni valamit abból az adósságból, mely a háziasszonyának járt volna s azonfelül volt némi kölcsöne a fogyasztási szövetkezetben is. Ám az emlékezetbeli idők óta nem akadt ember, aki estére otthon látta volna a segédjegyzőt. Hazakerült ugyan, de csak a negyedik hajnal felé, ugyancsak gyalogszerrel. Mert akkorára úgy lekoppasztották a városban, hogy csak az utolsó egy-hatos se maradt meg a zsebében, amelyből megválthatta volna a harmadosztályu vasúti jegyét. A segédjegyző tudniillik, bármennyire fogadkozott is magában, nem állhatta meg, hogy be ne pillantson tíz percre a Varázsfuvolához címzett korlátlan italkimérésbe, ahol egy hörpentés borovicskát kért szerényen. Ez lett a veszte! Mert délután még a Varázsfuvolában tanyázott, fesztelen hangulatban, estére pedig, hogy besurrant volna a Vidra primás bandája, a segédjegyző nagyot csapott öklével az asztal sarkára s abban a pillanatban elkiáltotta magát szilajul:

- Gyantázni!

A barna fiúk gyantázni kezdtek eszük nélkül s mikor rázendítettek a Rákóczi-féle nótára s a bőgő is közbemorgott, a segédjegyző leborult a két karjára és sírni kezdett, annyira odalett. A nagybőgő volt második gyengéje.

Így aztán nem lehet megütödni, ha negyednapra egy peták nélkül vetődött haza.

Mulatni csak úgy a maga számára hangoskodott s mindössze egy ízben volt virtuosos cselekedete. Történt, hogy egy alkalommal szokatlan mértékben gyúlt föl benne a keserűség, a

zenészi kar tagjai épp ama nevezetes szviharai dalt zengedezték, a segédjegyző hirtelencsak kipattant a Varázsfuvola legközepére s a vérlázító ütemekre verbunkost kezdett kidobogni. E pillanatban senki más nem ült a Varázsfuvolában, kivéven azt a szabósegéd-külsejű vándorlegényt, aki csöndeskén iddogált a sarokban és mosolyogva nézte a segédjegyző fenekedő táncát. A segédjegyző botfűlű volt ugyanis, minek folytán sohase dobbantott taktusra s ezen mosolygott a szabósegéd. Észrevette ezt a segédjegyző, abban a pillanatban felforrt, megállt, a zenészek elhallgattak, aztán kezével az ajtóra mutatott s kiáltott egyet:

- Mars ki!

A vándorlegény felállt és összeszedvén cókmojkját, kifelé indult szerényen. A segédjegyző vérszemre kapott, először mekegni kezdett, majd a legény után iramodott, miközben fölényesen szólt oda a cigányoknak:

- Adok neki egy csárdást!

Hogy aztán mi történt odakint, nem lehet tudni. Bizonyos csak annyi, hogy amikor három perc múlva visszajött a segédjegyző, nagyokat fujt s a kabátja és az inge balujját a jobbkezeiben hozta. Le volt szakítva. Attólfogva úgy kesergett tovább, meztelen balkarral.

Ez az elkeseredése azonban legyen mentsége minden virtuskodásnak. Abban az időben szerelmes volt a segédjegyző, mintegy nyolc év óta egyfolytában. A leányzó, aki iránt vonzalmat érzett, a negyedik faluban lakott. Készült is a segédjegyző, nyolc év alatt többízben, hogy most már végérvényesen átnéz a leány szüleihez és körülpillant keveset, de az elhatározó pillanatban mindig akadt valami halaszthatatlan tennivalója. Hol egy marhalevelet kellett kitöltenie, hol köszvény állt a bokájába. Így telt el a nyolc esztendő. Megemlítendő másfelől, hogy a kiszemelt hajadon mitsem tudott a segédjegyző szívbéli hajlandóságáról s férjhezment. Emiatt-való volt a nótárius-segéd nagyfokú elkeseredése abban az időtájban.

Mindezek régi dolgok természetesen.

Régen volt az is, mikor a háboruba vonult be. Minden barátja verekedett már a messzi határokon, sokan meghaltak gyilkos sebeikben, mikor egy késő-őszi napon ő is jelentkezett a népfelkelők sorába. Magától ment, nem kényszerítette senki s miután alkalmasnak találta a katonarvos (hadtápszolgálatra), egy reggel fanyar mosollyal lépett a gazdája elé:

- Népkéfelő lettem, jegyző úr!

A „népkéfelő”-formát persze, mint szójátékot, csak humoros célzattal alkalmazta az öregedő bojtár.

Elment aztán s először elveszett a híre. Később többízben írta, hogy fogolytáborban van s puszkával a vállán örködik a rend és fegyelem fölött. Aztán hónapok mentek el, aztán esztendők, ritkultak az ezredek sorai s vittek már verekedni mindenkit, még az öreg segédjegyzők rendjét is. A vállban hajlott vice a Doberdóról keresett föl egyszer egy tábori lappal, a legdühödtebb isonzói csaták napjaiban. A tábori lapon ennyit írt mindössze:

„Úgy megyünk előre, mint a szél!”

Nem minden meghatottság nélkül válaszoltam neki s egyúttal megkérdeztem tőle: mi az, ami előreviszi őt is? A mindenkit elsodró hősi lendület avagy a dac-e csupán? Az öreg nyomban felelt, ezzel a két szóval:

„A rum!”

Kerülő úton és sokára tudtam meg csak, hogy a segédjegyző százada pokoli tikkadtságában megrohant egy rumszállító hadivonatot, feltörték az egyik kocsit s ott helyben két hordó rumot ittak ki. Mivel a vonat sajátunk volt, a legközelebbi csataszünetben kurtavasra verték az egész századot, köztük az öreget is.

Pedig hát túrhetetlen szomjúságuk menthető volt azokban a forró napokban.

*

Vége lett egyszer a háborúnak és vége sok mindennek. S a változás súlyos felforgatást idézett elő a segédjegyzők között is.

Hideg ősz volt már s a jegenyefákról lepergett minden levél, amire keshedt vállaival hazavetődött az öreg. Nem legénykedett már többet: csöndes ember vált belőle akkorára. Frontokat kijárt veteránus.

Ez a tartózkodó magatartása azonban megokolt volt. Új, addig ismeretlen katonák ereszkedtek le a hegyekből s nyomukba új hivatalnokok jöttek, akik kérdés nélkül elfoglalták a régi irodák asztalait. A segédjegyzőt meghagyták, mert értette a nyelvüket. De csak túrt alak maradt.

Miken jártathatta eszét a segédjegyző e szomorú és hideg napokon! A falut egymásután hagyta el minden régi ismerőse... A nagytiszteletű úr elhalálozván, végleg elköltözött e tévelygő világból. Egy napon a jegyzőnek is felmondtak, szekérre rakta a bagázsiját s megindult a tenyéryi Magyarország felé. A tanító úr ugyanúgy járt: neki is mennie kellett egy másik napon. A gyógyszerész úr nyugdíjazta sajátmagát s annyira visszavonult, hogy csak a szakállával mert beszélgetni. Minden héten üresebb maradt a falu. A néhai urfiak, akik minden farsangban annyit bokáztak valamikor a primás előtt, a világon szertehányva feküdtek harcsírjaikban vagy a megszorult Magyarországon bujdosnak bánkódó fejjel, az egykori kisasszonyleányok pedig férjhezmentek, ki erre, ki arra. Halott volt már a falu, halott. Az új hatóságok még Sándor György kisbíróát is elcsapták, mivel szemükbe mondta e karakán ember, hogy a dobszót nem hajlandó más nyelven közhírré tenni, csak a saját egyetlen anyanyelvén... Sándor György fölkereste esténkint a segédjegyzőt s kibeszélgették egymásnak bajaikat. És kalapálták a tervet, mint fogadják majd a magyarokat, ha előtörnek egyszer délfelől.

Ez is elmúlt. Micsoda hónapok és esztendőök mentek el attólfogva! S micsoda vergődéseket állhatott ki a segédjegyző!

De túrt és hallgatott. Mert ha fogyatkozik is a reménység, mindig megmarad egy kis mécsce, amelynél megmelengethetjük hidegülő tagjainkat. Ebben az időben a csöndes kvaterkáról is lemondott, mert nem volt kivel koccintania. Olykor hozatott még két deci boroskát a zsidótól, megmelegíttette a háziasszonyával (odakint vihorláti szél döngette a csupasz fákat), aztán csak üldögélt a lámpa előtt, nyelt egy kortyot s nagyritkán így tett hozzá:

- Hej-haj...

Egyedül volt már, egész egyedül.

Aztán - vagy két éve ennek - áthelyezték. Messzire, messzire. Valami tót vagy rutén falucskába, ahol még tanító se akadt. A falucskát minden ősszel és minden tavaszon körülönti a Laborc áradása s olyankor nem lehet kimenni a szélső házakon túl. Hogy mi történt vele, nem tudom. Most, másfél-esztendő múlva jött meg a híre, hogy meghalt a segédjegyző, nagy szegénységben. Olyan szegényül, hogy a falusiak ácsolták meg a koporsóját. Mert a pléhóráján kívül semmi nem maradt utána.

*

Most pedig, másfél-esztendő után, búcsúzom tőled meghalt barátom s osztályostársa menekülő ifjúságomnak!

Búcsúzom tőled meghatottan s mély eltűnéssel egy régi világ fölött.

Az a világ bizony hangos volt egy kicsit, mert a jókedvünk mindig készen állott hozzá. Hányszor kerültünk haza virradat előtt, miután előzően a szomszéd faluban táncoltunk valamelyik lányos háznál! És hazavetődvén, hajnalizenét adtunk a falubeli kisasszonyoknak. A vályoghányók mindig rendelkezésre álltak az alvégről. A dádéknak persze adni is illett volna valamit a zenészeti teljesítményért, tőled azonban - mondjuk ki csak nyíltan! - soha semmit nem láttak, mert soha egy petákok nem volt. És ha mégis akadt volna néhány rézkrajcár a mellényzsebedben, súlyos szükséged volt rá. Mert hogy jutottál volna különben a heteske-dohányhoz, melynek füstjénél legalább a fantáziádat melengtetted meg hébe-korba. Hiszen nagy fantazta is voltál mellesleg, pajtás. Szakadatlan meggyőződésed volt, hogy egyszer lesz pénzed neked is. Hogy miféle alapból táplálkozott ez a rögeszméd, ma sem tudom megérteni.

Búcsúzom tőled, halott barátom s kipróbált társam a filozofálásban. Mert filozófus is voltál, noha a római catholica Egyháznak maradtál hívő tagja mindvégig. Reformátusnak kellett volna lenned igazság szerint: annyi belenyugvással vetted tudomásul a dolgok rendjét, hogy az már ijesztő volt. Több voltál annál is: dacos fatalista. Nyomorult szegénységben húztad az ígát és soha egyetlen zokszód nem volt az egyenlőtlen berendezkedés ellen. Most végül odaérettél te is, ahol mindenkinek egy marokkal mérik a javakat meg az igazságot.

Ma, amikor mégegyszer búcsút intek feléd, öreg barátom, aki visszaköltöztél a porba, - ma elvonulnak előttem utoljára a régi arcok és régi tájak. Látom a házunkat, előtte a kis kertet színes gömbjeivel, hátában a széltől bókoló jegenyéket. De hol az egykori ismerősök. Istenem, hol? Halott a ház, halott. Kiveszett már mindenki vagy úgy elszóródtak, hogy emlékük se maradt? Vagy csupán a gazda alszik odabent esztendőök óta, két karjára borulva az asztalon s szakálla térdéig nőtt a mély szunyókálásban?

Barátom, barátom, jobb lesz abbahagyni...

Látlak mégegyszer, amint félig elfedve már a túlvilági ködöktől, egyre-jobban beleveszel azokba a ködökbe s megfordulva, utolszor intesz búcsút lankadt karoddal. Visszanézel s meggyötört arcod fehér nagyon... Pajtásom, pajtásom! Intek én is feléd, aki imbolyogva haladsz tovább és eltűnsz előlem, mint hanyatló ifjúságommal a kedvem. Leteszem a tollat... Egyedül vagyok már magam is, egyedül. De az idő, amikor tántorgó lábbal mi is megindulunk majd a ködbe, messze van még. Mert sok elintézni való vár reánk ideát is. Addig nem megyünk, cimborá!

XIII. (LAPZÁRTA ELŐTT)

A vidéki szerkesztőségben néhány perc választ el mindössze a lapzártától s ezért fergetegszerű rohamban száguldanak a ceruzák. Hárman ülnek a szerkesztőségi helyiségben, melynek túlsó felét a nyomda foglalja el. Hosszú udvarra nyílik a szerkesztőség, hátul ólakkal. A küszöb előtt egy malac túr.

A segédszerkesztő, odvasfogú bácsi, a pipáját tömködi, verhetetlen nyugalom közt. Felsőhajt:

- A fene érti, minek ez a kapkodás? Jókai alatt nem így volt...

Csend lesz utána, csak a ceruzák siklanak tova a felelős-szerkesztő meg a kezdő hírlapíró kezében, aki a lap riportere s lírikusa is egyben. Az öreg ráfüstöl, szippant vagy hármat s a füst miatt magasra emeli az orrát. Aztán írni kezd, rendíthetetlen nyugalommal:

A felelős szerkesztő feléje szól:

- Sietni tatus, sietni!

- Minek? - s vállat von anélkül, hogy fölnézne. - Jókai lapjánál nem így csináltuk...

- Hanem? - veti oda írás közben a felelős szerkesztő.

Az öreg nagy betűket kanyarít s mialatt beszél, méteres pipaszára a szájában marad:

- Egyszer tűz ütött ki a Losonczi-pályaudvaron. Ma persze más neve lehet...

- Józsefvárosinak hívják, - mosolyog maga elé a felelős szerkesztő.

- Megengedem. Egyszóval tűz ütött ki este nyolckor. A lapot is akkor zártuk. Nagy tűz volt. Mi aztán megírtuk, hogy a Losonczi-pályaudvar és környéke lángokban áll, hozzátoldván, hogy részletek a következő számban...

A felelős szerkesztő, írás közben, gúnyosan szól közbe:

- Szép kis lap lehetett!

- Jó lap volt, - folytatja maga elé bólogatva az öreg. - Rendes ember ugyanis félkilenckor odahaza vacsorázik, féltízkor pedig ágyban a helye. Azért nem fordult fel a világ. Másnap este megírtuk aztán a részleteket. Ma mindenki futkos, mint a bolond. Hallom, rádión is beszélnek már. Jókai lapjánál nem így volt...

- De nem ám! - jegyzi meg a felelős szerkesztő. - Cukros kis állapotok lehettek akkor...

- Hát igen, - szippant az öreg. - Szerkesztő úr mit ír?

A szerkesztő fesztelenül mondja, úgy lendület közben:

- A vízműtelep igazgatóját készítem ki. Régen készülök városunk eme kitűnőségére.

Elhallgatnak. Az öregnek, aki pókláb-betűket rajzol ki veszett nyugalommal egy „kutyanyelv”-re, olyan őskori a nyakkendője, hogy már madzagba ment össze. A felelős szerkesztő, ki a legjobb asztal előtt ül s cikázva ír, almaarcú, karcsú fiatalember még. Angolra nyírt bajusza sarkában egy legörbülő vonal, mely keserű elszántságot kölcsönöz a föllépésének. Az egész ember a föltétlen harciasság benyomását kelti.

A disznó még egyre túr a küszöb előtt. A felelős szerkesztő váratlanul fölnéz s szeme a riporterre villan:

- Na pupuc, hogy állunk az anyaggal?

- Mindjárt, szerkesztő úr kérem, csak egy jó befejező-mondatra lenne még szükségem...

- Csak minél kevesebb lírát, pupuc! - kiált fel öldöklő gúnnal. - Tények kellene, tények! A líra - az szósz.

Az ifjú lírikus szerényen szól:

- Igenis, szerkesztő úr, kérem szépen...

A szerkesztő most a végső soroknak veti magát a vezércikkben. Szinte extatikusán. Később odaveti a riporternek:

- Milyen a helyzet költői termés tekintetében, pupuc? Ajánlom, hangfogót az érzelmek kitörése elé! Különben legyen szives felállni s rúgja oldalba azt a sertést...

A költő feláll, kissé kelletlenül a küszöbig megy s oldalba rúgja a disznót.

Aztán visszamegy, leül s az írás fölé hajlik. A költő természetesen zilált hajú s nyakkendője bodorra van kötve.

Néhány szünetre csönd lesz, csak az egyik nyomógép zakatol, amelyik valami munkában van. A gép karja fölemelkedik és alálendül s valahányszor felvág széles ívben, mindannyiszor a korrektor fejére csap, ki a gép sarkában ülve javítja a szedést, hogy csak úgy klappan. Idők folyamán kemény bőrpáncél keményedett ki emiatt a korrektor kopasz fejebúbján. A korrektor, aki negyedik éve könyörög már asztal után, melankolikus természet s a gép csapkodása - látszatra legalább! - cseppet sem befolyásolja mély elmerülésében.

A lírikus eközben a körmét rágja: a befejező-mondaton töpreng. Később szemérmesen fordul a felelős szerkesztő felé:

- Szerkesztő úr, kérem szépen, egy tiszteletteljes kérésem lenne...

- Na, mi az? - s nem néz föl a veszett-iramú írásból.

- Tisztelettel bátor lennék megkérdezni, jön-e a versem a mai számban?

- Mi a címe?

A költő megzavarodik:

- „Most hullnak a levelek”...

- Pupuc, pupuc, maga egészen komikus kis alak, - mosolyog bajusza sarkába a felelős szerkesztő. - Vérbeli poéta tudvalevően az, akinek új meglátásai vannak. Maga már a címben abszolút-szürkeség. Mivel most van ősz, csak természetes, hogy most hullnak a levelek, - s aközben ceruzája táncol és nagyokat ugrik a papír hátán.

A boglyas kis riporter vörösen makog:

- Igenis, kérem szépen...

- Többet mondom, - folytatja oktató hangon a szerkesztő, mialatt ceruzája szinte repül a vezércikk fölött. - Mivel manapság úgynevezett nagy időkbe pottyantunk bele, - enne kefére, aki kitalálta! - a zszurnalisztika súlypontja elsősorban közgazdasági természetű polémiákra billent át. Lényegünk ma merő harc s csak olyan orgánus exisztálhat, amelyik szenzációt hoz. Maga ezzel szemben a lírára veti magát s ott is a románcokat kedveli. Ezt a műfajt ma már köztudomás szerint csak a preparandisták kultiválják... Gyengén áll a maga ügye, pupuc!

A költő elszontyolodva hallgat. Az öreg, aki feneketlen nyugalommal rajzolgatja ki a betűket és sok filozófia közt pipákol, most segítségére siet az ifjúembernek:

- Fiatalság és szerelem együtt jár a verssel. Valamikor én is szereztem nehányat. Igaz, hogy inkább a balladai forma iránt éreztem hajlamot.

- Jó, jó, - szakítja meg a felelős szerkesztő. - Ha sikerül helyet szorítani, jönni fog a vers. Annyi baj legyen! De most körmölni, mert tíz perc múlva „slussz”!

Tovább-írnak. A költő is maga elé hajlik s nekidúl a befejező-mondatnak. A küszöb előtt újra felbukkan a disznó s túrni kezd. A felelős szerkesztő idegesen kiált fel:

- Pupuc, rúgja oldalba azt a kocát!

A pupuc feláll s elkergeti a sertést.

Írnak mind a hárman. Olyan lendületben, hogy a ceruzák hasítva karcognak. E pillanatban, valahonnét a nyomdai helyiség-rész homályából, a mettőr kiáltása sívít át:

- Az „r” betű elfogyott!

Ők hárman fölnéznek s megállnak. A felelős szerkesztő indulatosan kiált vissza:

- Mi az?

- A szedő-kasznyiban nem áll rendelkezésre több „r” betű! - hangzik a mettőr izgatott avizója.

A felelős szerkesztő csettent s mosolyog. Különb meglepetések is érték viharos redaktori multja alatt. Az öreg ezzel szemben zavart lesz s pislogva néz maga elé:

- A teremtésit, épp most akartam leírni az „iparcsarnok” szót! Két „r” is van benne... Már most mit csináljak?

- Találjon ki rá új kifejezést de „r” nélkül, tatus, - mondja nem minden malícia nélkül a felelős. - Kazinczy apánk gyártott belőlük eleget s mégis elélt vagy hetven esztendeig... Na, ja!

Az öreg sóhajt egy nagyot:

- Megverte az Isten ezt a vidéki lapcsinálást!

Senki nem szól vissza. A felelős szerkesztő ceruzája szinte bokázik a papíron, amiből sejteni lehet körülbelül, hogy a szerkesztő úr alaposan ki fogja készíteni a vízművek igazgatóját. Az ifjú költő megáll a befejező-mondat közepén s a ceruza végét szopogatja. Alighanem valami csinos jelzön töri magát. Az öreg pipája aközben kialudt, minélfogva széles nyugalommal a mellényzsebbe nyúl s előkotorja a tűzszerszámot. Rágyujt, szippant kettőt.

- Gyorsan, gyorsan, Sztupák bácsi! Csak öt percünk van! - kiált rá a szerkesztő.

- Tudom, - és tovább-pipázik.

A riporter a papír fölé kapja a fejét s miután Sztupák bácsi is a ceruza után nyúlt, a tempó a kulminációs pontra lendül.

E pillanatban vállban-hajlott, keszeg vörös emberke lép be, előbb azonban elzavarja a disznót. A küszöbön megáll s kézdörzsölve néz körül. A kiadóhivatali igazgató.

Jobbra-balra hajlong:

- Folyik a munka, folyik?

- Előbb azonban köszönni is illenék, Salgó úr, - pillant fel az öreg.

Salgó úr hunyorgatva mosolyog:

- Na persze!

- Hát igenis, - folytatja Sztupák bácsi, miközben tovább ír. - Ha belépünk valahová, üdvözölni illik a jelenlevőket. Ehhez azonban intelligencia is kell, Salgó úr!

Az igazgató sértődötten kapja föl a fejét:

- Mi az, hogy „Salgó úr”? Maholnap egyszerűen „Salgó”! Mi? Én a kiadóhivatal vezérigazgatója volnék, Sztupák úr!

- Igazgató úr? - nyelvel vissza minden zavar nélkül az öreg. - Majd ha fölemelteti a fizetést!

Salgó úr ingerülten nézi végig:

- Adjon hálát az Istennek, hogy egy ilyen lap kebelében dolgozhatnak!

- Az már igaz! - s szippant vagy kettőt, de már békésebb hangulatban. - Nemzetvédelmi orgánium, liberális tőkével! Extra kis dolog!

A felelős szerkesztő érzi, hogy kényes pontra billent át a vita s ezért úgy foghegyről veti oda az öregnek:

- Mozogni Sztupák bácsi, mozogni, mert csak két percünk van! Pupuc, hogy állunk az anyaggal?

A növendék-költő megrezzen:

- Mindjárt, szerkesztő úr, kérem szépen, csak egy megfelelő állítmány hiányzik még...

Az igazgató ezalatt kedveskedve hajlik oda a felelős szerkesztőhöz, aki akkor csap rá az utolsó mondatra. Suttogva kérdi:

- Lesz valami szenzáció a mai számban?

A szerkesztő ásítva felel, mint aki előtt közömbös az ilyen:

- A vízműtelep igazgatóját dőföm le.

- Ördögi-jó gondolat, - dörzsölgeti markát az igazgató. - Hál' Istennek, szépen fogy a lap!

Sztupák bácsi közbemorog:

- De a fizetés is...

Az igazgató ingerülten hallgat. Hátralé a nyomda zörög, a korrektor a laposgép sarkára könyökölve javítgatja a levonatokat, miközben a gép karja szabályos ütemben csattog a kopasz fején. Az igazgató odanéz s akaratlanul kuncogni kezd. Elkapja ezt a pillantást Sztupák bácsi s gúnyosan dörmög:

- Bőr, az van a kobakon!

Váratlanul a mettőr hangja sívít át a nyomda homályos zugából:

- Az „e” betű elfogyott!

Érezni a levegőben, hogy itt van az utolsó pillanatok ideje. A disznó ismét előröfög s túrni kezd a küszöb előtt. Az igazgató visszafojtott áhítattal lesi a felelős szerkesztő toporzékoló ceruzáját s némi büszkeséggel is. Abban a szempillantásban az órára tekint a felelős szerkesztő, lecsapja a ceruzát, felugrik s nagyot kiált:

- Urak! Kész a lap!

Sztupák bácsi leteszi a ceruzát, az ifjú költő szintén. A felelős szerkesztő odaszól neki:

- Pupuc, rúgja oldalba azt a kocát!

XIV. (ÉJFÉLI LÁTOGATÁS)

Egyszerre csak ott-álltam a régi kapu előtt. A kilincs engedett s a tornácra léptem.

És akkor sóhajtottam egy nagyot.

Tavaszi volt-e vagy nyárvége, nem tudom már. A vadszöllő lugasban futott fel a tornác fa-korlátja fölött.

Lábujjhegyen mentem végig, de senkit nem láttam sehol. Mintha az egész ház kihalt volna. A konyha táján tarthattam már, mikor az idegen neszre megnyílt halkán az ajtó s kitipegett rajta a szakácsné.

Hanem megöregedett. Fehér volt már a haja, mint a decemberi hó s idegenül pillogott rám egy darabig. De akkor egyszerre megismert s könny futotta el a szemét:

- Úrfi, úrfi! Hát mégis hazajött!

Mintha másvilági hangot hallottam volna. Fájdalommal éreztem, hogy rég megszűntem már úrfinak lenni. Nem tudtam szólni az elfogódottságtól.

Az öregasszony csodálkozva kérdezte, de inkább úgy magamagától:

- Nem is tudom, mióta nem járt nálunk az úrfi...

- Tizenhat esztendeje lesz a nyáron, Terka néni, - szoltam csöndesen. - Találok-e még valakit a házban? Él-e még a gazda?

Terka néni oldalt hajtotta fejét s a hangja olyan furcsa volt, hogy a szívembe hasított:

- Bizony, sokan nincsenek már itten. De a kisasszony még mindig várja az úrfit...

- Marcsa kisasszony? Hát nem ment férjhez?

- Nem lehetett neki. Sokat emlegette, hogy a nagyvilágból egyszer csak hazatér az úrfi, elbeszélgetnek majd keveset s attól megkönnyebbedik a szive...

- S hol van most a kisasszony?

- Biztosan a kertbe lesz. Ott szokott üldögélni egymagába.

Kinyitottam a kiskaput s átszaladtam a kertecskén. Élesen vágott a nap s álomszerű ködben lengett mégis minden. Nem tudom miért, de mondhatatlanul fájt a szívem. S a furcsa színek közt az nyugtalanított legjobban, hogy nem láttam az árnyékomat.

A kertecske végén, a filegóriában, ott ült Marcsa. Keskeny cipőcskébe bujtatott lábainál fehér macska vigyázott, ő maga nagy elmerüléssel dolgozott valami apró csipkedarabkán.

Elszorult a szívem:

- Marcsa! Édes Marcsa!

Főlemelte kedves arcát: megismert. Aztán szótlánul mutatott helyet maga mellett.

Sokáig néztük egymást. Szép volt most is, csak igen komoly s lehellenyi bú árnyazta a szürke szemét. A hajában egy fehér szál csillant meg, de a kiskontyát úgy viselte most is, mint tizenhat esztendővel azelőtt. Akkor került haza az intézetből.

És ahogy néztük egymást, láttam, hogy két könnyecsepp esik ki a szeméből. Megsajnáltam:

- Hogy van, kedves?

- Vártam, - mondta alig hallhatón. - Tudtam, hogy el fog jönni egyszer. Igen egyedül vagyok.

- Dehát hol az édesatyja? - kiáltottam fel szorongva. - Hol van Dani bácsi?

Közömbösen mondta:

- Meghaltak. Először apámat temettük el, kevéssel rá Dani bácsi is elment. Édesanyám se él már...

- Hát mindenki meghalt már a házban!?

- Mindenki, - bólintott csöndesen. - Fiatalember se mutatkozik már a tájon.

- Hova lettek?

- Régi csatákban veszttek el, vagy odaát bujdosnak a kis Magyarországon.

- Hát a vőlegénye?

- Eltűnt az első őszön, a lanszuti erdők alatt valahol. Tizenkét esztendeje lesz idei októberben. Tudom, hogy hazajön egyszer. Megigérte, mikor indult a menetszázad, hogy sose fog elfelejteni...

Keserűség fojtogatott, alig tudtam kimondani:

- Hát Vidróczki hol térfereg? Ő is halott?

Marcsa mosolyogni próbált. Félénken, szomorúan:

- Ő, a régi javíthatatlan az most is! Vagy három éve Amerikába ment, de ingyen, mert valami szeneslyukba bujt a hajón. Feleségét három gyermekkel hagyta vissza...

- S küld-e valamit szegényeknek?

- Pénzt nem, - mosolygott Marcsa olyan különösen, mintha keskeny szájára ráfagyott volna a mosoly, - de írni szokott néha. Legutóbb azt hazudta, hogy amerikai képviselőnek akarták megválasztani, de neki nem kellett: sokkal büszkébb annál magyar állampolgárságára. Amerikából hazatért emberek beszéltek aztán, hogy már a harmadik asszonnyal adta össze magát, de most se dolgozik semmit. Azzal henceg, hogy itthoni felesége született bárónő, aki nem szorul rá egy-két vacak dollárra...

Itt már én is mosolyogtam:

- S miből él a haszontalan?

- Isten tudná, - mosolygott vissza Marcsa. - Állítólag az asszonyok tartják el, akikkel hit nélkül összeállt.

Elhallgattunk. És hosszú ideig nem szóltunk egymáshoz azután.

Fejünk fölött, szinte a kertbe hajolva, a Vihorlát havas sörénye szikrázott. Ilyentájt soha nem láttam még hótól ellepve ezt a rengeteget, amely száz mérföldről mereng az Alföld közepibe. Most, hogy megrázta zord fejét, peregni kezdtek a fák zöld levelei.

- Ősz lesz, - mondtam magam elé.

- Ősz lesz, - suttogta Marcsa is. - Mind meghalunk egyszer.

A Vihorlát oly közelnek látszott, hogy megijedtem. A halálra gondoltam s hideg futott végig. Harangszó ütött meg a Vihorlát felől, de egész haloványan. Mintha valamelyik havasi falucskában temettek volna.

- Hallja a harangszót, Marcsa?

- Hallom, - mondta tünődözve. - Sok embert temetnek itt mostan.

Aztán, de csak úgy álomszerűen, mintha azt kérdeztem volna tőle:

- Régen messzebb volt a Vihorlát... Most csaknem ránkdől...

- Azóta sok minden megváltozott nálunk, - szólt alig hallhatón.

S annyi fájdalom volt a hangjában, hogy sírni lett volna kedvem.

Kezünkbe bocsátottuk fejünket, a földet néztük, mialatt csendben beszélt a leány:

- Mindig tudtam magáról valamit... Hol ősz végén, hol tavasztájt be-betévedt hozzánk egy messzi világot járt vándor, aki találkozott magával az idegenben. Olyankor megkönnyebbültem s vártam magát. De legutóbb elmaradtak a hírhozók is, rég nem akadt már vendég a házban. Talán a bujdosók is mind meghaltak... Igen egyedül vagyok mostan.

És sóhajtott egyet.

Nagy keserűség közt emeltem föl a fejemet. És akkor egyszerre három embert pillantottam meg, szemközt ülve a kerti padon.

Megismertem őket.

Legszélről anyai nagybátyám ült s rámbólongatott. Nem lepődtem meg rajtuk, noha élesen vert a nap. Abban a pillanatban eszembe jutott, hogy a túlvilági lelkek tizenkettőkor járnak fel. Fényes délben csakúgy, mint éjfélkor.

Nagybátyám így kezdte:

- No, kinek volt igaza, testvér?

- Nem tudom, nem tudom, - hajtogattam egyre. Mert éreztem nyomban, mire céloz s nagyon szerencsétlennek éreztem magamat.

Fölkacagott nyersen. Szinte nyerítve, mint a ló:

- Hát nekem volt igazam, testvér. Mindég mondtam neked, hogy huncutság az, amit a tanult emberek tanáltak ki. Nem forog a föld, mert számárság az, hogy tengelye van. Úgy, úgy, testvér. Jegyezd meg magadnak, talán nem késő még, hogy a föld úgy libeg a nagy tengeren, mint egy fadarab a vizes dézsában. Nem hallgattál rám, hiába óvtalak a tudományoktól. Mit értél vele?

Lebocsátott fejjel hallgattam. Most már megéreztem, hogy igaza volt a nagybátyámnak.

Ő pedig kárörvendve folytatta:

- „A föld a saját tengelye körül forog...” Nagyon jó! Hát kellett ez neked? Most ihatod a levét, de ne próbálj panaszkodni nekem! Megmondtam idejébe, hogy így fogsz járni...

S bosszúsan csóváltatta fejét.

Lopva Marcsára pillantottam. Figyelmesen nézte a nagybátyámat s végtelen szomorúság volt a két szeme.

Most a segédjegyző szólalt meg, aki szorosan ült a nagybátyám mellett. Rezeda fonnyadt a kalapjánál, az állá borostás volt most is, de azért fidélisen kacsintott reám:

- Na, hát az egészségi mibenlét hogy szuperál, bratyesz?

- Igen beteg voltam tavaly őszön, - mondtam elfogódva.

- Na ja! Hányszor mondtam pedig, nem kell dolgozni annyit. Minek? Ha meggebedek, akkor sincs egy vasam se. Igaz, hogy így sincs. Fénymáz az élet, bratyesz! Szavamra mondom...

S belerázkódott, annyira nevetett rajtam.

A lóca végén egy régi-régi fronttársam búslakodott. Neki már nem volt gúnyoros kedve. Visszaemlékeztem, hogy mellettem esett össze, amikor térdig hóban rohantunk a Nidaparti orosz sáncok ellen. Széles kardjára dülve szomorkodott most is, mint akkor régen. Szokása volt, hogy a menyasszonyára gondolt s valami árva kis dalt dúdolgatott maga elé olyankor. Most nem dúdolt, mindössze annyit szólt nagy részvétellel:

- Jobb azoknak, akik nem élnek...

Majdnem a könnyem serkedt ki. De ugyanakkor úgy rémlett, hogy nagybátyám, a segédjegyző, meg néhai fronttársam alakja foszladozni kezd a semmibe. Egyszerre csak üres volt a pad.

Marcására néztem. Annyit mondott:

- Sokszor vannak ilyen látogatóink. Csöndes emberek, nem bántanak senkit.

Egy mélyet lélekzettem.

- Talán sétálnánk egyet, - mondta kedvesen, mialatt mosolyogni szeretett volna. - Adja ide a karját!

Úgy mentünk aztán lépést, kart-karba fűzve. Marcsa a szemembe nézett pajtáskodva, a régi bizalommal:

- Istenem, csak ne maradnék magamra megint!

- Pedig mennem kell innét, Marcsa, - válaszoltam leverten, - míg meg nem látnak. Minden lépésemre vigyáznak...

Nem szólt rá: karomra hajtotta a fejét.

Egyszerre csak a víz szélén álltunk. A Laborc volt. Alig bírtam kinyögni:

- Tizenhat éve nem láttam, Marcsa...

Meghatottan néztem a folyót, amely menekülve sietett a Latorca erdősegei felé. Fűzbokrok hajoltak fölője s a part meredekén koronás nyárfák hallgattak az őszreváró mindenségben. Félni kezdtem a csendtől. Marcsa észrevette s megfogta a kezemet:

- Senkisésem fogja bántani...

Leheveredtünk a magasan lengő fűbe. Beszélni kezdett szomorkásan:

- Apa nagyon megöregedett abban az időben. Ketten voltak már csak a régi ismerősök közül: ő meg a segédjegyző. Annyira nekikeseredtek, hogy mindketten meghagyták a szakállukat. Egy estefelé, amikor rossz érzései lettek apának, felhúzta a magyar ruhát, az ebédlőbe rendelte a primást, a kontrást, meg a kisbögőst, aztán üzent a segédjegyzőnek is, hogy most már jöhet. Kettesben iddögáltak attólfogva, mialatt a cigányok megállás nélkül játszottak csárdást meg kesergőt. Egyszer felállt apa és köszöntőt mondott a segédjegyzőre, mialatt könnyei végigfoly-

tak a szakállán. Akkor a segédjegyző emelkedett szólásra, ő mondott dikciót apára s közben sírt. Mert eszükbejutottak a visszahozhatatlan szép napok, amikor még fiatalabbak voltak s nem maradtak ennyire magukra. Később felugrott apa, frisset rendelt a cigánynál s cifrázni kezdett lábujjhegyen vagy sarkával verte ki a taktust, a segédjegyző pedig viharos kedvvel gyönyörködött az öregben. Harmadnapra kiterítve feküdt szegény apa, egy hónap mulva a segédjegyző se élt. Most egymagamban vagyok...

Minden-minden kísérteti színben lengett a tájon s fájdalom fogott el Marcsa miatt. A nyárfák némasága is nyugtalanított. És észrevettem akkor, hogy szemközt, a másik parton, egy ember áll s lovát itatja a szélén. Bennünket néz az ember, ránkmeredve a halszemével... Mintha láttam volna valamikor...

- Ki az az ember ott?

- Tóth Antal, - válaszolt halkán a leány.

Összereztemem:

- De hiszen meghalt!

- Nem halt meg, - mondta maga elé Marcsa, - mert visszajött a temetőből. Mikor azt hitték, hogy holtan fekszik az istállóban, kivitték a temető butykájába, hogy majd onnét temetik. Mert senkije nem volt az istenadtának. Tóth Antal felébredt s délután két óra körül ahogy volt, egy ingbe, megindult a temetőből hazafelé. Micsoda kapkodás volt a faluban, ahogy meglátták a kertek alatt, amint sietve trappolt! Mert hűvös volt egy kicsit...

- És most mit csinál?

- Most igen árván van. A cigányokról maradt rá ez a vak ló, azzal járkálgat a határban. Azt mondják, nincs az eszénél...

Megint szorongás vett elő. Mert jól láttam, hogy a Vihorlát megingatja zúzmarás fejét. Észrevette ezt Marcsa is és újra a kezem után nyúlt.

Csak a levegő ne lett volna olyan zavaros!

A part meredeke alatt, kissé följebb, egészen a folyó szélén egy nyurga legényke álldogált. Mezítláb volt az ifjú legény, vásott kabátja alól hiányzott az ing s lyukas kalapján kikukucs-kált egy csomó a hajából. Odanéztem hosszan s meghatottságot éreztem:

- Éppen olyan, mint Vidróczki volt huszonöt évvel ezelőtt...

- Az ő fia, - magyarázta kedvesen Marcsa. - Ez se akar dolgozni, csak kószál a határba s olyan nagyokat mond, hogy senki egy szavát nem hiszi el...

Mosolyogni kezdtem, pedig könnyes volt a szemem. Ifjabb Vidróczki álldogált ezalatt magának, senkit tudomásul nem véve a világból s valami hetyke dalt fütyörészett.

De a túlsó partról váratlanul fölnyerített a Tóth Antal lova. Tudtam, hogy most baj van. Marcsához hajoltam:

- Zsandárok jönnek értem...

A leányon félelem látszott:

- Menjen, menjen! De előbb csókoljon meg...

Engedelmesen nyujtotta a száját, a szemét meg lehúnyta. De akkor másodikat nyerített a vak ló...

*

Fölriadtam.

Setét volt körültem s a szomszéd szobában tizenkettőt vert az óra. Könny futott le a halántékomon s a párnám is nedves volt.

Ma éjjel odahaza jártam.

A VISSZALOPOTT FELESÉG

- EGY CS. ÉS KIR. LOVASTISZT FÖLJEGYZÉSEI -

I.

Most pedig le fogom írni, micsoda ütközet fejlődött ki amiatt, mert megesküdtem a meny-asszonyommal. Az esetet eljövendő utódaim számára jegyzem le, annak tanulságául, hogy a lovas-szellem minden alkalommal győz. Még gyalogsági tűzvonalban is.

Annakidején, 1918 november havában, mikor idehaza kiadták az avizót, hogy nincs szükség katonára, mi a Krim-félsziget fölött feküdtünk rajvonalban. Mert lovastisztek voltunk ugyan, de akkorára az összes háttallovakat kilövéldözték a huszárok alól, minélfogva gyalogharcban verekedtünk. Nem számít! A lovasság támadó magatartását ilyen átmeneti jellegek nem érintik behatóbban.

Egy hét is belemult, amire megtudtuk félfüllel, hogy nincs háború többet. Azt persze már nem merték tudomásunkra adni a frontmögötti civilalakulatok és kormányok, hogy hazaküldték a legénységet. Hiszen tudtuk volna csak akkor, majd megmutattuk volna idehaza! Frontális harcmenetben meneteltünk volna Pest ellen.

Ám egyelőre így is akadt beseftigung. Miután hadcsoportunk felkészült hazafelé az útra, nekivágtunk toronyiránt. Direkció: Bukovina!

Ez persze nem ment csak úgy. Hátunkban is, előttünk is, de a szárnyakon is akkor már konspirálni kezdtek az ukránok meg a polyákok s nemzeti alapra helyezve magukat, rajvonalban vonultak föl ellenünk s tűzharcba bocsátkoztak. Természetesen elfogadtuk az ütközetet s negyedóra mulva futottak az összes nacionalisták. Sok fölfejlődés történt abban a hónapban, ám elég volt két-három srapsnell s az ukrán és polyák alakulatok a horizont alá szaladtak. Telítve voltunk támadó-szellemmel, ami tudvalevően támasza és talpköve a katonai tradíciónak.

Folyamatos csatározások közt értük el a Kárpátokat s Mezőlaborcig nyomultunk előre. Ütközben hallottuk már, hogy a nemzetiségek öntudatra ébredtek. Ezért jónak láttuk, ha megállapodunk a határon s nekik irányítjuk az ágyúkat.

Nem úgy lett. A teremtésit, hogy becsaptak bennünket! Ez azonban nem lehet meglepő, mert meggondolandó, hogy egy katona s ott is elsősorban a lovas, nem politizál, hanem megütközik s futamodásra kényszeríti a túlnyomó-számú ellenséget.

Miután hadcsoportunk éle elérte volna Mezőlaborcot, fehér zászlóval jött elénk a köztársasági magyar kormány küldöttsége s illő tiszteletadás közt fölhívták a brigadéros úr figyelmét a széteszlás végbevitelére. A hadcsoport hangulata nem lévén egyöntetű e tekintetben, a brigadéros úr besprehungra rendelte magához a tisztikart, véleményadás céljából. A résztvevők tetemes része nem viseltetvén bizalommal a kabinet iránt, odanyilatkozott, hogy harci-formációban kell fölvonulni a főváros ellen, azt elfoglalni, a kormányt fogházba helyezni, a legfelsőbb császári és királyi Hadurat pedig visszaültetni az őt megillető felségjogok birtoklásába. Ámde a brigadéros úr súlyos cselvetésnek lett az áldozata, miután a budapesti civilküldöttség összes kételyeit eloszlatva azzal a ravaszul kiszámított fondorlattal, hogy lényegileg a hadsereg átszervezéséről van szó csupán s kurta határidőn belül az összes front-tisztek megkapják az új csapatbeosztást, elsősorban persze a tényleges-állományúak.

Tüzes viták után a brigadéros úr intenciója győzött, aki abban a föltevésben, hogy mégis csak a legutóbbi törvényes kabinet jogutódjával áll szemben, elrendelte a leszerelést, ott helyben. Kazalba hánytuk a manlihereket, átadtuk az ágyúkat, oldalfegyvereinket azonban magunkkal vihettük. Ez természetes.

Mielőtt oszolni kezdtünk volna hazafelé, nagybátyám, a lovasezredes, akivel ugyanegy különítményben harcoltam, ezzel a kijelentéssel fordult hozzám:

- Meglátod, becsapnak ezek a kozmopolita kutyák!

Bár ne lett volna igaza! Egyébként beszálltunk egy kopott vonatba s megindultunk hazafelé. Nagybátyám, a lovasezredes, mind-gyakrabban morgott, tapasztalván, hogy az összes fontosabb pályaudvarok elhagyatva, őrség nélkül állnak. Mikor pedig a sátoraljaújhelyi indóház perronján bicskával lépett eléje egy gyalogos közlegény, hogy levágja nyakáról a három aranycsillagot, nagybátyám, a lovasezredes, olyan pofont adott a bakancsosnak, hogy átesett a korláton.

Akkor még élt bennünk a lovas-szellem.

II.

Hogy el ne felejtsem: tiszték és altiszték még a vonatban megegyeztünk, (tizenheten a városból), hogy bármivel fenyegeessen a jövő, életre-halálra kitartunk egymás oldalán. Ezt mindenekelőtt nagybátyám, a lovasezredes, tartotta szükségesnek, miután pofonverte a függelemsértő gyalogsági közlegényt.

Megérkezvén a városba, üdvözöltem édesanyámat s lehánytam magamról az uniformist. Akkor már rájöttünk, hogy a köztársasági-államszerkezet vezéregyéniségei perfid antimilitarista célokkal vannak telítve. Másnap már civilöltönyben mutatkoztam az uccán.

Ám aggályaim nem voltak hosszú életűek, mert rövidesen élénk fordulat következett el egyhangú napjaimban.

Vagy egy héttel a leszerelés után rendes napsítára indultam a főtéren nagybátyám, a lovasezredes társaságában. Sárral kevert volt a novemberi aszfalt s arról beszélgettünk éppen, hogy mihelyt első alkalom adódik, nyomban fegyveres akcióba lépünk a bitor felsőbbség ellen. Nagybátyám már hozzá is látott a titkos szervezet kiépítéséhez.

Abban a pillanatban könnyű kocsis fordult be a főtérre s figyelmemet magára vonta a hátul ülő két nő. Illetve csupán az egyik, egy csinos leányzó, aki határozottan megnyerte a tetszésemet. A másik nő nem számított. Az anyja lehetett.

Elzörögtek előttünk s néhány lépés után megálltak az üzlethelyiség előtt, majd kiszállván, bementek a boltba.

Mivel még mindig visszafordulva néztem utánok, nagybátyám, a lovasezredes, rámszólt:

- No, mi az?

Kérdéssel feleltem a kérdésre:

- Ki volt ez a két nőszemély?

- Petrovayné meg a leánya. Helyes fruska, - tette hozzá szakértőn.

Most már kíváncsi lettem:

- Sohase hallottam róluk. Hol laknak?

Nagybátyám, a lovasezredes, köszörült egyet a torkán, mert sejtette, hogy ma még alighanem találkozó lesz a kíváncsiságomból s arra is gondolt talán, hogy egy ilyen találkozás esetleg nem marad konzekvenciák nélkül. Annyit mondott:

- Jó család s Tinike takaros hajadon. Akarsz vele valamit?

- Meg kell ismernem! - néztem nagy elszántság közt a nagybátyámra, - Még ma!

Egy lovashadnagy, ki a bécsi császári és királyi krigszsulét végezte, nem beszél sokat. Egy lovasezredes még annyit se. Ujjait végighúzta a bajuszán:

- Also, meg lehet csinálni. Régi tisztelője vagyok a családnak.

Visszafordultunk s aztán a kocsis közvetlen közelében kezdtünk járkálni föl és alá. Néhány észrevételt tettünk a két lóra s aközben arra gondoltam, hogy ténylegesen olyan szemrevaló-e a fruska, aminőnek futólag tapasztaltam? Nők dolgában a harciévek alatt nem voltam elkényeztetve túlságosan, de azt hiszem, hogy az ízlésem jó. Adott esetben nem is szokásom sokat teketóriázni, mert egy császári és királyi lovastiszt akcióba lép és nem sóhajtozik.

Németül társalogtunk, mert ezt szoktuk meg, mint szolgálati nyelvet. Nagybátyám, a lovasezredes, egyszerre megadta az avizót:

- Nun jetzt!

Éppen akkor jöttek ki az üzlethelyiségből: valami divatárúkereskedés lehetett, ha nem csal a memóriám. Ezt nem állítom, csak föltételezem, miután az elhatározó percekben figyelmen kívül szoktam hagyni a mellékkörülményeket s agyműködésemet a lényegre koncentrálok.

A lényeg ezúttal „ő” volt.

Észrevettek. Mert a mama felénk pillantott s mialatt nagybátyám, a lovasezredes, üdvözölte őket, látható örömmel kiáltott fel:

- Ni, a mi kedves ezredesünk!

Hozzájok léptünk, nagybátyám bemutatott:

- Unokaöcsém, leszerelés alatt álló császári és királyi huszárhadnagy.

A mamának kezét csókoltam, a kislány előtt meghajoltam:

- Örvendek.

Csalódtam benne, de az előnyére. Mert olyan csinos volt, amilyenek lovastishti álmomban se mertem volna kiálmodni. Magatartása némileg imponáló, mivel vakmerően állta a nézésemet. Mint egy ezredeskisasszony. Pedig nem is volt tiszt-lány.

Kölcsönös kérdések után nagybátyám, a lovasezredes, aziránt érdeklődött, meddig fognak mulatni a városban?

A mama boldog zavarral mondta:

- Csak éppen benéztünk, mert néhány apróság kell még a staffirunghoz...

- Kinek, ha szabad kérdenem? - érdeklődött nagybátyám, a lovasezredes.

A mama a kislányra nézett:

- Hát Tinikének... Menyasszony lett!

Erre nyomban gratuláltunk mind a ketten a mamának is, Tinikének is. A fruska nem árult el különösebb meghatottságot. Természetesnek tartotta, hogy kutyakötelessége örülni mindenkinek, ha vőlegényt sikerült csípnie magának.

Miután kezét csókoltunk a búcsúzásnál, meg kellett ígérnünk a mamának, hogy legközelebb tiszteletünket fogjuk tenni. Messzebb jártunk már az aszfalton, mikor nagybátyám, a lovasezredes, rámnézett:

- Ugye, helyes baba?

- Helyes, - mondtam rá. - Azt hiszem, feleségül fogom venni.

- Hohó, menyasszony már!

- Éppen azért!

Mert egy császári és királyi lovastiszt nem teketóriázik sokat. Nagybátyám, a lovasezredes, megsodorta a bajuszát s mivel kedvére volt a kijelentés, így kiáltott fel:

- A kutyafáját!

III.

A tanya annyira volt a várostól, hogy a távolsághoz másfélórára lett volna szüksége egy eskadronnak. Ügetőben.

Már az első alkalommal, amikor tiszteletünket tettük odakint nagybátyámmal, a lovasezredessel, többekkel megismerkedtem a rokonságból. A tanyán tartózkodott a kislány két unokabátyja, szintén leszerelt tisztek, akik bizonytalannak sejtven a jövőt, védelmi pozícióba kezdtek berendezkedni s azért néhány puskát s megfelelő municiót gyűjtven össze, a cselédségből névsorba vették az összes frontviselt embereket. Mivel egyelőre megvonatott tőlük minden eddigi illetmény, a tanyán húzódtak meg, készen minden órában, hogy elrendeljék a tüzelést, ha ellenséges magatartású csoportok mutatkoznának meg a tanya irányában. Remek fickó volt e két bajtárs! A kislány atyja élemedettebb úr már, aki mindig pipázott s hálás volt a két öccsének, amiért nem hagyták el házáat e hajószító időkben. Többször megfordult a családban a völegény is, aki, mint mérnök, bizonyos indokoknál fogva fölmentést élvezett a háború tartama alatt, mindazonáltal készen volt reá, hogy a legelső fenyegető alkalomnál kint teremjen a tanyán s végsőkig elszánva vegyen részt a ház védelmében.

Ugyanitt találkoztam egy volt kormánypárti képviselővel, akinél szánandóbb ember-alakot még nem láttam e földi létben. Miután az új rezsím (e kozmopolita!) szétkergette őket az országházából, a legszörnyűbb remegésben töltötte napjait. Szívetrázó ijedtségben kért szállást a családtól, mert itt minden föltevés szerint, nem fognak nyomára akadni az őt üldöző kopók. Állandó hallucinációi voltak ennek az elcsapott képviselőnek és ha megtörtént, hogy valaki váratlanul nyitott be a pipázóba, a volt honatya abban a szempillantásban a szék mögé gugolt le, vagy a kályhánál keresett fedezéket. Néhány nap mulva azzal a bizalmas kéréssel állt elő, hogy legtanácsosabb lenne, ha házonkívül töltené az éjszakákat. Talán a csűrben, ahonnét - meglepetés esetén - könnyebb szerrel oldhatna kereket. Alig tudták lebeszélni a szerencsétlent. De esténként ezután sem vetkezett le, hanem késő-virradatig ruhástól és nagykabátban hevert az ágyon.

Nagyon sajnáltam szegényt, segíteni nem lehetett rajta, mert víziói gyógyíthatatlan természetűeknek bizonyultak.

Élt a család nyakán egy zilálthajú ifjú is, amolyan kóbor lény. Költőnek mondta magát. Verseinek tárgya nem a szerelem volt, hanem az integritás. Immorális eszközök révén mihelyt feloszlatták a hadsereget, nyomban fellépett ő s az ország területi épségének veszélyeztetése miatt írta bús költeményeit. Előzően a vármegye egész déli felét végigházalta már, de vagy három hete ittragadt a családban. Délelőtt verseket írt a pipázóban, ozsonna után pedig elszavalta őket családi körben, sok pátosz között.

Különösen a családfőre, e pipákoló öregúrra voltak hatással, a leszerelt bajtársak azonban ingerülten hallgatták a verseket, mert fűzfaköltőnek tekintették az új csatákra tüzelő vándorlantost, kinek nacionáléja az ismeretlenben veszett el. Napközben összefont karral járt, miközben lobogó szeme a messzeségben kalandozott. Akadt, aki szédelőnek vélte a borús alakot. Én meg voltam győződve, hogy foglalkozás nélküli elem mindössze és most boldog, hogy legalább kosztot kap.

Nagybátyám, a lovasezredes, minden alkalommal készségesen fogatott be a kocsijába, ha a tanyára készültem ki s ugyanazzal a bajtársi szolidaritással tartott ki velem, oda-vissza. Sejtette, hogy messzebbmenő terveim vannak s kéznél akart lenni a szükséges pillanatban.

Harmadízben jártunk már kint, amikor konstatáltam magamban, hogy a házikisasszony határozottan tetszik. Különösen az a jellemvonása hívta magára figyelmemet, hogy többoldalú tettekkészséget fedeztem fel benne. Egy-kettőre kimondta, amit gondolt s véleményét semmi-nemű terror ellenére sem vonta vissza. Takaros hajadon volt.

Mikor harmadízben voltam már tisztelgő látogatáson nagybátyámmal, a lovasezredessel, valamivel uzsonna előtt az a helyzet állt elő, hogy ketten maradtunk a szobájában. Többrendbeli fényképfelvételeket mutogatott nekem, miközben félig-háttal volt felém.

Abban a pillanatban átkaroltam, ölbekaptam és mielőtt még fel tudott volna sikoltani, megcsókoltam. Ötször egymásután. A száját.

Ahogy szépen letettem, megzavarodva nézett rám, de azért nem haragudott:

- Az Istenért, mit csinált velem?

- Megcsókoltam, - adtam meg a felvilágosítást, miközben összecaptam a cipóm sarkát és meghajtottam magam előtte.

Ő azonban nem nagyon lehetett meglepődve, mert némi kis megütközéssel nézett reám:

- De hogy merete? Hiszen menyasszony vagyok!

Mosolyognom kellett erre az angyali naívságra:

- Éppen azért. Föltett szándékom tudniillik, hogy én veszem magát feleségül...

- Sokat gondol magáról, - mondta csendes szóval. - Próbálja csak meg!

Úgy feleltem neki, hogy megérezhette belőle, itt nincs ellenvetés:

- Értse meg, a feleségem lesz!

Nem szólt rá semmit, hanem kifelé indult. Mivel lehajtott fejjel ment, valószínűen elgondolkozhatott a kijelentésem. Én is utánamentem, de valamivel később, hogy ne legyen feltűnő a házbelieknek. Mert az ebédlőben éppen oszonnához készültek leülni.

Amikor késő este távozni kezdtünk, a kisasszony olyan szívesen adott kezet a búcsuzásnál, hogy egészen meglepett. Tehát nem neheztelt meg a kis incidensért, minélfogva joggal tételezhettem föl, hogy még sem vagyok neki indifferens. Más szóval: mégis csak a feleségem lesz.

Dehát egyelőre nem úgy lett. Mert időközben történt valami.

Vagy négy nappal ezután egyedül mentem ki a tanyára nagybátyám, a lovasezredes hátsólován. Délelőtt értem oda, úgy tizenegy körül. Ezúttal némi meglepetés ért: a dohányzóban a vőlegény fogadott, teljes készenlétben.

Hidegen kezdte:

- Remélem, barátom, nem lesz a számodra ujdonság mindaz, amit most fogok mondani neked...

- Hadd hallom! - biztattam fesztelenül.

Mert egy császári és királyi lovastisztnek semmi körülmények között sem szabad meglepetést elárulnia.

A vőlegény az ovális asztal túlsó végében állt, feszes testtartásban, mialatt jobbkezét az asztal lapjának feszítette, ökölben. Idősebb volt, mint én, de respektusa nem sok lehetett előttem, tekintve, hogy mint fölmentett bujt ki a háborús teljesítmények alól. Volt ellenben fixfizetéses állása, ami határozott előnyt biztosított neki a leendő anyós szemében. Persze az én hátrá-

nyomra. A kérdés egyébként, hogy a leendő anyós kettőnk közül kinek lesz az anyósa, még nem került eldöntés alá. Éreztem azonban, hogy a pillanat nem lehet már messze.

Mivel a vőlegény még mindig kimeredt szemmel nézett rám, ismételten bátorítani kezdtem:

- Hadd hallom, miről van szó!

- Arról, kérlek, - kezdte azzal a kiadagolt modorral, mely a félhivatalos közegek sajátja, - hogy te bizonyos tekintetekben túlmentél a megengedett határokon. Hogy úgy mondjam: nem tartod szem előtt a hasonló helyzetekben mindenki által respektált kötelező korlátokat...

Végignézttem, de alaposan:

- Ezt nem értem. Kissé homályosan fejezted ki magad.

A vőlegény arcán némi zavar látszott e kategorikus kijelentésemre.

Pedig akkor már nagyon is értettem mindent és legújabb felfedezésem kimondottan szimpatikus jellegű volt. Tudtam már, hogy a háromhetes menyasszony tetőtől-talpig leleplezett s bizonyos, hogy kimerítően ecsetelte házassági ajánlatom összes részleteit. Ezt jó jelnek vettem.

A vőlegény aközben magához tért és így kezdte, némileg oktató hangon:

- Ha nem érted, felvilágosítalak. Értesülésem szerint, házassági tervekkel léptél föl a menyasszonyom előtt. Ez - enyhén szólva - triviális eljárás.

Mosolyognom kellett ekkora számárságra. De én sem maradtam adós:

- Hogy ne legyenek kétségeid, megnyugtatlak: tervem egészen komoly...

- De ez komizság! - szakadt ki belőle váratlanul.

Vigyáztam, hogy uralkodni tudjak magamon, mert csak így maradhattam fölényben. Annyit feleltem mindössze:

- Ezért a sértésért megfelelő elégtételt veszek magamnak. Tini pedig a feleségem lesz!

Fehér lett, aztán vörös lett. Majd szétszattant. Abban a pillanatban, amikor így szemközt álltunk, lépések közeledtek a szomszéd szobán keresztül. Aztán belépett Tinike.

Belépett s ahogy kettőnkre pillantott, mindent megértett. Hirtelen nem is tudott mit szólni, de megelőzte a vőlegény. A mérnök úr ugyanis kapta magát és fortyogva ment ki a szemközti ajtón. Bizonyára a leendő anyós után indult a konyhába, hogy panaszt emeljen ellenem kvalifikálhatatlan szándékaim miatt.

Ketten maradtunk. A kislány kezdte a nyomott csendben:

- Mi történt itten?

Szembenálltunk. Szinte felbőszített, milyen csinos volt abban a pillanatban. Annyit mondtam neki egész csendben:

- Ezt talán nem is szükséges magyaráznom kimerítőbben... Maga, Tinike, mindent kibeszélt...

Egyszerre rátalált a hangjára:

- Az édesanyám előtt csak nem titkolhatok el ilyen dolgokat!

- Ez igaz lehet, - szakítottam meg a kis filozófust, - de a mérnök urat számon fogom kérni...

- Mit akar? - és tágranyílt a szeme. - Nem szabad! Nem szabad!

Elém jött, összetette a kezét. Megnyugtatni próbáltam:

- Kijelentettem, hogy a feleségem lesz. Egy lovastiszt nem játszik a szóval. Most egy kérésem lenne magához, Tini...

Állt előttem, állt, de nem tudott szólni. Még mindig összekulcsolt kézzel. Mintha a rémület elvette volna a szavát. Sajnálni kezdtem már s megsimogattam a haját. Nem huzódzott. Azzal váltam el tőle:

- Ma délután, pontosan félőtkor, itt leszek megint. Kérem, rendezzen mindent úgy, hogy ugyanitt találkozhatssam magával. De négy szemközt!

Nem szólt semmit: a szeme könnyes volt. Az ajtóban voltam már, amikor marasztalni próbált:

- Így akar elmenni?

- Most nem lehet maradnom.

Az istállóba siettem, a ló nyergelve várt, rávettem magamat s kieresztettem a kantárt. És nem álltam meg, csak nagybátyámnál, a lovasezredesnél.

Az öreg nyomban fogadott, mihelyt jelentkeztem nála:

- Na, gibt's etwas neues?

Erre tömör előadásban ecseteltem előtte, mik mentek végbe közöttem és a mérnök között, kitérvén természetesen abbéli álláspontomra is, hogy hön óhajtott gondolatom a kislány feleségül-
vevése.

Nagybátyám, a lovasezredes, nyomban bólintott:

- Fölötte helyes. Általában ügyelendő, hogy kuszálnak tetsző helyzetekben fontos a meglepetésszerű rajtaütés...

Hirtelen nem értettem meg, mire gondol. Ekkor végignézett és kiáltott rám egyet, de olyat, mintha most is a lovasezrednek kommandírozott volna:

- Ha üt a pillanat, a lovasság kardot ránt, a gyalogság pedig megnyitja a kézfegyver-tüzet!

Most már értettem.

Ebédre is magánál-fogott az öreg, mert agglegénynek maradt s ennél fogva házvezetőnőt tartott. Édesanyámnak levelet küldtem át az inassal. Bejelentettem neki, hogy délután leánykérőbe indulok s neki is referálok majd a részletekről, mihelyt visszajövök. Minden feltevés szerint már a vacsoránál.

Nagybátyámmal katonai természetű megbeszélést folytattunk a feketekávénál. Az öreg megvető kifejezéseket alkalmazott a köztársasági rezsimre, bizalmasan közölvén velem egyúttal, hogy az ellenforradalmi erők szervezése útban van. E szervezet kiépítésén dolgozott megállás nélkül és nagy-titkon a békétlen elemekkel tartott fenn élénk összeköttetést.

Három óra körül a lovát kértem ismételten, amelyet készséggel bocsátott rendelkezésemre. Félőtkor már a tanyán voltam.

A kantárt az egyik igásifjúnak adtam át s habozás nélkül a dohányzó felé indultam.

Várt reám.

Egyedül volt és úgy tünt föl nekem, mintha némileg ingadozó lett volna a tekintete. Nem fedeztem fel benne azt a katonai magatartást, amely azelőtt minden esetben imponált nekem.

De most jobb volt így.

Hozzáléptem s a keze után nyultam. Engedte. Kezet csókoltam neki:

- Ki van még idehaza?

- Csak apa és mama, - mondta akadozón. - Megkértem őket nagyon, hogy hagyjanak magunkra.

Egy pillanatig szemközt álltunk, egymásra néztünk és nem szóltunk semmit. Akkor azonban nekikezdtem:

- Röviden végzek, Tinike. Maga az a női zsáner, amelyért bármely pillanatban kész vagyok tűzbe menni. Másfelől konstatalom, hogy személyem sem indifferens maga előtt... Bocsánat, most én beszélek! Tudom, hogy vőlegénye is van. Majd felmond neki. Megmásíthatatlan akaratom ennél fogva, hogy a feleségemmé teszem magát. Ennek első feltétele természetesen az ön beleegyezése... Na?

Rám nézett, csaknem csengve:

- De mama nem akarja...

- Most másról van szó, - és megsimogattam a kicsiny állát. - Arról van szó, hogy maga akarja-e?

Itt már leesett a feje, hogy még én is szánakoztam rajta. Pedig lovastiszt vagyok. Megtörtén ismételtette:

- Nem tudom... Jaj, nem tudom...

- Ez másszóval annyit jelent, hogy hozzámjön!

Könnyeekre fakadt. Hozzáléptem, magamhoz vontam a fejét s megcsókoltam a haját. Ahogy magához tért megint, annyit suttogott:

- Nem tudom, mit tegyek?

- Majd én megmondom, Tinike, - és közben járkálni kezdtem a dohányzóban föl és alá. - Ha nem adják a szülei, meg fogom szöktetni. Addig beszerezem a szükséges iratokat s még abban az órában túlesünk a törvény által előírt szertartáson.

Fölnyílt a szeme, csodálkozva fordult felém:

- Hogy megszöktet?!

- Meg!

A szája nyitva maradt kissé a meglepetéstől. De nem volt egy elutasító szava. Tinike késznek látszott, hogy komoly jellegű megbeszélésekbe bocsátkozzék velem a szöktetést illetően.

De akkor ránknyitott a mama, leendő anyósom. Olyan arccal, hogy egyszerre megéreztem: mindent tud. Föltétlenül az ajtó mögött hallgatózott mindvégig.

Bejött, rámcsattant:

- El akarja csábítani a leányomat?

Mi lett ebből!... A leendő anyós (mert már csak így aposztrofálok), fel volt böszülve s minden bevezetés nélkül szemembe mondta, hogy magatartásom nem mindenben vall úriemberre. Ezzel az egyoldalú állásponttal szemben én is kifejezést adtam nézeteimnek, tekintettel maradván arra a körülményre, hogy a szépnem egyik tagjával állok szemben. A leendő anyós konstatalta előttem, hogy Tinike vőlegénye biztos egzisztenciát nyújtó állással rendelkezik, amivel szemben én azt a felfogást vallottam, hogy nekem is lesz fizetésem, mihelyt ütközet tör ki valahol. Hivatkoztam arra is, hogy nagybátyám, a lovasezredes, bizonyára gondolni fog

reánk, mert anyagi szempontból tehettem is. Hiába minden! Végül is be kellett látnom, hogy itt nincs egyéb kiút, mint a rajtaütésszerű megoldás.

Meghajtottam magamat, összecsaptam a cipóm sarkát s ruganyos léptekkel indultam kifelé.

A tornácon lehettem, amikor utánam sietett Tinike. Rokonszenves vonásai fel voltak dülva:

- Az Istenért, mit csinált, Pali?

- Semmit. Csupán ösztönszerű válaszokat adtam a fölött kérdésekre.

Összekulcsolta a kezét:

- Nem kellett volna ilyen élesen szembefordulni a mamával...

Megfogtam a jobbkezét, a csuklójánál és nem eresztettem el. Megfontoltan beszéltem hozzá:

- Csak most az egyszer legyen okos, Tinike! Mivel a szimpátia mindkét részről kölcsönös, a mai naphoz egy hétre úgy intézze a dolgot, hogy egyedül induljon el a városba. Az előírt formákat én elintézem addig s a szomszéd major után következő útelágazásnál várni fogom néhány meghitt bajtársam fedezete alatt. Még aznap betartjuk az esküvői szertartás formalitásait és egyelőre édesanyám házába költözünk. Két szoba föltétlenül rendelkezésünkre fog állni...

Halottféhéren nézett rám:

- Istenem, mit tegyek?

- Csak semmi ingadozás! - s megsimogattam szegénykét. Mert akkor már remegett. - Mához egy hétre várom!

- Országos botrány lenne, - mondta alig-hallhatón maga elé.

- Téved, Tinike, - világosítottam fel, hogy életerőt öntsek bele. - A botrány csak akkor következik be, ha maga valamely gátló oknál fogva nem lenne ott a kijelölt helyen. Azon esetben ugyanis kipróbált bajtársaimmal ostromszerű támadást intézek a ház ellen és ha szüksége forog fenn, vér árán hurcolom el innét. Verstanden?

Nem is tudta, mit feleljen asszonyi zavarában. Kezet csókoltam neki:

- A vizontlátásra!

Meghajtottam magamat, az istálló felé indultam. Másfélóra múlva leugrottam a lóról s nagybátyámhoz, a lovasezredeshez siettem föl.

- Na, was ist? - kérdezte ő.

- Azt hiszem, komoly harci napok előtt állunk, - kezdtem a beszámolóba. - Az ellenség makacsul tartja magát...

IV.

Az a hét, amely ezután következett, az esküvő napjáig, a készülődések napját jelentette.

Mindenekelőtt tisztázni kellett, vajjon fenforog-e egy rajtaütésszerű összeesketés lehetősége? Ha békés úton nem megy, nem marad hátra egyéb, mint az átkaroló mozdulat. A legnagyobb elővigyázattal kellett belefogni, hogy föl ne hívjuk magunkra a szembenálló ellenség figyelmét.

E tekintetben teljes elismeréssel vagyok kénytelen adózni nagybátyámnak, a lovasezredesnek, aki nagy elmélyedéssel feküdt bele a dolgokba.

Mindenekelőtt az anyakönyvvezetővel való helyzetünket kellett tisztázni. Az anyakönyvvezető, akinek megelőzően becsületszavát vettük, hogy minden körülmények között hallgatni fog, kijelentette férfias nyíltsággal, hogy törvényesen előírt iratok hiányában és különös tekintettel ama körülményre, miszerint a kiszemelt menyasszony még fölötte kiskorú, nem adhat össze bennünket. Erre, ugyancsak becsületszó mellett, a helyettes anyakönyvvezetővel léptünk érintkezésbe, aki már kevésbé teketóriázott. Kezét adta, hogy végső esetben nagybátyámnak, a lovasezredesnek lakásán fogja elvégezni a néhány perces polgári szertartást. A helyettes anyakönyvvezető, e keszeg és savanyú emberke, szerette a kalandokat s ráadásul, mint biztosított kettőnk, abszolút tisztelője volt a császári és királyi haderő tagjainak.

Ezzel tehát rendben lettünk volna. Ez azonban még nem volt minden. Másodsorban tudniillik biztosítani kellett magunkat bármely oldalról érhető meglepetések ellen.

Talán említettem is, hogy amikor hazafelé voltunk útban a leszerelés után, megegyeztünk tizenheten a városból (tisztek és altisztek közösen), miszerint bármit is rejtegesen számunkra a jövő, életre-halálra kitarunk egymás védelmében. Most kellett bizonyosságot tenni róla első alkalommal, mekkora értéket képvisel tizenhat bajtársam szerződéses jellegű egyezsége.

Másnap délután összehivattam őket mind, nagybátyámnak, a lovasezredesnek lakására. Tizenötön voltak. Tizenhatodik a nagybátyám, tizenhetedik én magam. Külön utasításba adtam az üzenetben, hogy egyenkint és ne csoportosan gyülekezzenek a kijelölt hely felé. Akkor már óvatosságot kellett felmutatni, mert az alantas érzelmű republikánus-államszerkezet spiclijei talpon voltak és gondolni kellett arra is, hogy az ellenfél se fogjon gyanút netán.

Hát össze is jöttek.

Megjelent Dubroviczky főhadnagy, Kutas főhadnagy s Dobák, Szabó és Csorvás hadnagyok, Pisky zászlós, az altiszti rangfokozatból Szueta és Dudás továbbszolgáló-örmesterek, Pungur firer, Kusnyir és Fügedi káplárok és a többiek is mind. Élénk figyelem közben figyelmeztettem őket bajtársi ígéretökre s az adott szó szentségét fejtegetvén, áttértem a tényleges helyzet ecsetelésére. E helyzet ismertetése után valamennyi bajtárs kebelét látható lelkesedés töltötte el, hogy a tétlenség sorvasztó napjai után végül akcióra kerül a sor. Utánam nagybátyám, a lovasezredes vette át a szót s nyomatékkal figyelmeztette az összes jelenvoltakat, hogy nincs kizárva a föltevés, miszerint végső esetben fegyveres összetűzésre kerül a sor. Úgy készüljenek hát!

Egy ilyen lehetőség reményében felkiáltottak mind:

- Bár úgy lenne!

Elmondhatni, hogy a hangulat a legbiztatóbb kilátásokkal kecsegtetett. Ehhez csak annyit még, hogy a hátralevő hat nap mindegyikére egy-egy altisztet rendeltem ki a tanya szemmel-tartására. Külön utasítás is volt, hogy minden gyanús észleletről nyomban jelentés teendő nagybátyámnak, a lovasezredesnek.

Azzal, kezét szorítván egymással, elváltunk. Első őrsemnek Fügedi káplár indult el a tanya irányába.

Én is hazafelé vágtam, hogy részleteiben is kidolgozzak minden tervezetet. Édesanyám mély aggodalmak közt fogadott:

- Mit határoztatok?

Rövid kivonatolásban összegeztem előtte az eredményt. Ő azonban rosszalását igyekezett kifejezni:

- Meglásd, fiam, nem lesz jó vége ennek. Talán az utolsó percben meggondolja magát az a leány s nem fog megszökni a szüleitől...

Édesanyám tudniillik a régi morális hagyományok alapján állt s ezért nehezményezte az egész vállalatot. Én azonban így feleltem neki:

- Tinike minden bizonnyal ki fog jönni s házasságra lép velem. Természete úgylis katonás jellegű és egyéniségem bírja szimpátiáját...

Édesanyám sóhajtott erre s visszavonult a szobájába. Egyebekben összes kívánságaimba beletörődött. Mert csak kézenfekvő, hogy a leendő meny nyugalma érdekében minden részletkérdést tisztázni kellett jóelőre.

Különben rövidesen új fordulat vonta magára figyelmemet. Fügedi káplár, ki a harmadik napon vette át az ellenőrző napostisztet, annyira ment az ellenség kikémlelésében, hogy belopózott a tanya s ott azon ürügy alatt, hogy munkát keres, tüzetesen körülnézett. S e földérítő szolgálat teljes sikerrel járt. Konstatálta nevezetesen, hogy Tini két leszerelt unokabátyja, azonfelül a vőlegény és a borzas költő nagy elevenséget fejtett ki a ház tájékán, a költő kezében egy manlichert is megpillantott. Később még két ifjúember érkezett a tanya s, akik - mozdulataik után gyanítva - csak fronttiszték lehettek, noha polgári öltönyt viselt mindakettő. Föltehető volt ennél fogva, hogy megsejtettek valamit s fegyveres védelemre próbálnak berendezkedni. Ámbár lehetséges volt éppen úgy, hogy ez elővigyázati rendszabályok csak betörések résztvevői ellen irányultak, akik minsűrűbben kezdtek fölbukkanni a tájon.

Mindazonáltal kettőzött éberséggel voltunk résen.

Ami engemet illet, nagybátyám, a lovasezredes élénk részvételével minden tekintetben készen álltunk az ötödik napon. Leszámítva azon másodlagos jelenséget, hogy édesanyám egyre sűrűbben igyekezett lebeszélni. Ő úgynevezett országos skandalumot emlegetett, amit már azért sem vettem tudomásul, mert édesanyám tisztos, de régiszabású teremtes volt.

Eljött aztán az utolsó nap.

Csak ekkor gondoltam rá első ízben, hogy hátha Tinike nem indul el hazulról a kitűzött időben? Hiszen nem is tett rá kötelező ígéretet, mindössze én jelentettem ki kategorikusan, hogy várni fogom a szomszéd major mögötti útelágazónál, ahol akácerdőske áll oldalvást. Lehetséges, hogy elindul, de visszafogják vagy valami egyéb akadály talál előadódni. Mindazáltal bíztam a Tinike leleményességében. Végző esetben el voltam tőkélve, hogy meglepetésszerű rajtaütést intézek a tanya és annak lakói ellen.

Jókor reggel kiadtam a rendelkezéseket s Dobák és Szabó hadnagyokon kívül Dudás tovább-
szolgáló őrmestert, Pungur firert, meg Fügedi káplárt jelöltem ki a vállalkozásban való közreműködésre. Parancsba adtam ki, hogy lóhátra ülve s karabélyt és megfelelő municiót fölvételezve, külön-külön útvonalakon közelítsék meg az akácost s annak belsejébe elrejtözve, várjanak reám.

Délután két óra és tizenöt perckor magam is elértem a kiserdőt. Embereim teljes létszámban fogadtak a fák között, mialatt jobbkezüikkel lovaik kantárszíját tartották feszesen. Dudás őrmestert nyomban az erdőcske sarkára küldtem ki, hogy mihelyt kocsi talál felbukkanni a tanya felől, jelentést tegyen.

Aztán várni kezdtünk. Bevallom, nem minden idegfeszültség nélkül.

Kínos negyven perc után Dudás őrmester futólépést közeledett s tisztelegve adta le a jelentést, hogy a tanya felől könnyű kocsi közeledik, szemlátomást az erdő irányába.

Abban a pillanatban felülőt rendeltem el s három percen belül, az erdő szélső fától takarva, rajvonalban ültünk lovainkon. Előredülve a nyeregben, leskelődtünk kifelé.

A kocsi éppen akkor fordult ki a szomszédos major házai mögül s amennyire ki lehetett venni, csupán egyetlen nőszemély ült a hátsóülésben. Gyors iramban kiadtam a vezényszót:

- Rajvonalban lépést!

Megrántottuk a kantárt s abban a szempillantásban kibukkantunk a szélső fák alól. A kocsi szinte repült a köves úton.

Ő volt.

Ahogy találkoztunk, szinte megsajnáltam. Mosolyogni szeretett volna, de a szája vonaglott. Kihajoltam a nyeregből, megcsókoltam a kezét:

- Köszönöm, Tinike... Csak bátorság!

Ettől számított másfélóra múlva már a törvényes hitvesem volt. Nagybátyám, a lovasezredes lakásán folyt le a kötelező szertartás, mert a helyettes anyakönyvvezető ura maradt szavának. Dobák és Szabó hadnagyok voltak a tanúk.

Esküvő után nyomban szétszéledtek s csak hárman maradtunk vissza. Nagybátyám, a lovasezredes és én nem győztük vigasztalni a félórás menyecskét, aki sírva fakadt:

- Istenem, mit tettem?

Miután lecsillapítottuk valamelyest, visszahagytuk a házvezetőnő társaságában azzal, hogy az öröndetes tényt bejelentjük az édesanyámnak s egy órán belül magammal viszem. Azonban másfélóra is elmúlt, mire megfelelő platformban tudtunk kiegyezni az anyámmal, aki holtraválva tördelte az ujjait.

Akkor aztán visszafelé indultam, hogy most már hozom a feleséget. Ám nagybátyámnak, a lovasezredesnek lakásán perfid meglepetés várt mindkettőnkre.

A házvezetőnő nagy ijedelemmel jelentette, hogy törvényes ifjú hitvesemet erőszakkal hurcolták el a közbenső idő alatt. Valami hatan nyomultak be a lakásba, mialatt odakint két kocsi várakozott.

- És akart menni a nagyságos asszony? - érdeklődtem némelyes izgalommal.

- Nem akart. Sírt, úgy vitték le.

Éppen kéznél volt Pungur firer. Újabb parancsot írtam le egy papírra s utasítottam, hogy azonnal láttamoztatandó valamennyi emberünkkel. A parancs szövege így hangzott:

„Feleségem ellopva! Harminc percen belül a teljes létszám menetkészen!”

V.

Feljegyzéseimet írván utódaim okulására, hogy a lovas-szellem előbb-utóbb, de minden körülmények között érvényt szerez jogainak, jóleső érzéssel kell ideiktatnom, hogy utasításaimnak megfeleltek a legények. Félórán belül lovon ültek főhadnagyk, hadnagyk és bevált altisztjeim.

Akkor vágtában neki a tanyának!

Sajnos, elrabolt feleségemet már nem érhattük utól. Különben is közeledett mindenfelől az este és mire egymagasságba értünk volna a kiserdővel, már abszolút volt a homály.

Itt leheveredtünk s rövid tanácskozás után olyértelmű döntésben állapotunk meg, hogy Szueta továbbszolgáló őrmester és Fügedi tizedes megközelítik a tanyát s kikémlelvén a helyzetet, lehetőleg rajtaütést eszközölünk a tanyabeliek ellen s meglepetésszerűen szabadítjuk ki ifjú feleségemet.

Dehát nem egészen úgy lett!

Szueta őrmester s Fügedi tizedes eközben - szemelőtt tartva a megadott irányt - előrelopózott a homály leple alatt. Mi pedig, tizennégyen, szoroson fogva a kantárszárat, várni kezdtünk a kiserdő szélén. Elismerem, nem minden izgatottság nélkül.

Így mult el jó félóra, amikor...

Amikor élénk megütközésünkre sortűz roppant fel a tanya irányából. Utána egy másik. Aztán még néhány egyeslövés, majd csönd keletkezett. Akkor lábaknak gyorsütemű dobogása hallatszott s két pillanattal később futólépésben érkezett meg Szueta és Fügedi.

Fokozott kíváncsisággal tettem föl a kérdést:

- Mi volt a tüzelés oka, őrmester Szueta?

Szueta tisztelgő-állásban jelentette, hogy az ellenség, mely lőrések mögött foglalt állást a kerítésnél, az első gyanús neszre megnyitotta a tüzet. Ők nyomban ellentűzzel feleltek, ámde a makacs ellenfél előtt, mely hat-nyolc puskára tehető, kénytelenek voltak megkezdeni a gyors hátrálást.

Abban a pillanatban már kész is voltam a koncepciómmal:

- Also, fiúk, nincs egyéb választás, mint a rendszeres hadművelet. A tiszt és legénységi állomány rohamtávolságra a kihívó ellenféltől beássa magát s egyelőre várakozó álláspontra helyezkedik. Szueta továbbszolgáló őrmester és Fügedi tizedes hallástávolságra közelíti meg a tanyát s ott ugyancsak beásván magát, megkezdi a tüzetes megfigyelést. Durchführen!

Megemlítésre érdemes, sőt fontos körülménynek tartom, hogy Dubroviczky főhadnagy és Kutas főhadnagy, ámbár rangban fölöttem álltak, abszolút tapintattal helyezték magukat parancsnokságom alá. E bajtársi tényük önkéntes felajánlásával azt a szempontot igyekeztek dokumentálni, hogy én vagyok a jogaitól megfosztott férj...

Miután tiszték és altiszték beásták magukat, várni kellett virradatig. A sötétben való célpont nélküli puskázás nevezetesen könnyen kárt eredményezhetett volna a tanyán tartózkodó gyöngédebb nem tagjaiban. Ezt kerülni akartam s mindenekelőtt ifjú hitvesemet igyekeztem megkímélni a fölösleges izgalmaktól. Parancsba adtam egyébként, hogy adandó esetben riasztó-lövésekkel kell élni elsősorban.

Várakozó állásponton telt el az éjszaka. Szueta továbbszolgáló őrmester és Fügedi tizedes kétízben is tett szabályszerű jelentést, hogy az ellenség ébren virraszt s mozgolódása kézenfekvő.

Tűrhetetlen órák mulva úgy tetszett, mintha közeledni kezdene a hajnal.

S ebbeli föltevésünkben nem is csalódtunk.

Ahogy félig virradt volna, kiadtam a parancsot, hogy a konok ellenfél figyelmeztetésére mindenekelőtt riasztó lövéseket fogunk leadni. S vezényeltem a huszár-svarmnak:

- Salve!

Össztűz roppant bele a levegőbe...

Hát a válasz nem késett sokáig, öt másodperc mulva ugyancsak szalvéval feleltek a tanyából. Ám ezek az elszánt emberek komolyan tüzeltek: golyóik a fejünk fölött sipoltak el.

Láttam már, hogy itt nincs egyéb választás, mint megütközni s végső esetben elesni. Mert eltökélt akaratom volt, hogy ifjú feleségemet, aki bizonyára rettegések között virrasztotta át az éjt, halottak és sebesültek árán is kiragadom ádáz hozzátartozói karmaiból.

E célból elrendeltem a fegyvertűzet, mindössze annyi megszorítással, hogy a szorosabb értelemben vett lakóházat nem tehetik célpontjaik tárgyává derék harcosaim. Az ellenség hasonló szívóssággal viszonzta az ejncellfajert. Hej, micsoda ütközet fejlődött ki egy-kettőre ama november jókor-reggelén, amikor már hetek óta pacifista mentalitással volt teleoltva az egész ország! Ropogtak a fegyverek, a levegő csattogott... Félórán belül elrendeltem az előnyomulást. Embereim hurrázva ugrottak fel és ötven lépés után levágván magukat, újból vezényeltem:

- Schiessen!

Gyilkos tüzelés folytatódott. Ám abban a pillanatban nagyot kiáltott Pungur firer, hogy megsebesült a bal kezefején. Visszakiáltottam neki, hogy maradjon veszteg: rövidesen elrendelem az általános rohamot és bosszút állok az ellenfélen. S hiába veti majd közbe magát ifjú nőm, mert a tanya férfinépe nekem mindama tagjait, akiket kezükben fegyverrel találunk, megkötöztem.

Miközben forrpontot ért az ütközet, ez a szándék szilárd elhatározássá érlelődött bennem.

Az elhatározásból mindazáltal semmi sem lett. Mert megesett rajtam az a vérlázító epizód, hogy fogságba estem. Meggondolatlan fővel, botorul.

Mikor ugyanis a mi részünkről a legélénkebb tüzeléssel és indulatkitörésekkel volt tele a levegő, az ellenség egyik lőrése mögött fehér zászló tolult föl, illetve egy zászló gyanánt alkalmazott törülköző. Fölugrottam s végigszaladtam a rajvonal mögött:

- Tűzet szüntess! Tűzet szüntess!

Elhallgattak a fegyverek. Én magam feszült érdeklődéssel néztem a tanya irányába, hogy mi lesz hát? A fehér zászló ezúttal egy másik lőrés mögött is felbukkant s pillanattal később a kerítésen innen megállt ifjú nőm és zsebkendővel a kezében kétszer is intett felém.

Abban a pillanatban élesen láttam a szituációt. A makacs ellenfélnek vagy muníciója fogyott el vagy törbe akar ejteni. Mindegy! Kritikus helyzetekben egy lovastiszt nem filozofál, hanem kardot ránt. Ennélfogva parancsba adtam, hogy amennyiben tíz percen belül nem térnek vissza, az egész arcvonal menjen át rohamtámadásba! Tisztek és altiszti sarzsik éljént kiáltottak rá.

Azzal nekivágtam a tanyának.

Ifjú nőm eléjébe néhány lépést. Megsajnáltam, mert ki volt sírva a szeme. Nem szólt egy szót sem, csak kézenfogott s vitt magával, a kerítés mögé.

Így értünk az udvarra. Ott azonban, éppen a nagy eperfa alatt, komisz meglepetés várt. Tudniillik hadifogolynak minősítettek.

Hatan-heten lehettek a szószegők, köztük hitvesem két tiszt unokabátyja, a menyasszony nélküli vőlegény és az irredenta-költő, e potya-alak. Ifjú nőm abban a pillanatban eléjük ugrott:

- Nem így egyeztünk meg! Ez szószegés, fiúk!

Nem hallgattak rá, hanem - miután lecsatolták revolveremet - a tapasztalatlan leányfeleséggel együtt bekísértek az éléskamrába s ránkfordították a kulcsot. Az egyik szobán áthaladva megpillantottam anyósomat, amint a heverőn fetrengett s félig ájultan kiáltott rám, hogy a sírba viszem őt. Semmi részvétet sem tanusítottam irányában.

Eleinte hallgatva ültünk egymás mellett, ám letelvén a tíz perc, odakint újból kitört az ütközet. Meg voltam győződve, hogy embereim minden körülmények között megkísérlik a szuronytámadást, ami okvetlenül néhány halottat vont volna maga után. Nem is említve a súlyos természetű sebesülteket...

E gondolat hirtelen villant át rajtam. Mivel már előzően tapasztaltam, hogy szegény hitvesem nem részes fogságbajutásomban, hanem őt magát is kelepcebe csalták, elhatároztam, hogy kerülök minden fölösleges vérontást. Az éléskamrának egyetlen ablaka volt, olyan méretű, hogy játszva kibújhattam rajta s szerencsére olyan irányba esett, amerre sem a szívós ellenfél nem fordított figyelmet s védve volt saját csapataim tüzelése ellen is.

Felálltam s kijelenttem ifjú nőmnek, hogy meg fogok szökni. Könnyekre fakadt:

- Istenem, mit csináljak?... Olyan szerencsétlen vagyok...

És röviden összegeztem előtte, hogy esetleges vonakodása emberhalált eredményezhet s egyben apelláltam azon körülményre, hogy hitvesi esküjénél fogva követni tartozik férjét.

Belátta a kedves, hogy álláspontom korrekt.

Először tehát én bújtam ki az ablakon, majd őt emeltem át gyöngéden kívülről.

Ezekután csak a legszükségesebbre szorítkozom.

Tág kerülővel elértük a kiserdőt, ahonnét átkiáltottam a rajvonalnak, hogy hagyják abba az ütközetet! Megtörtént s embereim egymásután húzódtak vissza az erdőcske fedezete alá. Ám ugyanakkor a tanyán is elült a harci lárma. Úgy látszik, fölfedezték hült helyünket.

De most már több elővigyázattal éltem.

Tisztársaimnak s az altizti sarzsíknak bajtársi köszönetemet fejeztem ki. Valamennyien háromszoros éljent kiáltottak visszalopott feleségemre, aki zavartan bókol. Ezután védelmi menetformációt vettünk föl s hitvesemet a vezetőklóra segítettem, megindultunk. Szueta továbbszolgáló őrmester s Fügedi és Kusnyir káplárok hátvédnek maradtak hátra.

A gyűlölködő ellenség nem mert követni bennünket. Talán elenyésző kisebbségi állománya miatt.

Délelőtt tízkor megérkeztünk. Édesanyám, aki időközben lovasezredes nagybátyám révén tudott meg egyet-mást a csata hajnali kitöréséről, megölelte újdonsült ifjú menyét. Mintha a saját leánya lett volna.

Ő, szegényke, fáradt volt s ezért engedelmet kért, hogy lepihenhessen a hálóban. Én azalatt nagybátyám, a lovasezredes számára kimerítő ütközet-jelentést írtam, az altiszteket pedig posztra állítottam ki a ház köré és a kertbe, megadván nekik a tábori jelszót. Nyugodt voltam, hogy a legelső gyanús közeledésre megnyitják a tüzelést. Ilyen a lovas-szellem!

Akkor aztán megindultam ifjú hitvesemhez.

- Vége. -